

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 10 januari 2018 19:01
Aan: 10.2.e@agrifirm.com'; 10.2.e@frieslandcampina.com'; 10.2.e@rabobank.nl';
 10.2.e@gelderland.nl'; 10.2.e@overijssel.nl'; 10.2.e@home.nl'; 10.2.e@fnli.nl';
 10.2.e@ltoglaskracht.nl'; 10.2.e | GPH'; 10.2.e@vbne.nl';
 10.2.e@natuurmonumenten.nl'; 10.2.e@home.nl'
CC: Sonnema, M. (Marjolijn); Brouwershaven, drs. R.P. van (Rob)
Onderwerp: conclusies Oriënterend gesprek over het Klimaat- en Energieakkoord
Bijlagen: 20180108 conclusies Oriënterend gesprek LNV klimaatopgave.docx
Categorieën: BR

L.S.

Hierbij ontvangt u de conclusies van het oriënterend gesprek op 8 januari jl in Woerden over het Klimaat- en energieakkoord.

Namens DG Marjolijn Sonnema wil ik u hartelijk danken voor uw deelname en betrokkenheid. Veel onderwerpen die relevant zijn voor het gesprek dat aan de LNV-tafel gevoerd zal gaan worden, zijn maandagavond benoemd. Over deze, ongetwijfeld nog niet uitputtende, lijst onderwerpen nodig ik u uit verder na te denken op welke manier we hier invulling aan kunnen geven.

Er zijn enkele afspraken gemaakt waarvoor u deze week input kunt leveren:

- Deelnemers sturen desgewenst deze week suggesties voor mogelijke voorzitter
- Deelnemers sturen desgewenst deze week namen van organisaties die niet aan de tafel mogen ontbreken maar niet bij dit gesprek aanwezig waren
- Het budget van 2018 voor de klimaatopgave (€300 mln) wordt vooruitlopend op het akkoord bestemd voor pilots en experimentele projecten die op termijn de potentie hebben een grote bijdrage aan de klimaatopgave te leveren. Deelnemers zijn gevraagd deze week daarvoor concrete suggesties aan te reiken

Uw suggesties kunt u sturen aan ondergetekende.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
 10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
 10.2.e@minez.nl

Oriënterend gesprek LNV-tafel Klimaat- en energieakkoord

8 januari 2018, Kasteel Woerden in Woerden.

Aanwezig bij dit gesprek waren:

10.2.e	Duurzame Zuivelketen, NZO , Friesland Campina, NL Agribusinessforum
10.2.e	IPO
mw. M. Geluk	Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI)
dhr. R. Huirne	Rabobank, Nederlands Agrarisch Businessforum
dhr. N. van Kesteren	Greenport Holland glastuinbouw
10.2.e	IPO
mw. D. Nijland	Vereniging Bos en Natuureigenaren, directeur
dhr. S. van der Tak	LTO gaskracht
10.2.e	Nederlands Agrarisch Businessforum (NAF), Agrifirm
dhr. C. van Zelderen	LTO Nederland
dhr. T. Wams	Vereniging Natuurmonumenten

Conclusies van het gesprek

Afspraken

- LNV informeert de deelnemers van het gesprek over de cijfers en data die het vertrekpunt zijn van het gesprek aan de tafel.
- Deelnemers sturen desgewenst deze week suggesties voor mogelijke voorzitter aan 10.2.e@minez.nl
- Deelnemers sturen desgewenst deze week namen van organisaties die niet aan de tafel mogen ontbreken maar niet bij dit gesprek aanwezig waren aan 10.2.e@minez.nl
- Het budget van 2018 voor de klimaatopgave (€300 mln) wordt vooruitlopend op het akkoord bestemd voor pilots en experimentele projecten die op termijn de potentie hebben een grote bijdrage aan de klimaatopgave te leveren. Deelnemers zijn gevraagd deze week daarvoor concrete suggesties aan te reiken aan 10.2.e@minez.nl

Ambitie

- Er is breed de wens uitgesproken om ons aan de tafel niet te beperken tot de opgave van de 3,5 Mton uit het regeerakkoord.
- Het klimaatakkoord van Parijs vraagt inspanning tot 2050, we moeten ons richten op deze lange termijn opgave en structurele verduurzaming.
- Tegelijkertijd willen we over 4 maanden ook concrete plannen hebben, in ieder geval voor de drie in het regeerakkoord genoemde deelonderwerpen.
- Ook maatregelen meenemen waar nú mee moet worden begonnen om op termijn broeikasgasemissiereductie te kunnen bereiken.
- De kaasschaaf toepassen is geen oplossing.
- Een wenkend perspectief bieden aan ondernemers.

Afbakening en samenhang met andere vraagstukken

- Er is afbakening nodig waar de tafel (en dus het akkoord) over moet gaan.
- Allereerst met de andere tafels, dus o.a. waar de opgave voor hernieuwbare energie aan de orde komt.
- Wat valt onder onze opdracht, als voorbeelden werden o.a. genoemd biodiversiteit, het grondstoffenakkoord, adaptatie, koolstofbeprijzing en Green Deal Koolstofmarkt, eiwittransitie.
- De landbouw is deel van een internationale markt, hoe geven we dat een plaats.

Werkwijze

- De aanwezigen spraken uit ook in de werkwijze de gezamenlijkheid van de opgave tot uitdrukking te laten komen.
- FNLI beraadt zich op deelname aan deze tafel (er lijkt meer raakvlak met de tafels Industrie en Transport), hoewel de betrokkenheid van de verwerkende industrie door andere aanwezigen wel van belang wordt geacht.
- Vertegenwoordiging: het moet duidelijk zijn namens wie een ieder aan de tafel deelneemt.
- De aanwezigen voelen veel voor een werkwijze waarbij de opgave aan de tafel wordt besproken, maar met ruimte om ad hoc aan deeltafels specifieke opdrachten uit te werken,

waar nodig ook met aanvullende partijen die niet aan de LNV-tafel zitten. Of de permanente tafel incidenteel uitbreiden met op dat moment relevante partijen.

Aandachtspunten

- De sectorale benadering, ketenaanpak en gebiedsgerichte aanpak zijn allen relevant voor de klimaatopgave.
- Kosteneffectiviteit is belangrijk leitmotiv bij keuze maatregelen.
- Voorkomen dat emissiereductie teniet wordt gedaan door toename van de activiteiten.
- Voldoende beschikbaarheid schone energie is voorwaarde om doelen te halen.
- De sector heeft snel duidelijkheid nodig over randvoorwaarden en instrumenten.
- Behalve wenkend perspectief ook organiseren dat niets doen niet aantrekkelijk is (stok achter de deur).
- Benodigd onderzoek in het licht van de beperkte beschikbare tijd.

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 23 januari 2018 16:22
Aan: 10.2.e

Onderwerp: FW: uitnodiging voor tweede oriënterend gesprek over het Klimaat- en Energieakkoord
Bijlagen: tweede oriënterend gesprek LNV-tafel Klimaat en Energie akkoord.docx, BR
; 20180108 conclusies Oriënterend gesprek LNV klimaatopgave.docx

Categorieën: BR

Beste Allen,

Bijgaand de stukken t.b.v. het tweede oriënterende gesprek LNV-tafel.

Gr. van 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 23 januari 2018 13:12
Aan: 10.2.e @agrifirm.com'; 10.2.e @frieslandcampina.com'; 10.2.e @rabobank.nl';
10.2.e @ gelderland.nl'; 10.2.e @overijssel.nl'; 10.2.e @home.nl'; 10.2.e @fnli.nl';
10.2.e @ltoglaskracht.nl'; 10.2.e | GPH'; 10.2.e @vbne.nl'; 10.2.e @natuurmonumenten.nl'
CC: Sonnema, M. (Marjolijn); Brouwershaven, drs. R.P. van (Rob)
Onderwerp: RE: uitnodiging voor tweede oriënterend gesprek over het Klimaat- en Energieakkoord

Hierbij ontvangt u de agenda voor het overleg morgenochtend ter voorbereiding van de LNV-sectortafel voor het op te stellen klimaatakkoord, Woensdag 24 januari van 10:30 tot 12:00 bij het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit, Bezuidenhoutseweg 73 in Den Haag.

Parkeren bij het ministerie is lastig, er is slechts een beperkt aantal parkeerplaatsen beschikbaar.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
10.2.e @minez.nl
.....

Van: 10.2.e

Verzonden: vrijdag 19 januari 2018 15:19

Aan: 10.2.e @agrifirm.com'; 10.2.e @frieslandcampina.com'; 10.2.e @rabobank.nl';
10.2.e @ gelderland.nl'; 10.2.e @overijssel.nl'; 10.2.e @home.nl'; 10.2.e @fnli.nl';
10.2.e @ltoglaskracht.nl'; 10.2.e | GPH'; 10.2.e @vbne.nl'; 10.2.e @natuurmonumenten.nl'

CC: Sonnema, M. (Marjolijn); Brouwershaven, drs. R.P. van (Rob)

Onderwerp: uitnodiging voor tweede oriënterend gesprek over het Klimaat- en Energieakkoord

Op maandag 8 januari jl. bent u op uitnodiging van DG Marjolijn Sonnema aanwezig geweest bij een oriënterend gesprek over de opzet en vormgeving van de LNV-sectortafel, waar een Klimaatakkoord LNV tot stand gebracht moet worden, als onderdeel van het in het regeerakkoord aangekondigde Klimaat- en energieakkoord. Dit gesprek was bedoeld ter voorbereiding van de nog te starten tafels, en om met elkaar inhoud en proces te verkennen.

Naar verwachting zal het nog enkele weken duren voordat de formele tafel van start kan gaan. Om die reden wil Marjolijn Sonnema u graag uitnodigen voor een tweede oriënterend gesprek waarin we op basis van het vorige gesprek verder van gedachten kunnen wisselen. Tijdens het eerste gesprek is een aantal feitelijke vragen gesteld, waar zij u ook nader over wil informeren. Bovendien kan zij u informeren over het proces, onder andere als het gaat om de door u aangeleverde voorstellen voor financiering uit het beschikbare budget voor 2018.

U wordt van harte uitgenodigd voor dit gesprek op woensdag 24 januari 2018 van 10:30 tot 12:00 uur bij het ministerie van LNV, Bezuidenhoutseweg 73 in Den Haag. De agenda en eventuele stukken worden maandag a.s. verstuurd. Mocht u zelf suggesties hebben voor de agenda dan kunt u dat aan ondergetekende doorgeven.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e

M 06-10.2.e

10.2.e @minez.nl
.....

Tweede oriënterend gesprek over Klimaat- en energieakkoord

Woensdag 24 januari 2018, 10:30 – 12:00 uur, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, vergaderruimte Biesbosch (16)

Agenda

1. Terugblik eerste bijeenkomst 8 januari jl. (bijlage conclusies, bijlage basiscijfers)
2. Stand van zaken proces
3. Uitwisselen ideeën over vormgeving (deelnemers, werkvorm, frequentie) van de tafel
4. Uitwisselen ideeën over afbakening (ambitie, reikwijdte) van de tafel
5. Rol van onderzoek en innovatie
6. Stand van zaken ingediende projectvoorstellen voor budget 2018
7. Rondvraag, wvttk

Toelichting

In vervolg op 8 januari jl. wil DG Sonnema (Ministerie LNV) graag verder met u spreken over het op te stellen Klimaat- en energieakkoord. Dit akkoord, dat is aangekondigd in het regeerakkoord 2017/2021 moet in de zomer van 2018 gereed zijn. Landbouw, natuur en voedsel zullen deel uitmaken van dit akkoord. Dit akkoord wordt opgesteld aan sectortafels, waaronder een LNV-tafel.

Op 8 januari is een aantal vragen benoemd over ambitie, reikwijdte en proces (zie de bijgevoegde conclusies van dit overleg). Op woensdag 24 januari wil DG Sonnema graag met u een volgende stap zetten ter voorbereiding van de start van de formele tafel. Daartoe wordt u uitgenodigd uw ideeën te geven over de gewenste ambitie van de tafel, de samenstelling, en vormgeving en frequentie van het overleg.

Graag willen we ook van gedachten wisselen over een mogelijke rol van onderzoek (topsector Agri&food) en kennis en innovatie aan deze tafel.

Tenslotte kan DG Sonnema u informeren over de stand van zaken wat betreft de door u aangereikte voorstellen voor besteding van het budget 2018.

Tijdens het vorige gesprek bleek er enige onduidelijkheid over de cijfers die als vertrekpunt dienen. Daartoe is een bijlage toegevoegd waarin deze cijfers op een rij worden gezet. PBL is op dit moment ook bezig een startnotitie voor elke tafel voor te bereiden met de relevante actuele cijfers.

Genodigden

10.2.e , 10.2.e , mw. M. Geluk, dhr. R. Huirne, dhr. N. van Kesteren, 10.2.e , mw. D. Nijland, dhr. S. van der Tak, 10.2.e , dhr. T. Wams, dhr. C. van Zelder.

Vanuit het Ministerie van LNV zijn mw. M. Sonnema, dhr. R. van Brouwershaven en 10.2.e bij het gesprek aanwezig.

10.2.e

Van: Brouwershaven, drs. R.P. van (Rob)
Verzonden: vrijdag 9 februari 2018 15:11
Aan: 10.2.e@Lidl.nl
CC: 10.2.e
Onderwerp: Klimaattafel landbouw en voedsel

Categorieën: BR

Beste 10.2.e,

Van Marc Jansen van het CBL en mijn DG, Marjolijn Sonnema, kreeg ik jouw naam om het volgende voor te leggen:

Onder leiding van coördinerend Minister Wiebes, worden deze maand vijf 'klimaattafels' geformeerd. Tafels, waar onder leiding van een onafhankelijk voorzitter een klimaatplan voor een sector wordt gemaakt. Een van die tafels moet een plan opleveren voor het domein Landbouw, Natuur en Voedsel. Voor dit deelonderwerp is Minister Carola Schouten verantwoordelijk. Namens haar zijn wij deze "LNV-tafel" aan het formeren. Daar zullen partijen aanschuiven als: de tuinbouw (Nick Jan van Kesteren); Zuivel NL (Werner Buck), LTO (Kees van Zelderen) en de FNLI (Marian Geluk), een gedeputeerde (Jan Jacob van Dijk) en het ministerie van LNV (Marjolijn Sonnema).

Door deze mensen is de wens geuit om ook 'de Retail' aan tafel te vragen. Om ook mee te denken over de klimaatopgave m.b.t. het onderwerp voedsel. Door Marc en Marjolijn is daarbij jouw naam genoemd. Voel je er voor om hieraan deel te nemen? Ik kan je daarover alle nadere informatie geven.

Met vriendelijke groet,

Rob van Brouwershaven
 Directeur Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit (en coördinerende directeur Klimaat)
 Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Tel: 06-10.2.e

10.2.e

Van: 10.2.e <10.2.e@ser.nl>
Verzonden: woensdag 7 maart 2018 09:56
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Vergaderstukken bijeenkomst klimaatakkoord, tafel Landbouw en Landgebruik: donderdag 8 maart 15.30u
Bijlagen: KALL 01 agenda 08032018 (ID 23031).pdf; KALL 02 Verkenning klimaatopgave Voedsel en Natuur (ID 23227).pdf; KALL 03 kamerbrief-over-inzet-kabinet-voor-klimaatakkoord (ID 23300).pdf; BR
Urgentie: Hoog

Geachte dames en heren,

Als bijlagen treft u aan de vergaderstukken voor de bijeenkomst van de tafel Landbouw en Landgebruik van aanstaande donderdag om 15.30u.

BR is een voorlopig procesvoorstel van het secretariaat.

De bijeenkomst vindt plaats in het SER-gebouw. De routebeschrijving vindt u hier: https://www.ser.nl/nl/secretariaat/contact/voor_bezoekers.aspx. De receptie wijst u de vergaderzaal.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Senior beleidsmedewerker Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

Sociaal-Economische Raad

Bezuidenhoutseweg 60 • 2594 AW Den Haag •
 Postbus 90405 • 2509 LK Den Haag •
 T +31 (0)70 10.2.e • I www.ser.nl •
 M +31 (0)6 10.2.e

Wilt u meer weten over de SER? Meld u [hier](#) aan voor onze nieuwsbrief.

De informatie in dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan dit bericht.

Van: 10.2.e

Verzonden: maandag 5 maart 2018 15:24

Aan: 10.2.e

Onderwerp: Aankondiging bijeenkomst klimaatakkoord, tafel Landbouw en Landgebruik: donderdag 8 maart 15.30u
Urgentie: Hoog

Geachte dames en heren,

De eerste bijeenkomst van de sectortafel Landbouw en Landgebruik zal plaatsvinden op donderdag 8 maart van 15.30 tot 16.30 in het SER-gebouw in Den Haag.

Uiterlijk woensdag ontvangt u de vergaderstukken.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Senior beleidsmedewerker Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

Sociaal-Economische Raad

Bezuidenhoutseweg 60 • 2594 AW Den Haag •

Postbus 90405 • 2509 LK Den Haag •

T +31 (0)70 10.2.e • I www.ser.nl •

M +31 (0)6 10.2.e

Wilt u meer weten over de SER? Meld u [hier](#) aan voor onze nieuwsbrief.

De informatie in dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan dit bericht.

Klimaatakkoord

AGENDA

Vergadering: Tafel Landbouw en Landgebruik, nr. 1
Datum en tijd: 8 maart 2018, 15.30 – 16.30 uur
Plaats: SER-gebouw, Den Haag

1.	Opening en mededelingen	15.30u
2.	Kennismaking	15.35u
3.	Korte verkenning opgave sectortafel Landbouw & Landgebruik	15.45u

Bij dit agendapunt kunnen worden betrokken:

- 10-pager voedsel en natuur (KALL/02)
- Kabinetsinzet voor het Klimaatakkoord (KALL/03)

Beslispunten:

- Afbakening (deel)thema's
- Vragen om voor te leggen aan het Klimaatberaad

4.	BR	16.00u

Beslispunten:

- Partijen, rollen en mandaat
- Inrichting proces
- Samenstelling werkgroepen
- Planning plenaire bijeenkomsten en werkgroepen: voorstel tweede bijeenkomst op 28 maart van 15.30 tot 18.00u
- Werkafspraken richting tweede bijeenkomst

5.	Rondvraag en sluiting	16.25u

Bij verhindering kunt u contact opnemen met **10.2.e**, tel.nr: 070 **10.2.e**, e-mail: **10.2.e** [@ser.nl](mailto:10.2.e@ser.nl)

Op de Sharepointsite van de SER, <https://commissies.ser.nl> vindt u alle vergaderdocumenten van de commissies waarvan u commissielid bent.

20 maart 2018

KALL 07 TOR thema's def (ID 25117)

0. Inleiding en plaatsbepaling

In de bijeenkomst van 8 maart heeft de 'tafel' besloten voor een aantal 'wicked problems' in eerste instantie in 'werkgroepen' voorstellen voor te bereiden, te weten: methaan, glastuinbouw, landgebruik en verduurzaming landbouw.

Daarnaast hebben we tijdens de bijeenkomst nog een aantal min of meer herkenbare afgeronde thema's genoemd die logisch te groeperen emissies, typen maatregelen en actoren opleveren (zie ook 10-pager Voedsel en Natuur): veehouderij, landbouwbodems en bos & natuur.

Als derde zijn door het secretariaat met input van deelnemers nog een aantal andere andere onderwerpen geïnventariseerd, zoals innovatie en consumptie.

Op basis hiervan heeft het secretariaat voor acht thema's terms of reference opgesteld. Doel is om de thema's te beleggen bij 'werkgroepen' of het secretariaat zodat op korte termijn voorstellen kunnen worden voorbereid, die daarna door de tafel kunnen worden besproken. De terms bieden ruimte om ook andere onderwerpen mee te nemen of om andere partijen te betrekken.

De werkgroepen, o.l.v. een deelnemers aan de Klimaattafel Landbouw en Landgebruik of van het secretariaat, doen voorstellen voor maatregelen die gezamenlijk voldoende ambitieus zijn om ten minste de beoogde emissiereductie te realiseren.

De werkgroepen presenteren in april hoofdlijnen aan de Tafel, en leveren zonodig in mei meer uitgewerkte voorstellen aan. Het gaat om een korte presentatie / notitie – met verschillende keuzeoptyes gericht op het realiseren van de opdracht - waarover de Tafel zich een oordeel kan vormen.

Werkgroepen dragen zelf zorg voor logistieke zaken en wijzen een penvoerder aan. Deelnemers aan de werkgroepen ontvangen geen additionele bezoldiging voor hun bijdrage.

De werkgroepen zoeken zo nodig afstemming met elkaar en rapporteren tussentijds aan de 'tafel' om te borgen dat deelthema's vanuit een integraal perspectief worden benaderd.

Vanaf eind april zal het secretariaat een integrale tekst voorbereiden voor plenaire besprekingen in mei en juni aan de tafel. Kader voor deze tekst wordt gegeven in de Kabinetsbrief van 23 februari jl. ('8 wenken voor...')

Besluitvorming vindt alleen plaats aan de tafel.

Inhoud

1.	Terms of reference Minder Methaanuitstoot Mestopslagen (3M).....	3
2.	Terms of reference Glastuinbouw	5
3.	Terms of reference Slimmer Landgebruik: Veenweidegebieden	7
4.	Terms of reference Slimmer Landgebruik: Bomen, Bos en Natuur	9
5.	Terms of reference Slimmer Landgebruik: Koolstof en Landbouwbodems.....	12
6.	Terms of reference Verduurzaming landbouw	15
7.	Terms of reference Innovatie voor Klimaat en landbouw.....	18
8.	Terms of reference Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie	20

8. Terms of reference Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie

8.1 Uitgangspunten

Werkgroepen doen voorstellen voor maatregelen:

- die op voldoende draagvlak kunnen rekenen;
- die passen binnen de kaders van het Regeerakkoord en nadere kabinetsstandpunten voorafgaand aan dit proces;
- die de reikwijdte van invloed van de verschillende deelnemers niet overschrijden (bv geen finale uitspraken over aanpassing van EU regelgeving).
- Die al lopende beleidstrajecten op hetzelfde terrein, waar mogelijk ook met dezelfde partners als aan de tafel samengewerkt wordt, versterken. De toegevoegde waarde van de werkgroepen kan liggen in het benoemen van concrete maatregelen die concrete hoeveelheden broeikasgasreductie opleveren

De voorstellen zullen aan het PBL worden voorgelegd voor een 'oogharen exercitie' en bevatten daartoe:

- gericht op relevante acties, gericht op te leveren klimaatwinst in 2050, bestaand uit korte termijn acties (pilots, demonstratieprojecten en opschalingsmogelijkheden om deze klimaatwinst ook te kunnen boeken en zicht op de benodigde kennis- en innovatieopgave, ook met het oog op verdergaande reductie na 2030);
- beoogde bijdragen van de verschillende partijen cf 'wat kunt u zelf, wat heeft u van anderen nodig?';
- een schets van de benodigde instrumentatie / inspanning door alle betrokken actoren;
- andere positieve en negatieve bijeffecten.

8.2 Opdracht

De werkgroep verzorgt een inventarisatie en appreciatie van alle ideeën en ontwikkelingen die er reeds zijn (Transitieagenda Biomassa en Voedsel, het op 3 april a.s. uit te brengen RLI-advies 'Duurzaam en Gezond', ...), en een appreciatie welke lacunes in acties tav 'klimaatvriendelijkere voedselconsumptie in Nederland' vragen om praktijkintroduktie. De taak van deze werkgroep bestaat uit het identificeren van verschillende acties, gericht op voedselconsumptie gedrag, met potentieel klimaateffect in 2050.

Bij deze opdracht worden betrokken:

- Internationale ontwikkelingen (en verdienvermogen voor Nederlandse innovatiepartners);
- Inzichten in de vraag naar wenselijkheid van sturing op consumentengedrag, irt klimaat, waaronder wijzigingen in beprijzing ('true pricing') waarbij expliciet mogelijke gezondheid
- Voortbouwend op expertise en inzet vanuit de eerder aan het Rijk aangeboden visies en actieplannen
- De mogelijke actie vanuit dit Akkoord op dit thema.
- een rol voor supermarkten weggelegd om consumenten te betrekken bij deze thematiek en bewust te maken van nut/noodzaak, stappen die in de keten worden gezet, keuzes die de consument daar zelf bij heeft etc. Ik denk dan bijv. ook aan een gezamenlijke aanpak zoals onlangs m.b.t. de landelijke vega-week.

8.3 Afstemming

De werkgroepen zoeken waar nodig afstemming met andere werkgroepen via de voorzitter en het secretariaat van de tafel. Interactie met de Taakgroep innovatie kan voor de hand liggen.

8.4 Samenstelling

Voorzitter: secretariaat

Deelnemers:

- Rijk
- SNM
- CBL / LIDL
- Horeca branchevereniging
- Topsector AgriFood en Tuinbouw&Uitgangsmateriaal
- FNLI, COV, NZO

Suggesties voor te betrekken deelnemers:

- Youth Food Movement
- NAJK

8.5 Planning

- 19 maart: start werkgroepen;
- Iedere bijeenkomst een korte notitie met (tussen)stand van zaken ter bespreking.
- eerste week april: concept PvA tbv secretariaat
- Eind april: presentatie hoofdlijnen in plenaire vergadering aan de hand van een eerder verspreid PvA met eerste denkrichtingen
- 18 mei: oplevering uitgewerkte voorstellen werkgroep

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: woensdag 4 april 2018 10:07
Aan: 10.2.e

Onderwerp: uitwerking thema Financieringsopties/CO2-beprijzing of –waardering/prikkels
Bijlagen: Prikkels Landbouw en landgebruik v2 - schoon.docx

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Voltooid

Categorieën: BR

Beste collega's,

Hierbij de uitwerking van het thema Financieringsopties/CO2-beprijzing of – waardering/prikkels *in conceptvorm* ter bespreking morgen tijdens het overleg Klimaatopgave LNV.

Onder het kopje "Toelichting" staan verschillende beleidsopties, het is de bedoeling dat een selectie daarvan in de hoofdtekst komt.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
M 06-10.2.e

Landbouw en landgebruik: Financieringsopties/CO2-beprijzing of –waardering/prikkels

Kern

De overheid kan met financiële prikkels het handelen van ondernemers en organisaties in de agrarische sector te beïnvloeden en zo de emissie van broeikasgassen beperken. Beleidsmaatregelen die deze financiële prikkels mede kunnen bepalen zijn eigendomsrechten, subsidies, belastingen en normen (boetes).

Mogelijke aanpassingen van bestaande prikkels zijn: [PM]. Nieuwe beleidsmaatregelen kunnen zijn: [PM]. Een toelichting is te vinden in het achtergronddocument.

Achtergrond en stand van zaken

De kernopdracht voor dit thema is gelegen in de volgende passage uit de Rijksinzet (interne versie):

Afspraken en instrumentarium om te zorgen dat de kosten voor klimaatmaatregelen, die vaak moeten worden gemaakt door primaire producenten en terreinbeheerders, worden gedekt door baten, die vaak elders in de keten, bij de maatschappij en in de toekomst liggen en geregeld geen directe monetaire waardering kennen.

Behalve directe beïnvloeding van financiële kosten en baten, kan ook aan deze opgave worden bijgedragen door veranderingen van het speelveld, financieel of anderszins.

Aanpalende trajecten:

- RA kondigt aan: verbreding SDE+, CO2-beprijzing elektriciteitssector, CO2-heffing vrachtverkeer.
- Taakgroep Financiering van het Klimaatakkoord ter ondersteuning van de Tafels.
- SER is bezig met een notitie over financiële overheidsinstrumenten voor een circulaire economie en kijkt daarbij onder andere naar CO2 beprijzing en naar wat de overheid kan doen op vlak van fiscale, subsidie en financiering instrumentarium. Financiën is aangesloten, EZK ook via 10.2.e.

Rijksstandpunt

- Aanpassing van prikkels is gewenst in de volgende situaties:
 - Waar bestaande prikkels leiden tot broeikasgasuitstoot
 - Waar de businesscase voor maatschappelijk wenselijke activiteiten negatief is
- Uitgangspunten bij de beoordeling van prikkels
 - “de vervuiler betaalt”: belasting op vervuiling zo dicht mogelijk op de bron
 - Subsidieer activiteiten met positieve externe effecten. Subsidieer geen activiteiten omdat ze geen negatieve externe effecten hebben.
 - Normen zoveel mogelijk technologie-neutraal vormgeven
 - Technologieverbod alleen als er een duidelijk superieure techniek voor handen is en de kostenverschillen acceptabel zijn
 - Financiering privaat: rol overheid bij coördinatie en transparantie
 - Overheidstoezicht nodig voor geloofwaardigheid private keurmerken, dit is belangrijk want straalt uit naar andere keurmerken
 - Begrotingsregels, waaronder scheiding van inkomsten en uitgaven Rijksoverheid: opbrengst nieuwe heffing kan niet gebruikt worden voor nieuwe subsidie.
 - Level playing field binnen en tussen sectoren in Nederland en level playing field internationaal.
 - Eenvoud: Geen dubbele belasting of overlappende of complexe regulering
- Specifieke reactie op voorstellen van anderen: zie Toelichting voor overzicht.
- Pro-actief in te brengen prikkels:
 - PM

Krachtenveld

PM wie zou wat kunnen inbrengen (bv Milieudefensie obv eigen eerdere studie)...

Belangen, wat willen anderen van ons

Natuur&Milieu: uitkoop dierrechten (N&M Voedselvisie zomer 2017; kwantificeren maatschappelijke voordelen oa schonere lucht en water gedaan in doorrekening CLM van N&M voedselvisie); true pricing dierlijke producten bij consument; stimuleren best presterende zuivelconcepten; directe ondersteuning bedrijven die binnen milieugrenzen produceren; offsets in agrarische sector vanuit ETS; stimuleren alternatieve inkomstenbronnen (verbrede landbouw); beperken grondprijs(winst); bestaande subsidies aanpassen (alleen nog geven aan boeren die integraal verduurzamen).

Toelichting

Bestaande prikkels (nog selectie belangrijkste):

- BR [redacted]
- BR [redacted]
- BR [redacted]
- BR [redacted]
- [redacted]
- [redacted]
- BR [redacted]
- BR [redacted]

Prikkel	Oordeel	Verbeterrichting
BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted]
BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted]
BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted]
BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted]
BR [redacted]		
BR [redacted]		
BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted]
BR [redacted]		
BR [redacted]		
BR [redacted]		
BR [redacted]		
BR [redacted]		
BR [redacted]	BR [redacted]	
BR [redacted]	BR [redacted]	
BR [redacted]	BR [redacted]	

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: woensdag 4 april 2018 14:30
Aan: 10.2.e

Onderwerp: ter info: laatste versie startdocumenten werkgroepen Landbouw en Landgebruik
Bijlagen: KALL 15 startdocumenten werkgroepen (ID 25842).docx

Categorieën: BR

Ter info:

Van: 10.2.e [mailto:10.2.e@ser.nl]
Verzonden: woensdag 4 april 2018 14:22
Aan: 10.2.e
Onderwerp: laatste versie startdocumenten werkgroepen Landbouw en Landgebruik

Geachte dames en heren,

In de bijlage treft u de laatste versie van de startdocumenten voor de werkgroepen aan.
 Een aantal organisaties heeft aangegeven dat de vertegenwoordiging in de werkgroepen nog niet helemaal rond is.
 Wij verzoeken u eventuele mutaties door te geven aan de voorzitter van de betreffende werkgroep.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
 Senior beleidsmedewerker Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

Sociaal-Economische Raad
 Bezuidenhoutseweg 60 • 2594 AW Den Haag •
 Postbus 90405 • 2509 LK Den Haag •
 T +31 (0)70 10.2.e • I www.ser.nl •
 M +31 (0)6 10.2.e

Wilt u meer weten over de SER? Meld u [hier](#) aan voor onze nieuwsbrief.
 De informatie in dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan dit bericht.

Sectortafel Landbouw & Landgebruik

30 maart 2018

KALL 15 startdocumenten werkgroepen

Inhoud

1.	Terms of reference Minder Methaanuitstoot Mestopslagen (3M)	2
2.	Terms of reference Glastuinbouw	5
3.	Terms of reference Slimmer Landgebruik: Veenweidegebieden	8
4.	Terms of reference Slimmer Landgebruik: Bomen, Bos en Natuur	11
5.	Terms of reference Slimmer Landgebruik: Koolstof en Landbouwbodems	15
6.	Terms of reference Verduurzaming landbouw	19
7.	Terms of reference Innovatie voor Klimaat en landbouw	23
8.	Terms of reference Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie	25

8. Terms of reference Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie

8.1 Uitgangspunten

Werkgroepen doen voorstellen voor maatregelen:

- die op voldoende draagvlak kunnen rekenen;
- die passen binnen de kaders van het Regeerakkoord en nadere kabinetsstandpunten voorafgaand aan dit proces;
- die de reikwijdte van invloed van de verschillende deelnemers niet overschrijden (bv geen finale uitspraken over aanpassing van EU regelgeving).
- Die al lopende beleidstrajecten op hetzelfde terrein, waar mogelijk ook met dezelfde partners als aan de tafel samengewerkt wordt, versterken. De toegevoegde waarde van de werkgroepen kan liggen in het benoemen van concrete maatregelen die concrete hoeveelheden broeikasgasreductie opleveren

De voorstellen zullen aan het PBL worden voorgelegd voor een 'oogharen exercitie' en bevatten daartoe:

- gericht op relevante acties, gericht op te leveren klimaatwinst in 2050, bestaand uit korte termijn acties (pilots, demonstratieprojecten en opschalingsmogelijkheden om deze klimaatwinst ook te kunnen boeken en zicht op de benodigde kennis- en innovatieopgave, ook met het oog op verdergaande reductie na 2030);
- beoogde bijdragen van de verschillende partijen cf 'wat kunt u zelf, wat heeft u van anderen nodig?';
- een schets van de benodigde instrumentatie / inspanning door alle betrokken actoren;
- andere positieve en negatieve bijeffecten.

8.2 Opdracht

De werkgroep verzorgt een inventarisatie en appreciatie van alle ideeën en ontwikkelingen die er reeds zijn (Transitieagenda Biomassa en Voedsel, het op 3 april a.s. uit te brengen RLI-advies 'Duurzaam en Gezond', ...), en een appreciatie welke lacunes in acties tav 'klimaatvriendelijkere voedselconsumptie in Nederland' vragen om praktijkintroduktie en -inzet.

De taak van deze werkgroep bestaat uit het identificeren van verschillende acties, gericht op voedselconsumptie gedrag, met potentieel klimaateffect in 2050.

Bij deze opdracht worden betrokken:

- De mogelijke (additionele) actie vanuit dit Akkoord, voortbouwend op expertise en inzet vanuit de eerder aan het Rijk aangeboden visies en actieplannen
- Inzichten in de vraag naar wenselijkheid en mogelijkheid van sturing op consumentengedrag, irt klimaat, waaronder wijzigingen in beprijzing ('true pricing')
- Mogelijke rol voor supermarkten (en horeca) om consumenten te betrekken bij de klimaatthematiek en hen bewust te maken van nut/noodzaak; stappen die in de keten worden gezet en keuzes die de consument daar zelf bij heeft etc (bijv landelijke vega-week etc).

Regeerakkoord

- In het Regeerakkoord wordt gesteld dat 'onze agro-foodsector een belangrijke bijdrage kan leveren aan een duurzame voedselvoorziening voor de groeiende wereldbevolking. Het beleid is er op gericht dit potentieel te benutten, binnen de geldende natuur- en milieunormen. Innovatie en ondernemerschap zijn daarbij

cruciaal, net als aandacht voor de continuïteit van gezinsbedrijven die een grote rol spelen in de sector’.

- Tav Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie geeft het Regeerakkoord geen directe aanwijzing in de klimaatparagrafen. Echter, wel een indirecte aanwijzing: ‘Als onderdeel van de klimaatopgave worden de afspraken uit het rijksbrede programma circulaire economie en de transitieagenda’s uit het Grondstoffenakkoord uitgevoerd. Daarbij legt het kabinet een extra accent op ontwikkeling en verspreiding van kennis en best practices.’

Transitieagenda Biomassa en Voedsel

- De transitieagenda Biomassa en voedsel kent 6 inhoudelijke actielijnen:
- Vergroten van het aanbod van duurzaam geproduceerde biomassa.
- Circulair en regeneratief gebruik van bodem en nutriënten.
- Optimale verwaarding van biomassa en reststromen tot circulaire, biobased producten.
- Vermindering voedselverspilling.
- De eiwittransitie naar meer plantaardige eiwitten.
- Feeding and greening megacities als Nederlands verdienmodel.

In het Regeerakkoord is verder opgenomen dat de afspraken uit het rijksbrede programma circulaire economie en de transitieagenda’s uit het Grondstoffenakkoord als onderdeel van de klimaatopgave worden uitgevoerd. Zoals toegezegd, komt het kabinet nog vóór de zomer met een reactie op de transitieagenda’s die op 15 januari jl. zijn opgeleverd (Kamerstuk 32 852 nr. 53).

Besteding klimaatenvelpe 2018

- Geen inzet in voorzien

Bij secretariaat bekende praktijkvoorbeelden

Er zijn meerdere praktijkvoorbeelden bekend, zowel privaat, als publiek als gezamenlijk:

- CBL klimaatplan
- Inzet van de alliantie verduurzaming voedsel, bv cf ‘Klimaat op ons bord’
- Diverse green deals, waaronder ‘Soja in Nederland’
- ‘Nationale agenda tegen voedselverspilling’

8.3 Afstemming

De werkgroepen zoeken waar nodig afstemming met andere werkgroepen via de voorzitter en het secretariaat van de tafel. Interactie met de Taakgroep innovatie kan voor de hand liggen.

8.4 Samenstelling

FNLI/LIDL	10.2.e	10.2.e @lidl.nl
AgroNL	10.2.e	10.2.e @rabobank.nl
AgroNL	10.2.e	10.2.e @vionfood.com
Greenpeace	10.2.e	10.2.e @greenpeace.org
FNLI	10.2.e	10.2.e @fnli.nl
IPO	Anne-Marie Spierings	10.2.e @brabant.nl 10.2.e @brabant.nl
IPO (agendalid)	10.2.e	10.2.e @ipo.nl
Nevedi	10.2.e	10.2.e @nevedi.nl
NZO	Werner Buck	10.2.e @frieslandcampina.com

Rijk	10.2.e		10.2.e	@minez.nl
SNM	10.2.e		10.2.e	@natuurenmilieu.nl
VNG	10.2.e		10.2.e	@peelenmaas.nl
VNG (agendalid)	10.2.e		10.2.e	@vng.nl

Suggesties voor te betrekken deelnemers:

- COV
- Youth Food Movement
- NAJK

8.5 Planning

- 19 maart: start werkgroepen;
- eerste week april: concept PvA tbv secretariaat
- Eind april: presentatie hoofdlijnen in plenaire vergadering aan de hand van een eerder verspreid PvA met eerste denkrichtingen
- 18 mei: oplevering uitgewerkte voorstellen werkgroep

KALL 20 geannoteerde inhoudsopgave

Deze notitie is een eerste aanzet door het secretariaat voor een inhoudsopgave van een sectorakkoord Landbouw en Landgebruik. Deze aanzet zal worden besproken tijdens de tafelbijeenkomst van 24 april.

Vervolgens zal het secretariaat met de input vanuit de werkgroepen een eerste concept van een sectorakkoord opstellen. Dat concept zal worden besproken tijdens de tafelbijeenkomst van 25 mei.

Inhoud

Considerans	2
1. Pijler 1 – Landbouw	3
2. Pijler 2 – Landgebruik	3
3. Pijler 3 – Energie	4
4. Pijler 4 – Voedselconsumptie	4
5. Pijler 5 - Innovatieagenda	4
6. Gebiedsgerichte ruimtelijke inpassing	5
7. Arbeidsmarkt en scholing	5
8. Circulaire economie	5
9. Governance	5
10. Financiering	5

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

4. Pijler 4 – Voedselconsumptie

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

PM werkgroep voedselconsumptie

BR

BR

BR

BR

BR

BR

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 5 april 2018 09:14
Aan: 10.2.e

Onderwerp: bijlage voor rijkstea overleg: KA-Tafel LL svz 4-4-2018.docx
Bijlagen: KA-Tafel LL svz 4-4-2018.docx

Categorieën: BR

Beste allen,

Voor het overleg multidisciplinair rijksteam (agendapunt 5) hierbij de bijlage de stand van zaken Klimaat Tafel Landbouw en landbouw en landgebruik en de concept factsheets afwegingskader deel 1 tbv DG-overleg

Tot straks!

10.2.e
 Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
E 10.2.e [@minez.nl](mailto:10.2.e@minez.nl)

Klimaatakkoord – Tafel Landbouw en Landgebruik

Stand van zaken 4 april 2018

BR

BR

Onderwerpen

Voor de volgende 8 thema's op landbouw en landgebruik zijn werkgroepen ingesteld:

- Minder methaanuitstoot mestopslagen (o.a. vergisting, mestbewerking)
- Glastuinbouw (energetisch én niet-energetisch)
- Veenweidegebieden (o.a. flexibel peilbeheer, onderwaterdrainage)
- Bomen, bos en natuur (koolstofopslag natuur, (meer) bomen, benutting inlands hout)
- Koolstof en landbouwbodems
- Klimaatvriendelijker voedselconsumptie (acties met klimaateffect identificeren gericht op voedselconsumptie)
- Verduurzaming landbouw: o.a. meststoffenkringloop, modernisering stallen, agrarisch natuurbeheer, klimaateffecten van verduurzamingsacties op andere publieke doelen.
- Innovatie: inventarisatie en appreciatie van ideeën en ontwikkelingen, teneinde te komen tot een beperkt aantal innovatieprogramma's

Naast de werkgroepen is geïnventariseerd welke losse onderwerpen verder nog tot een afspraak zouden kunnen leiden, die worden waar mogelijk aan de werkgroepen toegevoegd.

Mogelijke dilemma's

BR

BR

BR

- De mate waarin consumptiegerichte maatregelen onderdeel zullen (kunnen) zijn van het akkoord, gelet op de moeilijkheid de kosteneffectiviteit hiervan te bepalen.

Klimaatvriendelijkere voedselconsumptie

Beschrijving maatregel / cluster van maatregelen
Verschillende acties met potentieel klimaateffect in 2050. Op basis van een inventarisatie en appreciatie van alle ideeën en ontwikkelingen die er reeds zijn (Transitieagenda Biomassa en Voedsel, RLI-advies 3 april 2018 'Duurzaam en Gezond', eerder aan het Rijk aangeboden visies en actieplannen), en een appreciatie welke lacunes in acties tav 'klimaatvriendelijkere voedselconsumptie in Nederland' vragen om praktijkintroductie en -inzet. Een concreet thema is de mogelijke rol van supermarkten en horeca om consumenten te betrekken bij de klimaatthematiek.
Verwachte nationale broeikasgasreductie in 2030
Geen verwachte reductie in 2030.
Maatschappelijke kostenefficiëntie
N.v.t.
Beoogde instrumentering
PM.

Aan: BR
 CC: BR
 Onderwerp: BR

BR

BR

BR

Van: BR
 Verzonden: BR
 Aan: BR
 Onderwerp: BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

Van: 10.2.e <10.2.e@schuttelaar.nl>

Datum: 5 april 2018 om 17:49:25 CEST

Aan: "10.2.e" <10.2.e@minez.nl>

Onderwerp: FW: Afspraak Pieter van Geel en Smart Food Alliance

Ha 10.2.e

10.2.e wil, namens de Smart Food Alliance, Pieter van Geel en jou gaan mailen en verzoeken om een gesprek. Zie onder en bijlage.

Lijkt me goed toch?

Ik zal de mailadressen doorgeven.

Groeten,
 10.2.e

Verzonden vanuit [Mail](#) voor Windows 10

Van: 10.2.e
 Verzonden: Thursday, April 5, 2018 11:53:50 AM
 Aan: 10.2.e
 cc: 10.2.e
 Onderwerp: Afspraak Pieter van Geel en Smart Food Alliance

Beste 10.2.e

N.a.v. ons gesprek vorige week, breng ik namens de Smart Food Alliance graag onderstaande e-mail bestemd voor Pieter van Geel bij je onder de aandacht.

Kun jij ervoor zorgen dat onderstaande e-mail bij Pieter van Geel terechtkomt, eventueel via 10.2.e ?

Alvast bedankt.

Ik zie je reactie graag tegemoet.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

06-10.2.e | [Schuttelaar & Partners](#) | [LinkedIn](#)

Schuttelaar & Partners, het adviesbureau voor een gezonde en duurzame wereld.

Beste Pieter van Geel,

De transitie naar een klimaatneutraal voedselsysteem is in volle gang. Natuurlijk dienen er nog veel stappen gezet te worden, maar tegelijkertijd laten diverse bedrijven uit de agrofoodsector al zien dat er tal van mogelijkheden zijn.

Zo'n 25 middelgrote bedrijven uit de agro-foodsector hebben zich aangesloten bij de [Smart Food Alliance](#). Tijdens de bijeenkomsten van de Smart Food Alliance delen zij hun successen en dilemma's om zo gezamenlijk de voedseltransitie richting klimaatneutraal, duurzaam, eerlijk en gezond voedsel vorm te geven.

Deelnemers aan de Smart Food Alliance zijn bijvoorbeeld het cateringbedrijf [Albron](#), de aanbieder van o.a. panklare groenten en AGF-specialiteiten [Hessing Supervers](#), de producent en verpakker van snacktomaten [Greenco](#), de verkoper van soepen, sauzen en maaltijden [Henri](#), de initiatiefnemer van de verspillingsfabriek [Hutten Catering](#), de groente- en fruitverwerker [HAK](#), het vooruitstrevende veredelingsbedrijf [KeyGene](#), de initiatiefnemers van de slimme kippenboerderij [Kipster](#), de producent van kwalitatief varkensvlees [Livar](#), de innovatieve online retailer [Picnic](#), de meest verantwoordelijke supermarkt van Nederland [PLUS](#), de pionier in het vinden van creatieve, innovatieve oplossingen voor de voedingsmiddelenindustrie [Ruitenbergh](#), de duurzame visserij [W. Van der Zwan & Zn.](#), de schakel tussen boer en burger [Willem & Drees](#) en de innovatieve vleesproducent [Zwanenberg](#).

Tijdens een van de laatste bijeenkomsten van de Smart Food Alliance stond het onderwerp klimaat en voedsel centraal. Opvallend was dat de bedrijven diverse stappen zetten richting een klimaatneutrale keten. Enkele voorbeelden zijn:

- De innovatieve cateraar Albron opent binnenkort het circulaire en duurzame horecapaviljoen [The Green House](#).
- De bezorgwagens van Picnic zijn volledig elektrisch.
- Alle winkels van PLUS zijn klimaatneutraal.
- Vleesproducent Zwanenberg ontwikkelt smakelijke vleesvervangers.

- W. Van der Zwan & Zn. heeft 2.000 zonnepanelen aangelegd die bijdragen aan de doelstellingen van Port of Amsterdam (100.000 zonnepanelen in 2020).
- Willem & Drees vermeldt de CO2 footprint op de kassabon.

Allemaal voorbeelden waarover we graag met u, in het kader van het Klimaatakkoord en de sectortafel 'Landbouw en -gebruik', in gesprek gaan.

Kunnen we hierover een afspraak inplannen?

We horen graag van u.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Secretariaat Smart Food Alliance

25 april 2018

KALL inhoudsopgave mei

Deze notitie geeft een indruk van de besprekingen aan de sectortafel landbouw en landgebruik. De tafel kent 8 werkgroepen die in de tweede helft van mei voorstellen zullen opleveren.

Inhoud

Considerans	2
1. Pijler 1 – Landbouw.....	3
2. Pijler 2 – Landgebruik.....	3
3. Pijler 3 – Energie	4
4. Pijler 4 – Voedselconsumptie	5
5. Pijler 5 - Innovatieagenda	5
6. Gebiedsgerichte ruimtelijke inpassing	6
7. Arbeidsmarkt en scholing	6
8. Circulaire economie.....	6
9. Governance	6
10. Financiering	7

BR [REDACTED]

BR [REDACTED]

BR [REDACTED]

4. Pijler 4 – Voedselconsumptie

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

Afspraken – zo mogelijk additioneel tov Transitieagenda Biomassa en Voedsel ihkv Grondstoffenakkoord - over onder meer:

- Rol producenten in eiwittransitie
- True pricing
- voedselverspilling
- Communicatie richting consument
- Aansluiting bij andere leefstijlinitiatieven

BR [REDACTED]

BR [REDACTED]

BR [REDACTED]

Geannoteerde inhoudsopgave Klimaatakkoord op hoofdlijnen (zomer)

Deze eerste schets dient ter gedachtenvorming over het akkoord op hoofdlijnen dat rond de zomer dient te worden opgeleverd. De plannen van de sectortafels moeten daarin geïntegreerd worden tot één samenhangend akkoord.

BR

BR

BR

BR

○ ...

BR

BR

BR

BR

BIJLAGE: RUWE SCHETSEN VAN DE HOOFDLIJNEN PER SECTOR

Wat zijn de beoogde hoofdlijnen van de sectortafel die moeten landen in het hoofdlijnenakkoord?

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

Voedsel consumptie

- Mogelijk: uitvoeren van 'quick wins' door private partijen tbv bewustwording
- Rol producenten in eiwittransitie & voedselverspilling tegengaan
- True pricing (nb: rekening houden met verdelingseffecten van andere prijs)
- Communicatie richting consument
- Aansluiting bij andere leefstijlinitiatieven
- Klimaatneutrale voedselverwerking (= *industrie, ook: mobiliteit irt agrologistiek*)

BR

BR

BR

BR

BR

BR

Sectortafel Landbouw & Landgebruik

KA-LL/26
9 mei 2018

KALL 26 input sectortafel LL klimaatberaad 9-5

BR	
BR	
BR	
BR	BR
BR	
BR	
BR	BR
BR	
BR	

BR

Voedsel consumptie

- Mogelijk: uitvoeren van 'quick wins' door private partijen tbv bewustwording
- Rol producenten in eiwittransitie & voedselverspilling tegengaan
- True pricing (nb: rekening houden met verdelingseffecten van andere prijs)
- Communicatie richting consument
- Aansluiting bij andere leefstijlinitiatieven
- Klimaatneutrale voedselverwerking (= *industrie, ook: mobiliteit* irt agrologistiek)

BR

BR

BR

BR

BR

B input voor agendapunt Instrumentering

In de tweede helft van het proces (na 9 mei) zal ook de instrumenteringsvraag concreet (moeten) worden. Op welke thema's – reeds besproken of te verwachten - moet de komende weken voortgang worden gemaakt om tot concrete afspraken te kunnen komen? (bijv tav. markt- en prijsprikkels, tav financiering, tav gedragsverandering etc, etc.

- Zoeken naar goede technische te meten data (lastig bij biologische processen, waar bv naast temperatuur ook vochtigheid sterk regulerend werkend) om 'klimaatwinst en -verlies' op te baseren;
- Rekening houdend met private (business to business) sturingsprikkel, bijvoorbeeld in ketens en/of consumentenvoorlichting waardoor er verdienmodellen in de betrokken ketens ontstaan.
- BR [redacted]
- BR [redacted]
- BR [redacted]
- BR [redacted]
- Aanpassingen in voedselpatroon, dieet, is een uitdagende, en niet alleen gericht op CO2-reductie (ook obesitas, dierenwelzijn, arbeid, inkomstenpatroon in de keten en internationale aspecten) strijden om aandacht, waarbij de 'silver bullet' nog niet gevonden is.
- BR [redacted]
- BR [redacted]
- BR [redacted]
- BR [redacted]

KALL 27 opzet bijeenkomst stakeholders

Tijdstip: vrijdag 25 mei, 14.00 – 18.00u

Locatie: Den Haag (LNV, Zijlstrazaal)

Externe begeleider voor dialoogvorm: dialoogbegeleider LNV

1. Doel

- Nieuwe ideeën ophalen;
- Ideeën die we aan tafel hebben toetsen;
- Sector oplijnen voor uitvoering van ideeën.

2. Opzet

Deel A: plenair

- Stand van zaken, uitgangspunten
- Dialoog

Deel B: deelsessies

- Productie biomassa / landgebruik / energieproductie : wat kunt / wilt U bijdragen / wat heeft u nodig
- Productie duurzaam voedsel: wat kunt / wilt U bijdragen / wat heeft u nodig
- Consumptie voedsel en hout: hoe kunnen we gedrag beïnvloeden?
- Klimaatvriendelijk boeren: wat zijn good practices?

Deel C: plenair

- Korte samenvatting
- Hoe gaan we verder?
- Afsluiting

3. Uitnodiging

Werving via

- artikel op SER site en Rijkskanalen (tweets, ...)
- rechtstreeks te benaderen
 - lieden / organisaties die contact hebben gezocht
 - organisaties die we in werkgroepen wel spreken, maar niet 'aan Tafel' zitten
 - organisaties die genoemd zijn te betrekken, maar... nog niet betrokken zijn

Eerste concept lijst uit te nodigen mensen/organisaties:

Categorie	NAW	Tbv beoogd ws
Young Professional Netwerk	10.2.e 10.2.e	Consumptie
BR	BR	BR
Transitieteam Voedsel	10.2.e 10.2.e 10.2.e	Consumptie
Green Protein Alliance:	10.2.e	Consumptie
BR	BR	BR
BR	BR	BR
BR	BR	BR
Smart Food Alliance	10.2.e Schouten Europe Dalco Food	Consumptie
horeca/leisure	10.2.e (Koninklijke Horeca Nederland)	Consumptie
Ambassadeur van Dutch Cuisine	10.2.e	Consumptie
BR	BR	BR
BR	BR	BR
Hout/natuurclubs	10.2.e - 10.2.e	Consumptie
BR	BR	BR

Vraag aan tafeldeelnemers:

- *Graag lijst van uit te nodigen mensen/organisaties aanvullen zo mogelijk inclusief NAW-gegevens*

Van: Inv-kea
Aan: 10.2.e

Onderwerp: Verslag LNV tafel van 17 mei
Datum: donderdag 17 mei 2018 17:03:16

BR

BR

BR

BR

.

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

Consumptie

Er is een common ground, men is het eens over het doel, een ander dieet voor de consument, maar dit gaat geen bijdrage aan de megatonnen leveren. Verwachting is dat de acties vooral op het vlak liggen van voorlichting en communicatie. Discussie over true pricing is lastig, is naar voren geschoven. Idem discussie over btw op dierlijke producten. Voedingscentrum is beleid gevonden 'scheidsrechter' te willen zijn. 10.2.e reageert door aan te geven dat objectiviteit van de adviezen van Voedingscentrum belangrijk is, dat daar ook de voersector in meegenomen wordt. Carbon footprint van grondstoffen, omvang veestapel mag geen doel zijn maar alleen effect van andere maatregelen. Nijland vraagt of ook benutting inlands hout wordt meegenomen. Antwoord is nee nog niet maar gaan we bekijken.

BR

BR

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 28 mei 2018 16:55
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: PPTs & verslag CE bijdrage Klimaatdoelstellingen
Bijlagen: BR

Categorieën: BR

[Ter info](#)

Van: 10.2.e - BSK [mailto:10.2.e@minienm.nl]
Verzonden: maandag 28 mei 2018 16:51
Onderwerp: PPTs & verslag CE bijdrage Klimaatdoelstellingen

Verslag Circulaire Economie bijdrage aan Klimaatdoelstellingen

Tijdens de bijeenkomst op 18 mei zijn zo'n vijftientig beleidsambtenaren van verschillende ministeries samen gekomen om meer te horen over de relaties tussen circulaire economie en de klimaatdoelstellingen. Vervolgens is nagedacht over de invulling van (circulaire) maatregelen aan de klimaattafels.

10.2.e (IenW) en 10.2.e (IenW) gaven een korte introductie over de wijze waarop circulaire economie raakt aan de onderwerpen van de verschillende klimaattafels. 10.2.e (PBL) en 10.2.e (TNO) hebben beiden een presentatie gegeven over de recente publicaties van de rapporten: 'Kan de circulaire economie een bijdrage leveren aan de energietransitie?' (PBL) en 'Effecten van het Rijksbrede Programma Circulaire Economie en de Transitieagenda's op de emissie van broeikasgassen' (TNO). De bijbehorende PowerPoints staan in de bijlage.

Na afloop van deze presentaties is in vijf groepen gediscussieerd over mogelijke maatregelen die bijdragen aan het behalen van de Klimaatdoelstellingen. Deze groepen zijn ingedeeld op basis van de Circulaire Economie transitieagenda's Bouw, Consumptiegoederen, Biomassa & Voedsel, Maakindustrie & Kunststoffen. De uitkomsten van deze discussies, hieronder weergegeven, dienen als basis om verder te werken aan de uitwerking van circulaire economie maatregelen voor het behalen van de klimaatdoelstellingen.

Hartelijk dank voor uw bijdrage aan deze bijeenkomst!

BR
BR

BR

BR

Biomassa en Voedsel 10.2.e):

In deze discussie is het met name gegaan over de eiwittransitie, waarin een verschuiving van de huidige verdeling 60%-40% (dierlijk-plantaardig) naar 40%-60% is besproken. Hierin is een verschuiving naar minder dierlijke eiwitten een uitdaging. Er zijn twee invalshoeken, namelijk consumptie en productie. Oplossingen moeten worden gezocht in (nieuwe) duurzame eiwitten met minder milieu-klimaat impact (hoeft niet altijd plantaardig te zijn), minder eiwitten eten (schijf van vijf), tegengaan van voedselverspilling.

BR

BR

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Directoraat-Generaal Milieu en Internationaal
Directie Duurzaamheid
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Postbus 20951 | 2500 EZ | Den Haag
Rijnstraat 8 | 2518 XP | Den Haag

.....
T +31 6 10.2.e
10.2.e @minienm.nl

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Sectortafel Landbouw & Landgebruik

KA-LL/30
28 mei 2018

KALL 30 input website

Naam project	Korte omschrijving	Oplossing voor...
BR	BR	BR
BR	BR	BR
BR	BR	BR
Eerlijke prijs voor de producten van boeren	Producten die gepaard gaan met milieuschade en dierenleed komen (zoals vlees, zuivel en eieren) komen in hoge BTW tarief, Gezonde duurzame producten zoals biologische groente en fruit moeten worden vrijgesteld van BTW	Vervuiler van milieu gaat betalen: verwacht wordt reductie van dieren en daardoor methaanemissie
BR	BR	BR
BR	BR	BR
BR	BR	BR
BR	BR	BR

	BR	
BR	BR	BR
BR	BR	
BR	BR	BR
BR	BR	BR

KALL 31 bespreekpuntennotitie juni

Deze bespreekpuntennotitie ten behoeve van de bijeenkomst van de sectortafel Landbouw en Landgebruik op 6 juni is door het secretariaat opgesteld op basis van de fiches die zijn aangeleverd door de werkgroepen.

De werkgroepen hebben een veelheid aan ideeën opgebracht die constructief kunnen bijdragen aan het halen van de klimaatdoelen. In veel fiches ligt de nadruk op technische maatregelen. De meeste werkgroepen constateren dat er nog grote onzekerheden zijn over opbrengst in termen van CO2-reductie en dat nader onderzoek nodig is. Enkele fiches geven eerste aanzetten tot instrumentering van mogelijke afspraken.

De volgende stap is om een slag te maken naar fiches met positieve en concrete ambities en daaraan gekoppeld zo SMART-mogelijke afspraken over de instrumentering. Tijdens de bijeenkomst op 6 juni zullen we daartoe een eerste verkenning doen. Voorzitter en secretariaat zullen vervolgens afspraken maken met verschillende tafelleden om bilateraal door te praten.

Deze gesprekken moeten resulteren in een concepthoofdpijnenakkoord met beslispunten voor de bijeenkomst van 18 juni. Tussen 18 juni en 1 juli zal een redactiegroep de teksten finaliseren en in de afsluitende bijeenkomst begin juli zal het hoofdpijnenakkoord worden vastgesteld.

Inhoud

1.	Pijler 1 – Landbouw	2
2.	Pijler 2 – Landgebruik	3
3.	Pijler 3 – Energie	4
4.	Pijler 4 – Voedselconsumptie.....	5
5.	Pijler 5 - Innovatieagenda.....	6

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

4. Pijler 4 – Voedselconsumptie

Gebaseerd op:

- Fiches klimaatvriendelijke consumptie (KALL/38; wordt nagezonden)

De werkgroep werkt vanuit de volgende uitgangspunten:

- Doel heeft betrekking op verandering gedrag Nederlandse consument
 - i.r.t. aankoop, bewaren en daadwerkelijke voedselinname
 - Focus op klimaatvriendelijkheid
 - Internationale effecten en humane gezondheid als randvoorwaarden
- Alleen consumptie in Nederland
 - in deze werkgroep geen link naar productie, tenzij er een businesscase mee gemaakt kan worden
- Consument behoudt eigen keuze
- Kosten voor consument en doelgroepen (bv ouderen, lage SES etc) in beeld
- Beoordeling interventies:

- vooraf op potentiële klimaatvriendelijkheid
- onafhankelijke toetsingsbasis
- achteraf op effect

Vast te stellen doelen:

Vooralsnog heeft de werkgroep aansluiting gezocht bij de doelen van de *Transitieagenda Biomassa en Voedsel*:

- Voedselverspilling (2030)
 - In 2030 halvering (tov 2015).
 - Op korte termijn worden tussendoelen voor 2020 en 2025 gespecificeerd.
- Eiwittransitie (2050)
 - eiwitconsumptie in Nederland met 10-15% gedaald.
 - verhouding tussen dierlijk- en plantaardig eiwit in het dieet omgedraaid naar 60% plantaardig en 40% dierlijk eiwit.
 - Bij beoordeling voor alternatieven voor dierlijk eiwit wordt de carbonfootprint daarvan meegewogen
 - voetafdruk van in Nederland geproduceerd eiwit gedaald met 50%.
- Discussie: doelen eiwittransitie aanscherpen tot 60% plantaardig in 2030?

Te bespreken aanpak:

- Partijen leggen zich vast op communicatie acties richting consument
- Retail en horeca nemen specifiek acties op zich hierin, en dragen bij aan garantie afname / businessmodel voor klimaatvriendelijke producten
- Tussentijdse resultaatsbepaling (2020/ 2025). Als resultaten tegenvallen dan herijkt beleid, waarin zwaardere instrumenten waaronder prijsprikkels overwogen kunnen worden

Mogelijke afspraken:

- In 2025 alle in NL gemaakte / verpakte / verhandelde producten koolstofinformatie te vinden
- FNLI leden etc verbinden zich aan innovatie investeringen op dit thema, zowel in eigen onderneming als tbv product- en marktontwikkeling, waaronder tbv doel koolstofinformatie. Optioneel: in 2030 55% emissiereductie in eigen installatie tov 1990?

BR

BR

BR

BR

BR

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: dinsdag 5 juni 2018 21:13
Aan: 10.2.e

CC: Inv-kea
Onderwerp: presentatie werkgroep innovatie
Bijlagen: De innovatieopgave landbouw en landgebruik 20180604 - tafel 6 juni 2018.ppt

Categorieën: BR

Beste allen,

Hierbij, ter info, de resultaten van de werkgroep innovatie.
 Deze resultaten worden nog verder uitgewerkt in een visiedocument.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
E 10.2.e [@minez.nl](mailto:10.2.e@minez.nl)

De innovatieopgave landbouw en landgebruik

Werkgroep Innovatie

1 juni 2018

De innovatie-opgave lijn 3 en 4: Biomassa en voedsel transitie

- Nieuwe wegen voor biomassa- en voedselproductie:
 - Plantenveredeling: fotosynthese, benutbaarheid voor food en non-food
 - Uitbreiden opties en locaties: zee, stad, vertical farming
 - Melk en vlees zonder dieren
 - Nieuwe eiwitgewassen
- Optimaal land en biomassa gebruik:
 - Multifunctioneel gebruik: agroforestry, zonneweides
 - Versterken biodiversiteit combineren met bijdrage aan biomassa
 - Benutting plantaardige mineralen en vitamines
 - Nieuwe biobased producten (bijv. biobased staal)

De transitie-agenda: Voorwaarden voor biomassa en voedsel transitie

- Ruimtelijke ordening:
 - Vergaande sturing in landgebruik voor versterken biodiversiteit en optimaliseren biomassa vanuit publieke doelen
- Gedragsbeïnvloeding consumptie:
 - Food en non-food: richtlijnen, voorlichting, nudging
- Stimulansen in lijn met Transitieagenda's Biomassa & Voedsel en Biodiversiteit:
 - Investeringsklimaat
 - Regelgeving
 - (Financiële) stimuli gewenste producten en diensten

10.2.e

Van: 10.2.e @minfin.nl>
Verzonden: donderdag 14 juni 2018 15:42
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: concept teksten deelakkoord landbouw

Categorieën: BR

11.1

Van: 10.2.e [mailto:10.2.e @minez.nl]
Verzonden: donderdag 14 juni 2018 15:34
Aan: Straathof, SM (Bas) - AFEP
Onderwerp: RE: concept teksten deelakkoord landbouw
 Breed, met deze formulering staat alles open.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
 10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
 10.2.e @minez.nl

Van: 10.2.e [mailto:10.2.e @minfin.nl]
Verzonden: donderdag 14 juni 2018 15:18
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: concept teksten deelakkoord landbouw
 De expert op dit gebied heb ik nog niet te pakken gekregen. 11.1

Wat is het voorstel precies? Vlees etc van laag tarief naar hoog tarief brengen of iets wat meer exotisch?

Van: 10.2.e [mailto:10.2.e @minez.nl]
Verzonden: donderdag 14 juni 2018 14:18
Aan: 10.2.e
Onderwerp: concept teksten deelakkoord landbouw
Urgentie: Hoog
 Hoi 10.2.e

In een overigens vrij algemene en niet op het Rijk gericht setje afspraken staat deze:

- [Het advies van BTW verhoging op dierlijke producten wordt ex ante door het Rijk getoetst op potentiële (economische, gezondheids- en consumptie) effecten en uitvoerbaarheid]

Dit staat tussen haken en is daarmee een bespreekpunt a.s. maandag. Tenzij MINFIN nu een veto hierover uitspreekt. Wat ik jammer zou vinden want feit is dat deze discussie keer op keer de kop opsteekt, en dat een ex ante onderzoek daar op een goede manier een antwoord op kan geven. Ik kan nog maar kort invloed uitoefenen op de tekst die eind van de middag verstuurd wordt. Dus graag HEEL SNEL jullie reactie!

Met vriendelijke groet,

10.2.e
 10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
10.2.e [@minez.nl](mailto:minez.nl)
.....

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.

The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.

The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 15 juni 2018 11:54
Aan: 10.2.e

10.2.e

Onderwerp: SPOED: input vóór eind vrijdag 15 juni op vergaderstukken sectortafel landbouw en landgebruik maandag 18 juni
Bijlagen: KALL 45 secretariaatsnotitie juni (ID 28906).pdf
Categorieën: BR

Allen,

Met excuses voor de idioot korte deadline, hierbij het zojuist ontvangen stuk voor de vergadering van de Landbouw en landgebruiktafel a.s. maandag.

Dit is het piece de resistance van deze vergadering, en om die reden heb ik scherpe en duidelijke input nodig. Zoals al in de vorige mail aangekondigd, denken we daarbij in ieder geval aan de volgende mensen voor de verschillende onderdelen:

1. Pijler 1 Landbouw
 - 1.1 Methaanuitstoot mestopslagen 10.2.e
 - 1.2 Verduurzaming landbouw 10.2.e
2. Pijler 2 Landgebruik
 - 2.1 Veenweidegebieden 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
 - 2.2 Koolstof en landbouwbodems 10.2.e
 - 2.3 Bomen, bos en natuur 10.2.e
3. Pijler 3 Energie
 - 3.1 Glastuinbouw 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
 - 3.2 Overige energie gerelateerde uitstoot 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
4. Pijler 4 Voedselconsumptie 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
5. Pijler 5 Innovatieagenda 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
6. Gebiedsgerichte ruimtelijke inpassing 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
7. Arbeidsmarkt en scholing
8. Circulaire economie 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
9. Governance 10.2.e
10. Financiering 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

Met vriendelijke groet,

10.2.e
 10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070 10.2.e
M 06- 10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: donderdag 14 juni 2018 12:34

Aan: 10.2.e

10.2.e

Onderwerp: SPOED: input voor eind vrijdag 15 juni op vergaderstukken sectortafel landbouw en landgebruik maandag 18 juni

Urgentie: Hoog

Beste collega's,

Hierbij de stukken voor de bijeenkomst van de sectortafel Landbouw en Landgebruik van maandag 18 juni a.s.

KALL 43 agenda

KALL 42 verslag van 6 juni

KALL 39 lange termijn innovatieopgaven voor klimaat, landbouw en landgebruik

KALL 40 uitvraag arbeidsmarkt en scholing

KALL 44 de concept-kamerbrief wordt nagezonden

KALL 45 eerste concept Bijdrage van sectortafel Landbouw en Landgebruik aan Voorstel voor hoofdpijnen van en Klimaatakkoord wordt nagezonden, uiterlijk vrijdagochtend.

Om Marjolijn Sonnema goed voor te bereiden op de bijeenkomst is jullie input op KALL 45 (eerste concept Bijdrage van sectortafel Landbouw en Landgebruik aan Voorstel voor hoofdpijnen van en Klimaatakkoord) heel belangrijk.

Daarom aan jullie het dringende verzoek om op onderstaande punten (we hebben aan de hand van de inhoudsopgave een verdeling gemaakt) kritisch te kijken en reacties te leveren, maar ook suggesties te doen en oplossingen aan te reiken.

Het gaat om de inhoud en de echte discussiepunten (oa. kunnen we de genoemde maatregelen halen? en waarom worden maatregelen niet genoemd, waar gaat onze minister last van krijgen etc.) en niet om redactionele opmerkingen.

Dit stuk (KALL 45) wordt dus (uiterlijk vrijdagochtend) nagezonden maar dan zijn jullie nu alvast hierop voorbereid!!!

1. Pijler 1 Landbouw

1.1 Methaanuitstoot mestopslagen 10.2.e

1.2 Verduurzaming landbouw 10.2.e

2 Pijler 2 Landgebruik

2.1 Veenweidegebieden 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

2.2 Koolstof en landbouwbodems 10.2.e

2.3 Bomen, bos en natuur 10.2.e

3 Pijler 3 Energie

3.1 Glastuinbouw 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

3.2 Overige energie gerelateerde uitstoot 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

4. Pijler 4 Voedselconsumptie 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

5. Pijler 5 Innovatieagenda 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

6. Gebiedsgerichte ruimtelijke inpassing 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

7. Arbeidsmarkt en scholing

8. Circulaire economie 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

9. Governance 10.2.e

10. Financiering 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

Alle input graag afstemmen met je MT-lid.

Input graag vóór eind van a.s. vrijdag (15/6) aanleveren bij 10.2.e @minInv.nl

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....

Directoraat-Generaal Agro en Natuur

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
E 10.2.e [@minez.nl](mailto:minez.nl)

KALL 45 secretariaatsnotitie juni

Deze secretariaatsnotitie ten behoeve van de bijeenkomst van de sectortafel Landbouw en Landgebruik op 18 juni is opgesteld op basis van de fiches die zijn aangeleverd door de werkgroepen en de gesprekken die zijn gevoerd met tafelleden.

Alle teksten hebben de status van concept. De geel gemarkeerde teksten zijn suggesties van het secretariaat. De getallen tussen haken zijn indicatief en ter bespreking.

Doel van de bijeenkomst op 18 juni is om op belangrijke thema's zoveel mogelijk concludent te kunnen worden. Door de oogharen heen zou het onder meer kunnen gaan om:

BR [Redacted]

- voedsel: voldoende en voldoende commitment?
- Hoofdvraag tbv conclusie: Voldoende commitment en concrete acties benoemd in 'partijen spreken af dat ...'

Tevens is een doel om beter in beeld te krijgen in hoeverre de voorstellen kunnen bijdragen aan de reductieopgave. Onderstaande tabel kan daarbij behulpzaam zijn. De kolom met benodigde partners is niet uitputtend en moet met uw input (in de vergadering of per e-mail) nader worden ingevuld.

Thema	Taakstellend doel	Geformuleerde ambitie	Commitment	Verwachte of benodigde partners
BR [Redacted]	BR [Redacted]	BR [Redacted]	BR [Redacted]	BR [Redacted]
BR [Redacted]	BR [Redacted]	BR [Redacted]	BR [Redacted]	BR [Redacted]

BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted]		BR [redacted]
BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted]
Klimaatvriendelijke consumptie	-			CBL FNLI NGO's Rijk
BR [redacted]				BR [redacted]

Wij vragen u om concrete suggesties voor teksten uiterlijk 20 juni per e-mail aan het secretariaat te sturen. Tevens verzoeken wij u concrete voorbeelden aan te leveren van good practices om in de definitieve tekst de voorstellen ook te kunnen illustreren.

BR

BR

BR

4. Pijler 4 – Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid.

In aansluiting op de Taskforce Biomassa en Voedsel stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in 2030 te halveren.

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2030 om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet voor de meeste Nederlanders. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

Partijen spreken af dat:

- Partijen zullen consumenten voorlichten over duurzame keuzes door:
 - Het voeren van campagnes
 - Het aanbieden van duurzame recepten
- Supermarkten nemen op zich de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen met [2]% te vergroten door:
 - klimaatvriendelijkere producten als 'gemakkelijkste én normaalste keuze' voor consumenten te positioneren;
 - Geen promotie-acties (zegeltjes) op dierlijke producten
 - Actieve rol in Alliantie Verduurzaming voedsel, incl implementatie en monitoring
- Supermarkten nemen op zich om bij te dragen aan jaarlijks [YY]% voedselverspilling te reduceren door;;
 - Logistiek te optimaliseren en reststromen te verwaarden
 - Houdbaarheid in supermarkten vergroten d.m.v. technieken als 'dry mist' i.p.v. verpakkingen
 - Consumenten informeren over beste wijze van bewaren producten en over werkelijke houdbaarheid
- Retail en horecapartijen dragen bij aan specifieke verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten, bijvoorbeeld door het wegnemen van afname- en/of opschaal risico's, bijvoorbeeld door garantstellingen op dit terrein
- De horeca neemt het klimaatvriendelijke alternatief als 'nieuwe normaal' op in het menu;
- Producenten van voedingsmiddelen maken voor 2025 de carbon footprint van hun productgroepen publiek inzichtelijk.

- Het inkoopbeleid van overheden wordt gericht op ‘de klimaatvriendelijke, gezonde dieet keuze’.
- Het advies van BTW verhoging op dierlijke producten wordt ex ante door het Rijk getoetst op potentiële (economische, gezondheids- en consumptie) effecten en uitvoerbaarheid
- In 2022 wordt, aan de hand van tussentijdse resultaatsbepaling gerelateerd aan bovenstaande doelen gezien of voortgang voldoende is, danwel zwaardere instrumenten (waaronder inzet van prijsprikkels) overwogen moet worden om doelen te realiseren.

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 15 juni 2018 17:05
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
Onderwerp: MWRe: Gebundeld commentaar vanuit circulaire economie op het stuk KALL 45 (klimaattafel LL)
Categorieën: BR

Ik kan mij vinden in het commentaar.

Hoogstens een verduidelijking bij voedselverspilling. Het transitieteam biomassa en voedsel en de taskforce circular economy in food hebben dezelfde doelstelling: halvering in 2030. Ik stel voor dat we hier spreken van de taskforce circular economy in food, is net wat meer gezaghebbend op dit gebied.

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 15 jun. 2018 om 15:39 heeft 10.2.e @minienm.nl het volgende geschreven:

10.2.e,

Zie hieronder alle commentaren, voor zover die zo snel verzameld konden worden (met dank aan 10.2.e en 10.2.e). Het is nog niet afgestemd met 10.2.e en 10.2.e. Bij deze mijn verzoek aan hun om er ook nog naar te kijken.

Belangrijkste punten:

- Veel (op zich wellicht goede) maatregelen, maar veelal niet erg smart geformuleerd en qua uitvoering nog erg vrijblijvend. Helderder meer smarte afspraken maken! Regelgeving niet uitsluiten als stok achter de deur en voor level playing field.
- In hst.4 wordt verwezen naar de Taskforce Biomassa en Voedsel, dat moet zijn Transitieteam Biomassa en Voedsel. Of de Taskforce Circular Economy in Food, het transitieteam wordt hier mogelijk bedoeld.
- BR
- Er is een paragraaf over de link met CE, maar die kan mogelijk wat verder worden uitgediept en uitgelegd (relatie koolstof in de bodem, nutriënten kringloop, voedselconsumptie en -verspilling, glastuinbouw).
- Het probleem van emissiereducties in de keten en in het buitenland is niet meegenomen. Ik weet niet wat dat betekent. Tellen die straks wel mee?
- BR

Hieronder alle opmerkingen bij het stuk KALL 45 van de klimaattafel Landbouw en landgebruik: 10.2.e (RVO):

Bij deze ook mijn observaties, even per actielijn van onze agenda.

- BR
- BR
- Verminderen voedselverspilling:
In hst.4 wordt verwezen naar de Taskforce Biomassa en Voedsel, dat moet zijn

Transitieteam Biomassa en Voedsel. Of de Taskforce Circular Economy in Food, maar ik geloof dat hier het transitieteam bedoeld wordt.

- BR

- Eiwittransitie:

Er wordt gesproken van 'klimaatvriendelijk' voedsel. Dat wil men meer stimuleren. Ik ga ervan uit dat hier meer plantaardig wordt bedoeld, als dit de manier is om breed draagvlak te krijgen dan kan ik me dat voorstellen. Maar consumenten kunnen zich hier weinig bij voorstellen denk ik.

- BR

BR

BR

10.2.e

(I&W):

Het stukje over meerjarig gebruik van hout in de bouw is één van de mogelijkheden om koolstof langdurig vast te houden/biomassa in te zetten als grondstof, op de manier hoe het er nu in staat is het niet duidelijk gekoppeld aan een groter verhaal maar enkel een losstaand voorbeeld. Mijn suggestie is een zin op te nemen over de inzet van biomassa als grondstof/brandstof/voedsel en daar dit voorbeeld aan te koppelen.

Verder lijkt het mij handig dat er een expliciete verwijzing wordt gemaakt naar pijler 4 (klimaatvriendelijkere voedselconsumptie) en naar 2.3 (koolstof en landbouwbodems) en vice versa naar kopje 8 (circulaire economie). Maar ik begrijp dat het niet om tekstuele suggesties gaat.

11.1

10.2.e

(I&W):

Mijn eerste indruk na snel lezen

BR

- Er is wel een en ander aan maatregelen meegenomen uit de transitieagenda B&V: vooral voedsel en bodem.
- Ik mis biobased economy een beetje. Alleen hout in de bouw wordt genoemd. Link met ons glastuinbouw verhaal blijft lastig en onduidelijk.
- Er is een paragraaf over de link met CE, maar die kan mogelijk wat verder worden uitgediept en uitgelegd.
- Het probleem van emissiereducties in de keten en in het buitenland is niet meegenomen. Ik weet niet wat dat betekent. Tellen die straks wel mee?
- Veel (op zich wellicht goede) maatregelen, maar veelal niet erg smart geformuleerd en qua uitvoering nog erg vrijblijvend. Helderder meer smarte afspraken maken! Regelgeving niet uitsluiten als stok achter de deur en voor level playing field.

10.2.e

Beleidscoördinator Biotische reststromen en nutriënten

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Directie Duurzaamheid | Directoraat Generaal Milieu en Internationaal

Taakveld: Biotische ketens en bouw

Rijnstraat 8 | 2515 XP Den Haag | Postbus 20901 | 2500 EX Den Haag |

.....
T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
[maandag t/m donderdag]
E 10.2.e @minienm.nl

Policy Coordinator organic waste and nutrients
Ministry of Infrastructure and Water management
Directorate Sustainability | DG Environment and International Affairs
Rijnstraat 8 | P.O. Box 20901 | 2500 EX Den Haag | The Netherlands

.....
T +31 (0) 70 10.2.e
M +31 (0) 6 10.2.e
E 10.2.e @minienm.nl

Van: 10.2.e @minez.nl>

Verzonden: vrijdag 15 juni 2018 11:54

Aan: 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>;
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>;
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @rvo.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e k@minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minienm.nl>; 10.2.e @minienm.nl>;
10.2.e @minienm.nl>; 10.2.e @minfin.nl>;
10.2.e @cultureelerfgoed.nl>; 10.2.e @minienm.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minfin.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minfin.nl>; 10.2.e @minez.nl>;
10.2.e @minfin.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>;
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>;
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>

Onderwerp: SPOED: input vóór eind vrijdag 15 juni op vergaderstukken sectortafel landbouw en landgebruik maandag 18 juni

Allen,

Met excuses voor de idioot korte deadline, hierbij het zojuist ontvangen stuk voor de vergadering van de Landbouw en landgebruiktafel a.s. maandag.

Dit is het piece de resistance van deze vergadering, en om die reden heb ik scherpe en duidelijke input nodig. Zoals al in de vorige mail aangekondigd, denken we daarbij in ieder geval aan de volgende mensen voor de verschillende onderdelen:

1. Pijler 1 Landbouw
 - 1.1 Methaanuitstoot mestopslagen 10.2.e
 - 1.2 Verduurzaming landbouw 10.2.e
- 2 Pijler 2 Landgebruik
 - 2.1 Veenweidegebieden 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
 - 2.2 Koolstof en landbouwbodems 10.2.e
 - 2.3 Bomen, bos en natuur 10.2.e
- 3 Pijler 3 Energie
 - 3.1 Glastuinbouw 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

- 3.2 Overige energie gerelateerde uitstoot 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
4. Pijler 4 Voedselconsumptie 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
5. Pijler 5 Innovatieagenda 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
6. Gebiedsgerichte ruimtelijke inpassing 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
7. Arbeidsmarkt en scholing
8. Circulaire economie 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)
9. Governance 10.2.e
10. Financiering 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070 10.2.e
M 06 10.2.e
10.2.e @minez.nl
.....

Van: 10.2.e

Verzonden: donderdag 14 juni 2018 12:34

Aan: 10.2.e

10.2.e
10.2.e
10.2.e
10.2.e
10.2.e
10.2.e
10.2.e
10.2.e
10.2.e
10.2.e

Onderwerp: SPOED: input vóór eind vrijdag 15 juni op vergaderstukken sectortafel landbouw en landgebruik maandag 18 juni

Urgentie: Hoog

Beste collega's,

Hierbij de stukken voor de bijeenkomst van de sectortafel Landbouw en Landgebruik van maandag 18 juni a.s.

KALL 43 agenda

KALL 42 verslag van 6 juni

KALL 39 lange termijn innovatieopgaven voor klimaat, landbouw en landgebruik

KALL 40 uitvraag arbeidsmarkt en scholing

KALL 44 de concept-kamerbrief wordt nagezonden

KALL 45 eerste concept Bijdrage van sectortafel Landbouw en Landgebruik aan Voorstel voor hoofdlijnen van en Klimaatakkoord wordt nagezonden, uiterlijk vrijdagochtend.

Om Marjolijn Sonnema goed voor te bereiden op de bijeenkomst is jullie input op KALL 45 (eerste concept Bijdrage van sectortafel Landbouw en Landgebruik aan Voorstel voor hoofdlijnen van en Klimaatakkoord) heel belangrijk.

Daarom aan jullie het dringende verzoek om op onderstaande punten (we hebben aan de hand van de inhoudsopgave een verdeling gemaakt) kritisch te kijken en reacties te leveren, maar ook suggesties te doen en oplossingen aan te reiken.

Het gaat om de inhoud en de echte discussiepunten (oa. kunnen we de genoemde maatregelen halen? en waarom worden maatregelen niet genoemd, waar gaat onze minister last van krijgen etc.) en niet om redactionele opmerkingen.

Dit stuk (KALL 45) wordt dus (uiterlijk vrijdagochtend) nagezonden maar dan zijn jullie nu alvast hierop voorbereid!!!

1. Pijler 1 Landbouw

1.1 Methaanuitstoot mestopslagen 10.2.e

1.2 Verduurzaming landbouw 10.2.e

2 Pijler 2 Landgebruik

2.1 Veenweidegebieden 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

2.2 Koolstof en landbouwbodems 10.2.e

2.3 Bomen, bos en natuur 10.2.e

3 Pijler 3 Energie

3.1 Glastuinbouw 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

3.2 Overige energie gerelateerde uitstoot 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

4. Pijler 4 Voedselconsumptie 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

5. Pijler 5 Innovatieagenda 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

6. Gebiedsgerichte ruimtelijke inpassing 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

7. Arbeidsmarkt en scholing

8. Circulaire economie 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

9. Governance 10.2.e

10. Financiering 10.2.e (graag één onderling afgestemde reactie)

Alle input graag afstemmen met je MT-lid.

Input graag vóór eind van a.s. vrijdag (15/6) aanleveren bij 10.2.e@minlnv.nl

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

Directoraat-Generaal Agro en Natuur

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage

Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

T 070-10.2.e

M 06-10.2.e

E 10.2.e@minez.nl

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

Moreira Varella, I. (Isa)

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 20 juni 2018 21:29
Aan: 10.2.e Inv-kea; 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: instrumentering concept tekst
Bijlagen: DOMUS-#18140888-v1-Instrumentering_tafel_Landbouw_en_Landgebruik_-_voors....docx
Categorieën: BR

Met wat opmerkingen en aanvullingen in het document

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Sr. Beleidsmedewerker

Directie Agro- en Natuurkennis

06 10.2.e

10.2.e@minez.nl

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73

B-passage 4^e verdieping

Postbus 20401

2500 EK Den Haag

Van: 10.2.e

Verzonden: woensdag 20 juni 2018 19:19

Aan: Inv-kea; 10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

CC: 10.2.e

Onderwerp: instrumentering concept tekst

Hoi allen,

Zoals vanochtend afgesproken hier een voorzet voor de inzet van het Rijk met instrumenten. Dossiereigenaren hebben deels al input voor geleverd/met ons kunnen afstemmen maar vragen wel tijd om dit met hun collega's te bespreken.

BR

Reacties en suggesties kunnen in eerste instantie naar 10.2.e en mij met Inv-kea in cc.

Hartelijke groeten, 10.2.e

Van: Inv-kea

Verzonden: dinsdag 19 juni 2018 20:51

Aan: 10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

CC: Inv-kea

Onderwerp: agenda overleg klimaatopgave LNV woensdag 20 juni 9:30-11:30 uur, Vergaderzaal 2 / Zwanenbergzaal

Beste collega's

Hierbij de agenda voor het overleg Klimaatopgave LNV morgen van 9:30-11:30 uur in Vergaderzaal 2 / Zwanenbergzaal.

Bijgevoegd ook het concept Bijdrage van sectortafel Landbouw en Landgebruik aan het voorstel voor hoofdlijnen van een Klimaatakkoord (KALL 45). Deze hebben jullie eerder ontvangen bij de stukken voor de tafel van maandag 18 juni jl.

Tot morgen,

10.2.e

Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e

M 06-10.2.e

E 10.2.e @minez.nl

Instrumentering maatregelen Klimaatakkoord tafel Landbouw en Landgebruik
Inbreng Rijk
v20-6

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR [redacted]

BR [redacted]

BR [redacted]

BR [redacted]

BR [redacted]

4. Klimaatvriendelijker voedselconsumptie

- Inzet Rijk op Klimaatenvelop voor ontwikkeling, opschaling en vermarkting van circulaire (plantaardige) eiwitproposities.
- Inzet Rijk op Klimaatenvelop voor gecombineerde aanpak richting keten en consument met een set aan geharmoniseerde en gecoördineerde maatregelen om verspilling van voedsel tegen te gaan.
- Het Rijk zal de bestaande inzet op klimaatvriendelijke voedselconsumptie voortzetten.

BR [redacted]

BR [redacted]

BR [redacted]

BR [redacted]

BR [redacted]

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 25 juni 2018 09:40
Aan: 10.2.e

10.2.e

Onderwerp: instrumentering tafel L&L - bod Rijk - check departementen!
Bijlagen: DOMUS-#18140888-v1-
 Instrumentering_tafel_Landbouw_en_Landgebruik_-_voorstellen_Rijk.DOCX

Categorieën: BR

Rijksteamgenoten,
 Met al jullie commentaar is bijgaande versie gemaakt en vrijdagmiddag toegezonden aan de MT-leden binnen LNV

11.1

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Directie Klimaat – contactpersoon klimaatopgave LNV
 Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

06-10.2.e

10.2.e

Van: BR
Verzonden: BR
Aan: BR
CC: BR
Onderwerp: BR

Categorieën: BR

BR

Van: BR
Verzonden: BR
Aan: BR
CC: BR
Onderwerp: BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

Van: BR
Verzonden: BR
Aan: BR
Onderwerp: BR

BR

BR

BR

BR

Van: 10.2.e

Verzonden: donderdag 21 juni 2018 16:23

Aan: 10.2.e

10.2.e

10.2.e

CC: 10.2.e

Inv-kea

Onderwerp: RE: SPOED: trekst bijdrage instrumenten Klimaat Tafel Landbouw/landgebruik

Allen,

Zie hieronder onze wijzigingen in paragraaf 4.

[m.vr.gr.](#)

10.2.e

4. Klimaatvriendelijker voedselconsumptie

- Inzet Rijk op Klimaatvelop voor ontwikkeling, opschaling en vermarkting van circulaire (plantaardige) eiwitproposities.
- Financiering en uitdragen agenda Task Force Circular Economy and Food (voedselverspilling) plus aantrekken nieuwe leden.
- Inzet Rijk op Klimaatvelop voor klimaatvriendelijke voedselconsumptie door middel van campagnes.

Van: 10.2.e

[@minienm.nl](#)

Verzonden: donderdag 21 juni 2018 10:35

Aan: 10.2.e

10.2.e

CC: 10.2.e

Onderwerp: RE: SPOED: trekst bijdrage instrumenten Klimaat Tafel Landbouw/landgebruik

Dag allen,

Inmiddels is de 'deadline' verschoven naar het einde van vandaag.

Er is door 10.2.e en 10.2.e een eerste opzet gedaan voor de instrumentering. In dit document heb ik gearceerd waar raakvlakken zijn met CE. Zouden jullie hier naar willen kijken en instrumentering voor CE willen aanvullen?

Dit is de laatste info vanuit LNV-kea:

We kunnen tot en met 22 juni nog tekstvoorstellen KALL 45 naar het secretariaat sturen. Doe dit ajb niet rechtstreeks maar lever deze graag voor het einde van dag bij ons aan.

Voor instrumentering graag vandaag voor het einde van de dag jullie reactie naar Rolinde

10.2.e en Inv-kea in cc.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 20 juni 2018 13:46
Aan: 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @rvo.nl>
cc: 10.2.e @minienm.nl>; 10.2.e
10.2.e @minienm.nl>
Onderwerp: SPOED: trekt bijdrage instrumenten Klimaattafel Landbouw/landgebruik
Urgentie: Hoog

10.2.e 10.2.e 10.2.e

Nav het stuk KALL 45, waar we vorige week al commentaar op hebben gegeven (zie bijlage) ligt er **voor vandaag!!!** de vraag: kunnen voorstellen indienen voor de instrumentering van CE-maatregelen in de TA B&V?

Concreet moet het vooral gaan om geld voor a. onderzoek/innovatie; b. uitrol/opschaling van kansrijke projecten.
Ik zou zeggen laten we dicht bij de tabel voor de investeringsagenda in de TA B&V blijven en kijken of we bedragen kunnen noemen in de tekst van de klimaattafel LL voor onderdelen die niet al zijn gedekt, bijvoorbeeld via de klimaatenvolp.

Het gaat wat klimaat betreft vooral over **bodemkwaliteit (koolstof vastlegging), voedselverspilling, eiwittransitie**. Kunnen jullie hier vanmiddag naar kijken? Voorstellen moeten vandaag nog naar 10.2.e en Inv-kea: 10.2.e @minInv.nl.

Deze voorstellen kunnen misschien mooi landen in paragraaf 8 (Circulaire economie).

Sorry voor deze hopeloze deadline.

Ik zit zelf zo bij een symposium, maar houd de e-mail wel in de gaten.

Groeten,

10.2.e

10.2.e
Beleidscoördinator Biotische reststromen en nutriënten

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Directie Duurzaamheid | Directoraat Generaal Milieu en Internationaal
Taakveld: Biotische ketens en bouw
Rijnstraat 8 | 2515 XP Den Haag | Postbus 20901 | 2500 EX Den Haag |

T 070 10.2.e
M 06 10.2.e
[maandag t/m donderdag]
E 10.2.e @minienm.nl

Policy Coordinator organic waste and nutrients

Ministry of Infrastructure and Water management
Directorate Sustainability | DG Environment and International Affairs
Rijnstraat 8 | P.O. Box 20901 | 2500 EX Den Haag | The Netherlands

T +31 (0) 70 10.2.e
M +31 (0) 6 10.2.e
E 10.2.e s@minienm.nl

10.2.e

Van: 10.2.e @minienm.nl>

Verzonden: woensdag 27 juni 2018 09:46

Aan: 10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

Onderwerp: hwRE: SPOED: input vóór eind dinsdag 26 juni op tussenversie voorstel sectortafel landbouw en landgebruik

Bijlagen: KALL voorstel LL voor hoofdlijnen klimaatakkoord (ID 29341)_HW NB.docx

Categorieën: BR

Ik deel de reactie van 10.2.e dat het allemaal wel SMARTer kan. Een tabel die uit gaat van maatregelen kan goed helpen om dit duidelijk op te schrijven. Ik zou een kolom toevoegen met het tijdpad dat nodig is om maatregelen te realiseren.

Een vergelijkbare opzet kiezen als andere tafels is denk ik ook handig. Dat maakt het makkelijker om verbanden te leggen.

Bijgevoegd onze inbreng voor de positie van CE in het stuk.

Groeten en tot morgen.

10.2.e

10.2.e

Beleidscoördinator Biotische reststromen en nutriënten

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Directie Duurzaamheid | Directoraat Generaal Milieu en Internationaal

Taakveld: Biotische ketens en bouw

Rijnstraat 8 | 2515 XP Den Haag | Postbus 20901 | 2500 EX Den Haag |

T 070 10.2.e

M 06 10.2.e

[maandag t/m donderdag]

E 10.2.e @minienm.nl

Policy Coordinator organic waste and nutrients

T +31 (0) 70 10.2.e
M +31 (0) 6 10.2.e
E 10.2.e [@minienm.nl](mailto:10.2.e@minienm.nl)

Van: 10.2.e

Verzonden: dinsdag 26 juni 2018 17:36

Aan: 'Inv-kea'; 10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

Onderwerp: RE: SPOED: input vóór eind dinsdag 26 juni op tussenversie voorstel sectortafel landbouw en landgebruik

Beste 10.2.e

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

Ministerie van Financiën
Inspectie der Rijksfinanciën, sectie VWS
Korte Voorhout 7 | 2511 CW | Den Haag

Van: Inv-kea 10.2.e@minInv.nl>
Verzonden: dinsdag 26 juni 2018 14:15

Onderwerp: SPOED: input vóór eind dinsdag 26 juni op tussenversie voorstel sectortafel landbouw en landgebruik
Urgentie: Hoog

Hierbij ontvangen jullie de tussenversie van het voorstel van de sectortafel Landbouw en Landgebruik. Dit stuk graag vertrouwelijk behandelen.

De geel gemarkeerde passages zijn nog in bewerking. IPO, VNG en Rijk komen nog met een overzicht van eigen bijdragen. Dat wat er nu staat op die punten kan dus nog wijzigen.

Graag ontvangen we concrete tekstsuggesties:

- tekstwijzigingen op beschrijvende teksten (onbegrijpelijkheden / onjuistheden);
- aanscherpingen van 'eigen acties' of toevoegingen van 'eigen acties';
- suggesties om de fiches meer in lijn te brengen met de hoofdtekst.

Beperk je hierbij a.j.b. tot wat echt belangrijk is.

Wij hebben zo goed mogelijk geprobeerd een verdeling te maken naar dossierhouders/MT-leden maar jullie mogen natuurlijk op alle onderdelen reageren. Voor alle onderwerpen ontvangen we graag een onderling en met MT-lid afgestemde reactie.

1. Pijler 1 Landbouw 10.2.e

2 Pijler 2 Landgebruik

2.1 Grasland en veenweidegebieden 10.2.e

2.2 Akkerbouw 10.2.e

2.3 Bomen, bos en natuur 10.2.e

3 Pijler 3 Energie

3.1 Glastuinbouw 10.2.e

3.2 Landbouwvoertuigen 10.2.e

3.2 Overige energie gerelateerde afspraken 10.2.e

4. Pijler 4 Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie 10.2.e

5. Pijler 5 Innovatieagenda 10.2.e

6. Gebiedsgerichte ruimtelijke inpassing 10.2.e

7. Arbeidsmarkt en scholing

8. Circulaire economie 10.2.e

9. Governance 10.2.e

10. Financiering 10.2.e

Op woensdag 27 juni, aan het einde van de ochtend, ontvangen jullie een bespreeknotitie met de verzamelde reactie t.b.v. agendapunt 2 van het teamoverleg op donderdag 28 juni 9:30-11:00 uur.

Uiterlijk vrijdagochtend 29 juni wordt de bespreekversie voor de tafelbijeenkomst van 2 juli rondgestuurd.

Bij voorbaat dank voor jullie snelle actie!

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage

Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage
.....

T 070-10.2.e

M 06-10.2.e

E 10.2.e @minez.nl

.....

Van: 10.2.e [mailto:10.2.e@ser.nl]

Verzonden: dinsdag 26 juni 2018 13:02

Aan: 10.2.e

Onderwerp: KALL voorstel L&L voor hoofdlijnen klimaatakkoord

Geachte dames en heren,

Als bijlage ontvangt u een tussenversie van het voorstel van de sectortafel Landbouw en Landgebruik. Zoals gebruikelijk is het stuk vertrouwelijk.

Wij verzoeken u uw concrete tekstsuggesties uiterlijk donderdag 28 juni om 10.00u aan te leveren. Daarbij kan het gaan om:

- tekstwijzigingen op beschrijvende teksten (onbegrijpelijkheden / onjuistheden);
- aanscherpingen van 'eigen acties' of toevoegingen van 'eigen acties';
- suggesties om de fiches meer in lijn te brengen met de hoofdtekst.

Uiterlijk vrijdagochtend zullen wij de bespreekversie voor de tafelbijeenkomst van 2 juli rondsturen. Op 3 juli zal het klimaatberaad de tekst vaststellen. Wij hebben dan alleen nog een paar dagen om de fiches (bijlagen) op orde te brengen. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij de voorzitter. Zonodig nemen wij daarover met werkgroepvoorzitters contact op.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Senior beleidsmedewerker

Sociaal-Economische Raad

Bezuidenhoutseweg 60 • 2594 AW Den Haag •

Postbus 90405 • 2509 LK Den Haag •

T +31 (0)70 10.2.e • I www.ser.nl •

Wilt u meer weten over de SER? Meld u [hier](#) aan voor onze nieuwsbrief.

De informatie in dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan dit bericht.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.

The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Sectortafel Landbouw & Landgebruik

25 juni 2018

KALL voorstel L&L voor hoofdlijnen klimaatakkoord

Deze notitie is een secretariaatsvoorstel voor voorstellen namens de sectortafel Landbouw en Landgebruik voor de hoofdlijnen van een nog af te sluiten Akkoord, en is bedoeld voor een tussentijdse elektronische commentaarronde. U wordt verzocht uw concrete tekstsuggesties uiterlijk donderdag 28 juni om 10.00u aan te leveren.

Inhoud

3-pager Landbouw en Landgebruik	2
Voorstel van de sectortafel Landbouw en Landgebruik voor de hoofdlijnen van een op te stellen Klimaatakkoord.....	5
1. Pijler 1 – Landbouw	6
1.1 Veehouderij	7
1.2 Inzet om Methaanuitstoot te verminderen	8
1.3 Varkenshouderij	9
1.4 Melkveehouderij	10
1.5 Pluimveehouderij	11
2. Pijler 2 – Landgebruik.....	11
2.1 Grasland en veenweidegebieden	12
2.2 Akkerbouw.....	14
2.3 Bomen, bos en natuur	15
3. Pijler 3 – Energie	16
3.1 Glastuinbouw	16
3.2 Landbouwvoertuigen	19
3.3 Overige energie gerelateerde afspraken	19
4. Pijler 4 – Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie	20
5. Pijler 5 – Innovatieagenda.....	21
6. Gebiedsgericht & ruimtelijk	22
7. Arbeidsmarkt en scholing	23
8. Circulaire economie	24
9. Governance.....	25
10. Financiering	25
Bijlage 1 – Fiches Landbouw	28
Bijlage 2 – Fiches Landgebruik	38
Bijlage 3 – Fiches Glastuinbouw	45
Bijlage 4 – Fiches klimaatvriendelijke consumptie	51
Bijlage 4 – Fiches Innovatie	56

BR

BR

De vierde pijler gaat over consumptie. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

4. Pijler 4 – Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid.

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. Het doel is tweeledig: voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in 2030 halveren. En de verhouding in de eiwitconsumptie van dierlijk naar plantaardig omdraaien (van 60:40 naar 40:60).

~~In aansluiting op de Taskforce Biomassa en Voedsel stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in 2030 te halveren.~~

~~In Nederland wordt meer dierlijk dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2030 om te draaien (van 60:40 naar 40:60).~~ Dit past bovendien bij een gezond dieet voor de meeste Nederlanders. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitinname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

Partijen spreken af dat:

- Partijen zullen consumenten voorlichten over duurzame keuzes door:
 - het voeren van campagnes;
 - het aanbieden van duurzame recepten.
- Supermarkten nemen op zich de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen (producten met een lagere carbon footprint, bijvoorbeeld o.b.v. plantaardige eiwitten zoals groente, fruit, bonen, vegaproducten) met 10% te vergroten door:
 - klimaatvriendelijkere producten als 'gemakkelijkste én normaalste keuze' voor consumenten te positioneren;
 - toename van promotie-acties voor producten o.b.v. plantaardige eiwitten met 15%;

- actieve rol in Alliantie Verduurzaming voedsel, incl. implementatie en monitoring.
- Supermarkten nemen op zich om als branche de huidige voedselverspilling van 5% te reduceren tot 2,5% door:
 - best practices uit te wisselen;
 - logistiek te optimaliseren en reststromen te verwaarden;
 - houdbaarheid in supermarkten te vergroten;
 - consumenten te informeren over beste wijze van bewaren producten en over werkelijke houdbaarheid.
- Retail en horecapartijen dragen bij aan specifieke verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten, bijvoorbeeld door het wegnemen van afname- en/of opschaal risico's, bijvoorbeeld door garantstellingen op dit terrein;
- De horeca neemt het klimaatvriendelijke alternatief als 'nieuwe normaal' op in het menu;
- Producenten van voedingsmiddelen maken voor 2025 de carbon footprint van hun productgroepen publiek inzichtelijk;
- Overheden richten het inkoopbeleid op 'de klimaatvriendelijke, gezonde dieet keuze';
- Het prijsinstrument wordt gezien als de krachtigste manier om consumentenvoorkeuren te sturen naar een dieet met meer plantaardige eiwitten. Het Rijk brengt uiterlijk in 2020 in kaart welke verschillende financiële instrumenten er zijn (accijns, btw verhoging, true price etc.) en toetst daarbij vooraf de potentiële (economische, gezondheids- en consumptie) effecten en uitvoerbaarheid.

De afspraken zijn uitgewerkt in bijlage 4.

In 2022 wordt, aan de hand van tussentijdse resultaatsbepaling gerelateerd aan bovenstaande doelen bezien of voortgang voldoende is. Indien de voortgang niet voldoende is, worden zwaardere maatregelen ingezet (zoals prijsprikkels).

BR

BR

BR

BR

BR

Bijlage 4 – Fiches klimaatvriendelijke consumptie

Tegengaan voedselverspilling	
DEEL A: BESCHRIJVING AFSpraak	
Type: Uitrol (I) of Pilots & Demonstratie (II)	
Gerelateerde fiche(s), waaronder type III-maatregelen (O,O&I)	
Betrokken partijen	CBL, FNLI, NZO, Rabobank, Greenpeace, Stichting Natuur & Milieu, IPO, VNG, LNV
Hoofddijn/samenvatting afspraak	
<p>Om voedselverspilling tegen te gaan zetten supermarkten en hun brancheorganisaties samen met NGO's en overheden zich de komende jaren in voor:</p> <ul style="list-style-type: none"> • technische maatregelen om de houdbaarheid van verse producten te verlengen; • goede voorlichting van consumenten over houdbaarheid en verspilling. <p>Doel is halvering van de voedselverspilling in 2030 (t.o.v. 2015). Als nog af te spreken tussendoelen in 2020 en 2025 niet worden gehaald dan zullen meer dwingende maatregelen, waaronder financiële prikkels worden overwogen.</p>	
DEEL B: SMART-BESCHRIJVING VAN DE CONCRETE ACTIES / BIJDRAGEN (FINANCIEEL EN NIET-FINANCIEEL) VAN PARTIJEN AAN TAFEL	
Wie	Wat
CBL	<p>Supermarkten nemen op zich om als branche de huidige voedselverspilling van 5% te reduceren tot 2,5% door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • best practices uit te wisselen; • logistiek te optimaliseren en reststromen te verwaarden; • houdbaarheid in supermarkten te vergroten; • o consumenten te informeren over beste wijze van bewaren producten en over werkelijke houdbaarheid.
AgroNL	Doorberekenen en analyseren impact van mogelijke maatregelen
Stichting Natuur & Milieu	Jaarlijkse ranglijst van voedselverspillende supermarkt(ketens)
DEEL C: BIJZONDERE AANDACHTSPUNTEN	
Noodzakelijke afspraken op/met andere tafels	
Eventuele impact op nevenschikte publieke belangen	
Aspecten die bijzondere aandacht verdienen in nadere uitwerking	
DEEL D: EMISSIEREDUCTIE & MAATSCHAPPELIJKE KOSTENEFFICIËNTIE	
Relevante (onderliggende) technische maatregelen (cf. PBL-systematiek)	
Emissiereductie 2030 (grondgebied, t.o.v. basispad)	
Maatschappelijke kostenefficiëntie (inschatting)	
Beschrijving doorkijk 2050 (indien relevant)	

Eiwittransitie	
DEEL A: BESCHRIJVING AFSPRAAK	
Type: Uitrol (I) of Pilots & Demonstratie (II)	
Gerelateerde fiche(s), waaronder type III-maatregelen (O,O&I)	
Betrokken partijen	CBL, FNLI, NZO, Rabobank, Greenpeace, Stichting Natuur & Milieu, IPO, VNG, LNV
Hoofddlijn/samenvatting afspraak	
<p>Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid.</p> <p>De werkgroep heeft doelen gesteld voor de eiwittransitie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eiwitconsumptie in Nederland met 10-15% gedaald. • verhouding tussen dierlijk- en plantaardig eiwit in het dieet omgedraaid naar 60% plantaardig en 40% dierlijk eiwit in 2030. <p>Als nog af te spreken tussendoelen in 2020 en 2025 niet worden gehaald dan zullen meer dwingende maatregelen, waaronder financiële prikkels worden overwogen.</p>	
DEEL B: SMART-BESCHRIJVING VAN DE CONCRETE ACTIES / BIJDRAGEN (FINANCIEEL EN NIET-FINANCIEEL) VAN PARTIJEN AAN TAFEL	
Wie	Wat
CBL	<p>Supermarkten nemen op zich de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen (producten o.b.v. plantaardige eiwitten zoals groente, fruit, bonen, vegaproducten) met 10% te vergroten door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • klimaatvriendelijkere producten als 'gemakkelijkste én normaalste keuze' voor consumenten te positioneren; • toename van promotie-acties voor producten o.b.v. plantaardige eiwitten met 15%; • actieve rol in Alliantie Verduurzaming voedsel, incl. implementatie en monitoring.
Rijksoverheid	<p>Het prijsinstrument is de krachtigste manier om consumentenvoorkeuren te sturen naar een dieet met meer plantaardige eiwitten. Het Rijk brengt uiterlijk in 2020 in kaart welke verschillende financiële instrumenten er zijn (accijns, btw verhoging, true price etc.) en toetst daarbij de potentiële (economische, gezondheids- en consumptie) effecten en uitvoerbaarheid.</p>
Stichting Natuur & Milieu	<p>Partijen zullen consumenten voorlichten over duurzame keuzes door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het voeren van campagnes; • het aanbieden van duurzame recepten.
DEEL C: BIJZONDERE AANDACHTSPUNTEN	
Noodzakelijke afspraken op/met andere tafels	
Eventuele impact op nevenschikte publieke belangen	
Aspecten die bijzondere aandacht verdienen in nadere uitwerking	

DEEL D: EMISSIEREDUCTIE & MAATSCHAPPELIJKE KOSTENEFFICIËNTIE	
Relevante (onderliggende) technische maatregelen (cf. PBL-systematiek)	
Emissiereductie 2030 (grondgebied, t.o.v. basispad)	
Maatschappelijke kostenefficiëntie (inschatting)	
Beschrijving doorkijk 2050 (indien relevant)	

Beter binnen bestaand	
DEEL A: BESCHRIJVING AFSpraak	
Type: Uitrol (I) of Pilots & Demonstratie (II)	
Gerelateerde fiche(s), waaronder type III-maatregelen (O,O&I)	
Betrokken partijen	CBL, FNLI, NZO, Rabobank, Greenpeace, Stichting Natuur & Milieu, IPO, VNG, LNV
Hoofddlijn/samenvatting afspraak	
<p>Binnen producten zijn er verschillen in klimaatimpact. Onder andere transport n de wijze van productie zijn daarvoor bepalend. De werkgroep heeft aanvullend op de acties gericht op de eiwittransitie een aantal maatregelen in beeld gebracht die meer specifiek zijn gericht op 'beter binnen bestaande productgroep.</p> <p>De werkgroep heeft in dit kader ook gesproken over de ontwikkeling van meetbare indicatoren voor de klimaatimpact van producten. Vooralsnog is het niet haalbaar om daarover concrete afspraken te maken. Ten eerste zal – bij voorkeur op EU-niveau – een methodiek moeten worden ontwikkeld om aan producten een carbon footprint toe te kennen. Die is momenteel voor een beperkt aantal producten beschikbaar. Ten tweede zullen producenten kosten moeten maken om de carbon footprint toe te passen en inzichtelijk te maken. Ten derde zal een eenvoudige en eenduidige methode moeten worden gevonden om consumenten te informeren. Bestaande labels met betrekking tot gezondheid van producten blijken voor verwarring te zorgen. Als tussen doelen in 2020 en 2025 niet worden gehaald dan komt deze optie weer in beeld.</p>	
DEEL B: SMART-BESCHRIJVING VAN DE CONCRETE ACTIES / BIJDAGEN (FINANCIEEL EN NIET-FINANCIEEL) VAN PARTIJEN AAN TAFEL	
Wie	Wat
CBL/FNLI	Producenten van voedingsmiddelen maken voor 2025 de carbon footprint van hun productgroepen publiek inzichtelijk
CBL/FNI	De horeca neemt het klimaatvriendelijke alternatief als 'nieuwe normaal' op in het menu
CBL/FNLI	Retail en horecapartijen dragen bij aan specifieke verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten, bijvoorbeeld door het wegnemen van afname- en/of opschaal risico's, bijvoorbeeld door garantstellingen op dit terrein
Rijk, provincies, VNG	Overheden richten het inkoopbeleid op 'de klimaatvriendelijke, gezonde dieet keuze'
Stichting Natuur en Milieu	Partijen zullen consumenten voorlichten over duurzame keuzes door: <ul style="list-style-type: none"> • het voeren van campagnes; • het aanbieden van duurzame recepten.
DEEL C: BIJZONDERE AANDACHTSPUNTEN	
Noodzakelijke afspraken op/met andere tafels	
Eventuele impact op nevensgeschikte publieke belangen	
Aspecten die bijzondere aandacht verdienen in nadere uitwerking	
DEEL D: EMISSIEREDUCTIE & MAATSCHAPPELIJKE KOSTENEFFICIËNTIE	
Relevante (onderliggende) technische maatregelen (cf. PBL-systematiek)	

Emissiereductie 2030 (grondgebied, t.o.v. basispad)	
Maatschappelijke kostenefficiëntie (inschatting)	
Beschrijving doorkijk 2050 (indien relevant)	

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: woensdag 27 juni 2018 15:45
Aan: 10.2.e @minienm.nl; 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
Onderwerp: MRKALL voorstel LL voor hoofdlijnen klimaatakkoord met verzamelde tekstsuggesties en document met verzamelde reacties
Bijlagen: DOMUS-#18151902-v1-KALL_voorstel_LL_voor_hoofdlijnen_klimaatakkoord_met_verzamelde_tekstsuggesties_rijk.DOCX;
 BR
Categorieën: BR

Beste collega's,

In de bijlage het KALL voorstel LL voor hoofdlijnen klimaatakkoord met verzamelde tekstsuggesties en een document met de verzamelde reacties.

We willen het concept stuk bespreken in het teamoverleg, waarbij we vooral focussen op de hoofdzaken:

1. Welke ingeleverde voorstellen zijn hard voor het Rijk, oftewel die tekst móet echt anders dan door secretariaat aangereikt,
2. Welke elementen missen we nog (en welk tekst stellen we daarvoor voor)
3. Waar missen we van andere partijen nog concrete biedingen?

Laat duidelijk zijn dat we in dit stadium niet meer met allerlei wensenlijstjes kunnen komen, de bespreking aan de tafel is echt de afronding. Daarom moeten de punten die we morgen verzamelen echt ernstig genoeg zijn om nu nog ingebracht te worden. We realiseren ons natuurlijk dat dit een tussenproduct is, de definitieve tekst komt nog, maar als we nu goed onze belangrijke punten in kaart brengen, kunnen we de inbreng aan de tafel snel rond krijgen.

De tekst over het instrumentarium-bod van het Rijk volgt z.s.m.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
 10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
 10.2.e @minez.nl

Sectortafel Landbouw & Landgebruik

25 juni 2018

KALL voorstel L&L voor hoofdlijnen klimaatakkoord

Deze notitie is een secretariaatsvoorstel voor voorstellen namens de sectortafel Landbouw en Landgebruik voor de hoofdlijnen van een nog af te sluiten Akkoord, en is bedoeld voor een tussentijdse elektronische commentaarronde. U wordt verzocht uw concrete tekstsuggesties uiterlijk donderdag 28 juni om 10.00u aan te leveren

Inhoud

3-pager Landbouw en Landgebruik	2
Voorstel van de sectortafel Landbouw en Landgebruik voor de hoofdlijnen van een op te stellen Klimaatakkoord.....	5
1. Pijler 1 – Landbouw.....	6
1.1 Veehouderij	7
1.2 Inzet om Methaanuitstoot te verminderen	8
1.3 Varkenshouderij	9
1.4 Melkveehouderij	10
1.5 Pluimveehouderij	11
2. Pijler 2 – Landgebruik.....	11
2.1 Grasland en veenweidegebieden	13
2.2 Akkerbouw.....	14
2.3 Bomen, bos en natuur	16
3. Pijler 3 – Energie	17
3.1 Glastuinbouw	17
3.2 Landbouwvoertuigen	20
3.3 Overige energie gerelateerde afspraken	20
4. Pijler 4 – Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie	21
5. Pijler 5 – Innovatieagenda.....	22
6. Gebiedsgericht & ruimtelijk	24
7. Arbeidsmarkt en scholing	25
8. Circulaire economie	26
9. Governance	26
10. Financiering	27
Bijlage 1 – Fiches Landbouw	29
Bijlage 2 – Fiches Landgebruik	39
Bijlage 3 – Fiches Glastuinbouw	46
Bijlage 4 – Fiches klimaatvriendelijke consumptie	52
Bijlage 4 – Fiches Innovatie	57

BR

BR

BR

De vierde pijler gaat over consumptie. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

4. Pijler 4 – ~~maatvriendelijkere~~ Klimaatvriendelijkere Voedselconsumptie

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn ~~klimaatbeleid~~.

In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food, Biomassa en Voedsel stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. Het doel is tweeledig: voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in 2030 halveren. En de verhouding in de eiwitconsumptie van dierlijk naar plantaardig omdraaien (van 60:40 naar 40:60).

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2030 om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet voor de meeste Nederlanders. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

Met opmerkingen ^[10.2] (26): Deze toevoeging staat bij andere paragrafen, pijlers niet

Met opmerkingen ^[10.2] (27): In het inleidende stukje wordt niks over de verantwoordelijkheid van de producent, keten, retail gezegd (terwijl er gelukkig wel afspraken op dat vlak zijn)

Met opmerkingen ^[10.2] (28): Tekstsuggesties I&W: ipv oorspronkelijke alinea 2 en 3.

Partijen spreken af dat:

- Partijen zullen consumenten activeren /stimuleren ~~voorlichten over~~ duurzame keuzes te maken door door:
 - het voeren van op elkaar afgestemde campagnes;
 - het aanbieden van duurzame recepten.
- Supermarkten nemen op zich de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen (producten met een lagere carbon footprint, bijvoorbeeld o.b.v. plantaardige eiwitten zoals groente, fruit, bonen, vegaproducten) voor 2030 met 10% (dit percentage moet omhoog en moet leiden tot 60% plantaardig in ons dieet; voorstel: 50%) te vergroten door:
 - klimaatvriendelijkere producten als 'gemakkelijkste én normaalste keuze' voor consumenten te positioneren door gebruik te maken van de voedselomgeving; ;
 - toename van promotie-acties voor producten o.b.v. plantaardige eiwitten met 50+5% en afname van promotie-acties voor kiloknallers;
 - actieve rol in Alliantie Verduurzaming voedsel, incl. implementatie en monitoring.
- Supermarkten nemen op zich om als branche de huidige voedselverspilling van 5% te reduceren tot 2,5% door:
 - best practices uit te wisselen;
 - logistiek te optimaliseren en reststromen te verwaarden;
 - houdbaarheid in supermarkten te vergroten;
 - consumenten te informeren over beste wijze van bewaren producten en over werkelijke houdbaarheid.
- Retail en horecapartijen dragen bij aan specifieke verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten, bijvoorbeeld door het wegnemen van afname- en/of opschaal risico's, bijvoorbeeld door garantstellingen op dit terrein;
- De horeca neemt het klimaatvriendelijke alternatief als 'nieuwe normaal' op in het menu;
- Producenten van voedingsmiddelen maken voor 2025 de carbon footprint van hun productgroepen publiek inzichtelijk;
- Overheden richten het inkoopbeleid op 'de klimaatvriendelijke, gezonde dieet keuze';
- Het prijsinstrument wordt gezien als de krachtigste manier om consumentenvoorkeuren te sturen naar een dieet met meer plantaardige eiwitten. Het Rijk brengt uiterlijk in 2020 in kaart welke verschillende financiële instrumenten er zijn (accijns, btw verhoging, true price etc.) en toetst daarbij vooraf de potentiële (economische, gezondheids- en consumptie) effecten en uitvoerbaarheid.

Met opmerkingen 10.2.29: Hoeveel procent moet je meer omzet hebben om tot een verschuiving in het dieet te komen naar 60% plantaardig?

Met opmaak: Regelafstand: Minimaal 12 pt

De afspraken zijn uitgewerkt in bijlage 4.

In 2022 wordt, aan de hand van tussentijdse resultaatsbepaling gerelateerd aan bovenstaande doelen gezien of voortgang voldoende is. Indien de voortgang niet voldoende is, worden zwaardere maatregelen ingezet (zoals prijsprikkels).

BR BR

BR

Bijlage 4 – Fiches klimaatvriendelijke consumptie

Tegengaan voedselverspilling	
DEEL A: BESCHRIJVING AFSpraak	
Type: Uitrol (I) of Pilots & Demonstratie (II)	
Gerelateerde fiche(s), waaronder type III-maatregelen (O,O&I)	
Betrokken partijen	CBL, FNLI, NZO, Rabobank, Greenpeace, Stichting Natuur & Milieu, IPO, VNG, LNV
Hoofddijn/samenvatting afspraak	
<p>Om voedselverspilling tegen te gaan zetten supermarkten en hun brancheorganisaties samen met NGO's en overheden zich de komende jaren in voor:</p> <ul style="list-style-type: none"> • technische maatregelen om de houdbaarheid van verse producten te verlengen; • goede voorlichting van consumenten over houdbaarheid en verspilling. <p>Doel is halvering van de voedselverspilling in 2030 (t.o.v. 2015). Als nog af te spreken tussendoelen in 2020 en 2025 niet worden gehaald dan zullen meer dwingende maatregelen, waaronder financiële prikkels worden overwogen.</p>	
DEEL B: SMART-BESCHRIJVING VAN DE CONCRETE ACTIES / BIJDRAGEN (FINANCIEEL EN NIET-FINANCIEEL) VAN PARTIJEN AAN TAFEL	
Wie	Wat
CBL	<p>Supermarkten nemen op zich om als branche de huidige voedselverspilling van 5% te reduceren tot 2,5% door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • best practices uit te wisselen; • logistiek te optimaliseren en reststromen te verwaarden; • houdbaarheid in supermarkten te vergroten; • o consumenten te informeren over beste wijze van bewaren producten en over werkelijke houdbaarheid.
AgroNL	Doorberekenen en analyseren impact van mogelijke maatregelen
Stichting Natuur & Milieu	Jaarlijkse ranglijst van voedselverspillende supermarkt(ketens)
DEEL C: BIJZONDERE AANDACHTSPUNTEN	
Noodzakelijke afspraken op/met andere tafels	
Eventuele impact op nevensgeschikte publieke belangen	
Aspecten die bijzondere aandacht verdienen in nadere uitwerking	
DEEL D: EMISSIEREDUCTIE & MAATSCHAPPELIJKE KOSTENEFFICIËNTIE	
Relevante (onderliggende) technische maatregelen (cf. PBL-systematiek)	
Emissiereductie 2030 (grondgebied, t.o.v. basispad)	
Maatschappelijke kostenefficiëntie (inschatting)	
Beschrijving doorkijk 2050 (indien relevant)	

Eiwittransitie	
DEEL A: BESCHRIJVING AFSpraak	
Type: Uitrol (I) of Pilots & Demonstratie (II)	
Gerelateerde fiche(s), waaronder type III-maatregelen (O,O&I)	
Betrokken partijen	CBL, FNLI, NZO, Rabobank, Greenpeace, Stichting Natuur & Milieu, IPO, VNG, LNV
Hoofdpijn/samenvatting afspraak	
<p>Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid.</p> <p>De werkgroep heeft doelen gesteld voor de eiwittransitie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eiwitconsumptie in Nederland met 10-15% gedaald. • verhouding tussen dierlijk- en plantaardig eiwit in het dieet omgedraaid naar 60% plantaardig en 40% dierlijk eiwit in 2030. <p>Als nog af te spreken tussendoelen in 2020 en 2025 niet worden gehaald dan zullen meer dwingende maatregelen, waaronder financiële prikkels worden overwogen.</p>	
DEEL B: SMART-BESCHRIJVING VAN DE CONCRETE ACTIES / BIJDRAGEN (FINANCIEEL EN NIET-FINANCIEEL) VAN PARTIJEN AAN TAFEL	
Wie	Wat
CBL	<p>Supermarkten nemen op zich de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen (producten o.b.v. plantaardige eiwitten zoals groente, fruit, bonen, vegaproducten) met 10% te vergroten door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • klimaatvriendelijkere producten als 'gemakkelijkste én normaalste keuze' voor consumenten te positioneren; • toename van promotie-acties voor producten o.b.v. plantaardige eiwitten met 15%; • actieve rol in Alliantie Verduurzaming voedsel, incl. implementatie en monitoring.
Rijksoverheid	<p>Het prijsinstrument is de krachtigste manier om consumentenvoorkeuren te sturen naar een dieet met meer plantaardige eiwitten. Het Rijk brengt uiterlijk in 2020 in kaart welke verschillende financiële instrumenten er zijn (accijns, btw verhoging, true price etc.) en toetst daarbij de potentiële (economische, gezondheids- en consumptie) effecten en uitvoerbaarheid.</p>
Stichting Natuur & Milieu	<p>Partijen zullen consumenten voorlichten over duurzame keuzes door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het voeren van campagnes; • het aanbieden van duurzame recepten.
DEEL C: BIJZONDERE AANDACHTSPUNTEN	
Noodzakelijke afspraken op/met andere tafels	
Eventuele impact op nevenschikte publieke belangen	
Aspecten die bijzondere aandacht verdienen in nadere uitwerking	

DEEL D: EMISSIEREDUCTIE & MAATSCHAPPELIJKE KOSTENEFFICIËNTIE	
Relevante (onderliggende) technische maatregelen (cf. PBL-systematiek)	
Emissiereductie 2030 (grondgebied, t.o.v. basispad)	
Maatschappelijke kostenefficiëntie (inschatting)	
Beschrijving doorkijk 2050 (indien relevant)	

Beter binnen bestaand	
DEEL A: BESCHRIJVING AFSpraak	
Type: Uitrol (I) of Pilots & Demonstratie (II)	
Gerelateerde fiche(s), waaronder type III-maatregelen (O,O&I)	
Betrokken partijen	CBL, FNLI, NZO, Rabobank, Greenpeace, Stichting Natuur & Milieu, IPO, VNG, LNV
Hoofdpijn/samenvatting afspraak	
<p>Binnen producten zijn er verschillen in klimaatimpact. Onder andere transport n de wijze van productie zijn daarvoor bepalend. De werkgroep heeft aanvullend op de acties gericht op de eiwittransitie een aantal maatregelen in beeld gebracht die meer specifiek zijn gericht op 'beter binnen bestaande productgroep.</p> <p>De werkgroep heeft in dit kader ook gesproken over de ontwikkeling van meetbare indicatoren voor de klimaatimpact van producten. Vooralsnog is het niet haalbaar om daarover concrete afspraken te maken. Ten eerste zal – bij voorkeur op EU-niveau – een methodiek moeten worden ontwikkeld om aan producten een carbon footprint toe te kennen. Die is momenteel voor een beperkt aantal producten beschikbaar. Ten tweede zullen producenten kosten moeten maken om de carbon footprint toe te passen en inzichtelijk te maken. Ten derde zal een eenvoudige en eenduidige methode moeten worden gevonden om consumenten te informeren. Bestaande labels met betrekking tot gezondheid van producten blijken voor verwarring te zorgen. Als tussen doelen in 2020 en 2025 niet worden gehaald dan komt deze optie weer in beeld.</p>	
DEEL B: SMART-BESCHRIJVING VAN DE CONCRETE ACTIES / BIJDAGEN (FINANCIEEL EN NIET-FINANCIEEL) VAN PARTIJEN AAN TAFEL	
Wie	Wat
CBL/FNLI	Producenten van voedingsmiddelen maken voor 2025 de carbon footprint van hun productgroepen publiek inzichtelijk
CBL/FNI	De horeca neemt het klimaatvriendelijke alternatief als 'nieuwe normaal' op in het menu
CBL/FNLI	Retail en horecapartijen dragen bij aan specifieke verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten, bijvoorbeeld door het wegnemen van afname- en/of opschaal risico's, bijvoorbeeld door garantstellingen op dit terrein
Rijk, provincies, VNG	Overheden richten het inkoopbeleid op 'de klimaatvriendelijke, gezonde dieet keuze'
Stichting Natuur en Milieu	Partijen zullen consumenten voorlichten over duurzame keuzes door: <ul style="list-style-type: none"> • het voeren van campagnes; • het aanbieden van duurzame recepten.
DEEL C: BIJZONDERE AANDACHTSPUNTEN	
Noodzakelijke afspraken op/met andere tafels	
Eventuele impact op nevensgeschikte publieke belangen	
Aspecten die bijzondere aandacht verdienen in nadere uitwerking	
DEEL D: EMISSIEREDUCTIE & MAATSCHAPPELIJKE KOSTENEFFICIËNTIE	
Relevante (onderliggende) technische maatregelen (cf. PBL-systematiek)	

Emissiereductie 2030 (grondgebied, t.o.v. basispad)	
Maatschappelijke kostenefficiëntie (inschatting)	
Beschrijving doorkijk 2050 (indien relevant)	

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: woensdag 27 juni 2018 16:18
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: KALL voorstel LL voor hoofdlijnen klimaatakkoord met verzamelde tekstsuggesties en document met verzamelde reacties
Bijlagen: DOMUS-#18151902-v1-
 KALL_voorstel_LL_voor_hoofdlijnen_klimaatakkoord_met_verzamelde_tekstsuggesties_rijk.DOCX;
 DOMUS-#18152024-v1-
 BR
Categorieën: BR

Beste 10.2.e en 10.2.e,

In de bijlage KALL voorstel LL voor hoofdlijnen met verzamelde tekstsuggesties en een document met alle verzamelde reacties onzerzijds.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

M 06-10.2.e

10.2.e

Van: 10.2.e @minfin.nl>
Verzonden: donderdag 28 juni 2018 14:31
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: conceptvoorstel

Categorieën: BR

Ha 10.2.e en 10.2.e

Als ik het goed begrijp komt er morgen een stevige update van de concept tekst. Natuurlijk heel goed dat de tafel deze eindsprint maakt.

Wel ben ik bezorgd over de afstemmingsmogelijkheden die er nog zijn volgende week. Mochten er voorstellen komen die bij ons gevoelig kunnen liggen, dan zullen we proberen dit zo snel mogelijk aan te geven – alleen is het bij ons ook druk dus kan ik niet garanderen dat we reageren binnen de door jullie gestelde deadlines.

Verder zijn we navraag aan het doen over hoe onze collega's nu aankijken tegen het hogere btw-tarief voor dierlijke producten.

BR

Groeten,

10.2.e

10.2.e

.....
Algemeen Financieel Economische Politiek
Ministerie van Financiën
 Korte Voorhout 7 | 2511 CW | Den Haag
 PO Box 20201 | 2500 EE | Den Haag

.....
 T +31 (0)70 10.2.e97
 M +31 (0)6 10.2.e
 E 10.2.e @minfin.nl

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

10.2.e

Van: 10.2.e@ser.nl>
Verzonden: dinsdag 3 juli 2018 11:59
Aan: 10.2.e
Onderwerp: sectortafel Landbouw & Landgebruik: finale check 3-pager
Bijlagen: KALL 3-pager.docx

Urgentie: Hoog

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vervalt op: dinsdag 3 juli 2018 14:00
Vlagstatus: Voltooid

Categorieën: BR

Geachte dames en heren,

Zoals gisteren tijdens de tafelbijeenkomst afgesproken ontvangt u hierbij de aangepaste versie van de 3-pager. Mochten er dingen in staan die pertinent onjuist of door ons helemaal verkeerd begrepen zijn, dan kunt u dat vandaag, tot uiterlijk 16.30u, aan ons doorgeven. Later vandaag ontvangt u ook de hoofdtekst, eveneens voor een finale check.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Senior beleidsmedewerker

Sociaal-Economische Raad
 Bezuidenhoutseweg 60 • 2594 AW Den Haag •
 Postbus 90405 • 2509 LK Den Haag •
 T +31 (0)70 10.2.e • I www.ser.nl •

Wilt u meer weten over de SER? Meld u [hier](#) aan voor onze nieuwsbrief.

De informatie in dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan dit bericht.

KALL voorstel L&L voor hoofdlijnen klimaatakkoord – 3-pager

BR [Redacted text block]

BR [Redacted text block]

BR [Redacted text block]

BR [Redacted text block]

BR [Redacted text block]

BR [Redacted text block]

BR [Redacted text block]

BR

Thema	Doel	Geformuleerde ambitie & maatregelen
Taakstelling		
BR	BR	BR
		BR
		BR
BR	BR	BR
		BR
BR	BR	BR
		BR
Totaal	BR	BR
Overige klimaateffecten		
BR		BR
BR		BR
BR		BR

BR

BR

BR

Voedsel

De vierde pijler gaat over consumptie. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en meer eiwitten op plantaardige basis ~~minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees)~~. Dit wordt, ook in een mondiale context met bovendien komende 10 jaar, 1,2 procent vleesconsumptie stijging per jaar³, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

BR

BR

BR

BR

'samen doen'.

BR

³ Bron: FAO-OECD

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 3 juli 2018 16:37
Aan: 10.2.e@ser.nl; 10.2.e
Onderwerp: KALL 3-pager.docx
Bijlagen: KALL 3-pager.docx

Categorieën: BR

Hierbij de twee punten van het Rijk, ik heb overigens ook nog wel een aantal suggesties die zaken zouden verduidelijken, maar daar wil ik jullie maar niet mee vermoeien.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
 10.2.e [@minez.nl](mailto:10.2.e@minez.nl)

Sectortafel Landbouw & Landgebruik

2 juli 2018

KALL voorstel L&L voor hoofdlijnen klimaatakkoord – 3-pager

BR

A large rectangular area of text is completely redacted with a solid grey fill.

BR

A large rectangular area of text is completely redacted with a solid grey fill.

BR

A large rectangular area of text is completely redacted with a solid grey fill.

BR

A small rectangular area of text is completely redacted with a solid grey fill.

BR

A large rectangular area of text is completely redacted with a solid grey fill.

BR

A large rectangular area of text is completely redacted with a solid grey fill.

BR

A large rectangular area of text is completely redacted with a solid grey fill.

BR

Thema	Doel	Geformuleerde ambitie & maatregelen
Taakstelling		
BR	BR	BR
BR	BR	BR BR
BR	BR	BR
Totaal	BR	BR
BR BR	BR	BR BR
BR		BR
BR		BR
BR		BR

BR

BR

BR

BR

Voedsel

De vierde pijler gaat over consumptie. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en meer eiwitten op plantaardige basis, minder dierlijke eiwitten (zuivel en (rund)vlees). Dit wordt, ook in een mondiale context met bovendien komende 10 jaar, 1,2 procent vleesconsumptie stijging per jaar³, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

Met opmerkingen ^{10.2.6}: In lijn met de opmerking bij de tabel, dit klopt zo niet. Meer van deze consumptie, in plaats van dierlijk

BR

BR

BR

BR

BR

BR

³ Bron: FAO-OECD

10.2.e

Van: Klimaatakkoord 10.2.e @ser.nl>
Verzonden: woensdag 4 juli 2018 10:21
Onderwerp: Antwoorden op vragen technische briefing Kostennotitie door PBL
Bijlagen: Antwoorden PBL op vragen over Kostennotitie - Update 2018.xlsx

Opvolgingsvlag: regel 110-125
Vlagstatus: Voltooid

Categorieën: BR

Aan de deelnemers van de PBL- bijeenkomst "Technische briefing Kostennotitie",

Op verzoek van PBL zend ik hierbij de antwoorden op vragen van een aantal organisaties naar aanleiding van de PBL bijeenkomst over de Kostennotitie, d.d. 15 mei jl.

In het document is te zien welke organisaties de vragen hebben gesteld.

Deze antwoorden zijn eerder naar de secretariaten van de sectortafels gestuurd. Wellicht heeft u dit bericht dus al eerder ontvangen.

Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e

Sociaal-Economische Raad

Bezuidenhoutseweg 60 • 2594 AW Den Haag •

Postbus 90405 • 2509 LK Den Haag •

T +31 (0)70 10.2.e • I www.ser.nl •

Wilt u meer weten over de SER? Meld u [hier](#) aan voor onze nieuwsbrief.

10.2.e

Van: 10.2.e@ser.nl>
Verzonden: woensdag 4 juli 2018 10:41
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: sectortafel Landbouw & Landgebruik: finale check 3-pager
Bijlagen: KALL voorstel L&L voor hoofdlijnen klimaatakkoord (ID 29899).pdf; KALL voorstel L&L voor hoofdlijnen klimaatakkoord schoon.docx

Urgentie: Hoog

Opvolgingsvlag: Flag for follow up
Vervalt op: woensdag 4 juli 2018 17:00
Vlagstatus: Voltooid

Categorieën: BR

Geachte dames en heren,

Met enige vertraging, waarvoor onze excuses, ontvangt u hierbij voor een finale check de hoofdtekst van het voorstel van de sectortafel Landbouw en Landgebruik.

In het PDF-document zijn de wijzigingen die wij hebben aangebracht gemarkeerd. In het word-document zijn de wijzigingen geaccepteerd.

In de documenten zijn zowel de 3-pager als de hoofdtekst opgenomen. De 3-pager is door het klimaatberaad vastgesteld en kan niet meer gewijzigd worden. De hoofdtekst zal aanstaande donderdag worden vastgesteld. Wij verzoeken u uiterlijk **vandaag 18.00u**, in het word-document eventuele wijzigingen aan ons door te geven. Daarbij kan het gaan om dingen die pertinent onjuist in de tekst staan of door ons helemaal verkeerd begrepen zijn.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Senior beleidsmedewerker

Sociaal-Economische Raad

Bezuidenhoutseweg 60 • 2594 AW Den Haag •
 Postbus 90405 • 2509 LK Den Haag •
 T +31 (0)70 10.2.e • I www.ser.nl •

Wilt u meer weten over de SER? Meld u [hier](#) aan voor onze nieuwsbrief.

De informatie in dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan dit bericht.

Van: 10.2.e

Verzonden: dinsdag 3 juli 2018 11:59

Aan: 10.2.e

Onderwerp: sectortafel Landbouw & Landgebruik: finale check 3-pager

Urgentie: Hoog

Geachte dames en heren,

Zoals gisteren tijdens de tafelbijeenkomst afgesproken ontvangt u hierbij de aangepaste versie van de 3-pager. Mochten er dingen in staan die pertinent onjuist of door ons helemaal verkeerd begrepen zijn, dan kunt u dat vandaag, tot uiterlijk 16.30u, aan ons doorgeven.

Later vandaag ontvangt u ook de hoofdtekst, eveneens voor een finale check.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Senior beleidsmedewerker

Sociaal-Economische Raad

Bezuidenhoutseweg 60 • 2594 AW Den Haag •

Postbus 90405 • 2509 LK Den Haag •

T +31 (0)70 10.2.e | www.ser.nl •

Wilt u meer weten over de SER? Meld u [hier](#) aan voor onze nieuwsbrief.

De informatie in dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan dit bericht.

KALL voorstel L&L voor hoofdlijnen klimaatakkoord - ontwerp

Inhoud

Managementsamenvatting Landbouw en Landgebruik	2
Voorstel van de sectortafel Landbouw en Landgebruik voor de hoofdlijnen van een op te stellen Klimaatakkoord	7
1. Pijler 1 – Landbouw (veehouderij, mest en bemesting)	9
1.1 Veehouderij	10
1.2 Methaanuitstoot verminderen	11
1.3 Varkenshouderij	12
1.4 Melkveehouderij	13
1.5 Pluimveehouderij	14
2. Pijler 2 – Landgebruik.....	14
2.1 Veenweidegebieden	17
2.2 Landbouwbodems en koolstof.....	19
2.3 Bomen, bos en natuur	21
3. Pijler 3 – Energie	24
3.1 Glastuinbouw	24
3.2 Landbouwvoertuigen	26
3.3 Overige energie gerelateerde afspraken	27
4. Pijler 4 –Voedselconsumptie	28
5. Pijler 5 – Innovatieagenda	30
6. Gebiedsgericht & ruimtelijk	32
7. Arbeidsmarkt en scholing.....	32
8. Circulaire economie.....	34
9. Governance	34
10. Financiering	35
Nawoord	37

Thema	Doel	Geformuleerde ambitie & maatregelen
Taakstelling		
BR	BR	BR
		BR
		BR
BR	BR	BR
		BR
BR	BR	BR
		BR
BR	BR	BR
Overige klimaateffecten		
BR		BR
BR		BR
BR		BR
		BR
		BR
		BR
		BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

De

Voedsel

De vierde pijler gaat over consumptie. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context waarin nog stijging nog sprake is van jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie 1,2 procent per jaar², gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

BR

² Bron: FAO-OECD

4. Pijler 4 –Voedselconsumptie

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten. Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid.

In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. Het doel is tweeledig: voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in 2030 halveren. En de verhouding in de eiwitconsumptie van dierlijk naar plantaardig omdraaien (van 60:40 naar 40:60).

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 20~~53~~³⁰ om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet ~~voor de meeste Nederlanders~~ conform de Schijf van Vijf. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitinname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

Partijen spreken af dat:

- Het Rijk er op toe ziet dat voor duurzame producten in de markt een hogere opbrengst kan worden gerealiseerd, die dan kan worden doorgegeven aan primaire producenten
- Partijen zullen consumenten activeren/stimuleren duurzame keuzes te maken door:
 - het voeren van op elkaar afgestemde campagnes;
 - het aanbieden van duurzame recepten.
- Supermarkten nemen op zich de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen (producten met een lagere carbon footprint, bijvoorbeeld o.b.v. plantaardige eiwitten zoals groente, fruit, bonen, vegaproducten) voor 2030 met 10% te vergroten door:
 - klimaatvriendelijkere producten als 'gemakkelijkste én normaalste keuze' voor consumenten te positioneren door gebruik te maken van de voedselomgeving;
 - toename van promotie-acties voor producten o.b.v. plantaardige eiwitten met 15%;
 - actieve rol in Alliantie Verduurzaming voedsel, incl. implementatie en monitoring.
- Industrie, retail en Supermarkten horecapartijen nemen op zich om als branche de huidige voedselverspilling van 5% te reduceren tot 2,5% in 2030 te halveren door:
 - best practices uit te wisselen;
 - logistiek te optimaliseren en reststromen te verwaarden;
 - houdbaarheid in supermarkten te vergroten;
 - consumenten te informeren over beste wijze van bewaren producten en over werkelijke houdbaarheid.
- Industrie, Retail en horecapartijen dragen bij aan specifieke verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten, bijvoorbeeld door het wegnemen van afname- en/of opschaal risico's, bijvoorbeeld door garantstellingen op dit terrein;
- De horeca neemt het klimaatvriendelijke alternatief als 'nieuwe normaal' op in het menu;
- Producenten van voedingsmiddelen voor de Nederlandse markt maken voor 2025 de carbon footprint (CF) van hun productgroepen en zo mogelijk hun producten publiek inzichtelijk, mitsindien er breed geaccepteerde standaarden en simpel uit te voeren methoden voor de CF vastgesteld kunnen worden;
- Voedingsmiddelenbedrijven zullen FNL-za:

- o met haar leden bijdragen aan een circulaire economie door het optimaal verwaarden van reststromen in haar ketens tot en met het terugbrengen van mineralen naar de akkers;
 - o gerichte product ontwikkelingen bevorderen die inspelen op ~~klimatevriendelijkere variantende maatregelen~~ die worden voorgesteld. Bijvoorbeeld inspelen op meer plantaardige eiwitten. Met name de perceptie en beleving van CO2 armere producten zal bepalend zijn of de volumes zullen toenemen ten koste van minder CO2 vriendelijke varianten;
 - o ~~samen met partijen in de sector~~ werk maken van / bijdragen aan de bewustwording van de consument over de CO2 impact van haar handelen (voedingsmiddelen gebruik).
- Overheden richten het inkoopbeleid op 'de klimatevriendelijke, gezonde dieet keuze';
- Het prijsinstrument wordt door veel partijen gezien als de krachtigste manier om consumentenvoorkeuren te sturen naar een dieet met meer plantaardige eiwitten. Het Rijk brengt uiterlijk in 2020 in kaart welke verschillende financiële instrumenten er zijn (accijns, btw verhoging, true price etc.) en toetst daarbij vooraf de potentiële (economische, gezondheids- en consumptie) effecten en uitvoerbaarheid.

In 2022 Bij reguliere tussenrapportage ihkv klimaatakkoord wordt, aan de hand van tussentijdse resultaatbepaling gerelateerd aan bovenstaande doelen bezien of voortgang voldoende is. Indien de voortgang niet voldoende is, worden zwaardere maatregelen ingezet (zoals prijsprikkels).

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

10.2.e

Van: 10.2.e (AFP/BELEID) 10.2.e @minfin.nl>
Verzonden: woensdag 4 juli 2018 10:55
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: Gesprek Jasper Wesseling - Marjolein Sonnema

Categorieën: BR

Klopt zie mail die ik net stuurde.

Overleg is door communicatiestoring tussen secretariaten nooit in agenda van Marjolein terecht gekomen.
 We plannen nieuw overleg na de zomer.

10.2.e

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: 10.2.e 10.2.e @minez.nl>
Verzonden: woensdag 4 juli 2018 10:47
Aan: 10.2.e (AFP/BELEID) 10.2.e @minfin.nl>
Onderwerp: Re: Gesprek Jasper Wesseling - Marjolein Sonnema

10.2.e vertelt me net dat het overleg niet doorgaat vanmiddag?

10.2.e

Op 4 jul. 2018 om 10:21 heeft 10.2.e (AFP/BELEID)
 10.2.e @minfin.nl<mailto:10.2.e @minfin.nl>> het volgende geschreven:

Ha 10.2.e

Vanmiddag heeft onze pDG Jasper Wesseling een gesprek met Marjolein Sonnema over klimaatakkoord.
 (gesprek 14 uur; LNV, Bezuidenhoutseweg, zaal AZ.02.C18)

Overleg is aan mijn aandacht ontsnapt. Vandaar dat ik wat laat op de lijn kom.

Kun jij aangeven welke zaken 10.2.e aan de orde zou willen stellen?

Wat kunnen wij voorbereiden?

Wij hebben het BTW tarief voor dierlijke producten in het vizier.

@ 10.2.e Kun jij mee met Jasper? 10.2.e gaat ook mee.

10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 4 juli 2018 17:44
Aan: 10.2.e @ser.nl
CC: Inv-kea
Onderwerp: opmerkingen Rijk op hoofdtekst (en toch ook nog beetje 3-pager)
Bijlagen: KALL voorstel LL voor hoofdlijnen klimaatakkoord schoon (5).docx

Urgentie: Hoog

Categorieën: BR

10.2.e 10.2.e

Hierbij een aantal tekstvoorstellen. BR

Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage | A zuid 4
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070 10.2.e
M 06 10.2.e
 10.2.e @minez.nl

KALL voorstel L&L voor hoofdlijnen klimaatakkoord - ontwerp

Inhoud

Managementsamenvatting Landbouw en Landgebruik	2
Voorstel van de sectortafel Landbouw en Landgebruik voor de hoofdlijnen van een op te stellen Klimaatakkoord	7
1. Pijler 1 – Landbouw (veehouderij, mest en bemesting)	9
1.1 Veehouderij	10
1.2 Methaanuitstoot verminderen	11
1.3 Varkenshouderij	12
1.4 Melkveehouderij	13
1.5 Pluimveehouderij	14
2. Pijler 2 – Landgebruik.....	14
2.1 Veenweidegebieden	17
2.2 Landbouwbodems en koolstof.....	19
2.3 Bomen, bos en natuur	21
3. Pijler 3 – Energie	24
3.1 Glastuinbouw	24
3.2 Landbouwvoertuigen	26
3.3 Overige energie gerelateerde afspraken	27
4. Pijler 4 –Voedselconsumptie	28
5. Pijler 5 – Innovatieagenda	30
6. Gebiedsgericht & ruimtelijk	32
7. Arbeidsmarkt en scholing.....	32
8. Circulaire economie.....	34
9. Governance	34
10. Financiering	35
Nawoord	37

Thema	Doel	Geformuleerde ambitie & maatregelen
Taakstelling		
BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted] BR [redacted]
BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted] BR [redacted] BR [redacted]
BR [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted] BR [redacted]
Totaal	BR [redacted]	BR [redacted]
Overige klimaateffecten		
BR [redacted] sis		
BR [redacted]	[redacted]	BR [redacted] sis [redacted] BR [redacted] BR [redacted] BR [redacted]

BR

BR

BR

BR
BR
BR

BR

BR
BR

BR

BR

BR

BR
BR

BR

Voedsel

De vierde pijler gaat over consumptie. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context waarin nog stijging nog sprake is van jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie 1,2 procent per jaar², gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

BR
BR

² Bron: FAO-OECD

4. Pijler 4 –Voedselconsumptie

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: meer consumptie van groenten en fruit, minder dierlijke eiwitten. Dit wordt, ook in een mondiale context, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid.

In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. Het doel is tweeledig: voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in 2030 halveren. En de verhouding in de eiwitconsumptie van dierlijk naar plantaardig omdraaien (van 60:40 naar 40:60).

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2050 om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitinname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

Partijen spreken af dat:

- Het Rijk er op toe ziet **datof** voor duurzame producten in de markt een hogere opbrengst kan worden gerealiseerd, die dan kan worden doorgegeven aan primaire producenten
- Partijen zullen consumenten activeren/stimuleren duurzame keuzes te maken door:
 - het voeren van op elkaar afgestemde campagnes;
 - het aanbieden van duurzame recepten.
- Supermarkten nemen op zich de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen (producten met een lagere carbon footprint, bijvoorbeeld o.b.v. plantaardige eiwitten zoals groente, fruit, bonen, vegaproducten) voor 2030 met 10% te vergroten door:
 - klimaatvriendelijkere producten als 'gemakkelijkste én normaalste keuze' voor consumenten te positioneren door gebruik te maken van de voedselomgeving;
 - toename van promotie-acties voor producten o.b.v. plantaardige eiwitten met 15%;
 - actieve rol in Alliantie Verduurzaming voedsel, incl. implementatie en monitoring.
- Industrie, retail en horecapartijen nemen op zich om als branche de huidige voedselverspilling in 2030 te halveren door:
 - best practices uit te wisselen;
 - logistiek te optimaliseren en reststromen te verwaarden;
 - houdbaarheid in supermarkten te vergroten;
 - consumenten te informeren over beste wijze van bewaren producten en over werkelijke houdbaarheid.
- Industrie, retail en horecapartijen dragen bij aan specifieke verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten;
- De horeca neemt het klimaatvriendelijke alternatief als 'nieuwe normaal' op in het menu;

Met opmerkingen [10.2.6]: 'erop toezien dat een hogere prijs kan worden gerealiseerd': dat was de inzet van het Regeerakkoord, maar die is in de laatste Kamerbrief over de positie van de boer in de keten afgezwakt.

- Producenten van voedingsmiddelen voor de Nederlandse markt maken voor 2025 de carbon footprint (CF) van hun productgroepen en zo mogelijk hun producten publiek inzichtelijk, indien er breed geaccepteerde standaarden en simpel uit te voeren methoden voor de CF vastgesteld kunnen worden;
- Voedingsmiddelenbedrijven zullen:
 - met haar leden bijdragen aan een circulaire economie door het optimaal verwaarden van reststromen in haar ketens tot en met het terugbrengen van mineralen naar de akkers;
 - gerichte product ontwikkelingen bevorderen die inspelen op klimaatvriendelijkere varianten die worden voorgesteld. Bijvoorbeeld inspelen op meer plantaardige eiwitten. Met name de perceptie en beleving van CO2 armere producten zal bepalend zijn of de volumes zullen toenemen ten koste van minder CO2 vriendelijke varianten;
 - samen met partijen in de sector werk maken van / bijdragen aan de bewustwording van de consument over de CO2 impact van haar handelen (voedingsmiddelen gebruik).
- Overheden richten het inkoopbeleid op 'de klimaatvriendelijke, gezonde dieet keuze';
- Het prijsinstrument wordt door veel partijen gezien als de krachtigste manier om consumentenvoorkeuren te sturen naar een dieet met meer plantaardige eiwitten. Het Rijk brengt uiterlijk in 2020 in kaart welke verschillende financiële instrumenten er zijn (accijns, btw verhoging, true price etc.) en toetst daarbij vooraf de potentiële (economische, gezondheids- en consumptie) effecten en uitvoerbaarheid.

Bij reguliere tussenrapportage ihkv klimaatakkoord wordt, aan de hand van tussentijdse resultaatsbepaling gerelateerd aan bovenstaande doelen bezien of voortgang voldoende is. Indien de voortgang niet voldoende is, worden zwaardere maatregelen ingezet (zoals prijsprikkels).

BR

BR

BR

BF

BR

BF

BR

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: maandag 9 juli 2018 14:11
Aan: 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e @minienm.nl; 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
Onderwerp: ter info: definitieve tekst Landbouw en landgebruik
Bijlagen: KALL58 Bijdrage Sectortafel Landbouw en Landgebruik hfdlijn Klimaatakkoord.pdf
Categorieën: BR

Beste collega's,

Als bijlage de definitieve bijdrage van de sectortafel Landbouw en Landgebruik aan het Voorstel voor hoofdlijnen van het Klimaatakkoord.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage

Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
M 06-10.2.e

**Bijdrage van de
Sectortafel Landbouw en Landgebruik
aan het
Voorstel voor hoofdlijnen van het Klimaatakkoord**

10 juli 2018

WERKDOCUMENT

Dit werkdokument bevat de voorstellen die aan de sectortafel besproken zijn. De inhoud wordt gedragen door de partijen aan tafel. Nadere uitwerking van de voorstellen is voorzien in de tweede helft van 2018.

Inhoud

Managementsamenvatting Landbouw en Landgebruik	3
Voorstel van de sectortafel Landbouw en Landgebruik voor de hoofdlijnen van een op te stellen Klimaatakkoord	7
1. Pijler 1 – Landbouw (veehouderij, mest en bemesting)	8
1.1 Veehouderij.....	10
1.2 Methaanuitstoot verminderen.....	10
1.3 Varkenshouderij	12
1.4 Melkveehouderij.....	12
1.5 Pluimveehouderij	13
2. Pijler 2 – Landgebruik	13
2.1 Veenweidegebieden	15
2.2 Landbouwbodems en koolstof	17
2.3 Bomen, bos en natuur	18
3. Pijler 3 – Energie	20
3.1 Glastuinbouw.....	20
3.2 Landbouwvoertuigen	23
3.3 Overige energie gerelateerde afspraken	23
4. Pijler 4 –Voedselconsumptie	24
5. Pijler 5 – Innovatieagenda	26
6. Gebiedsgericht & ruimtelijk.....	27
7. Arbeidsmarkt en scholing	28
8. Circulaire economie	29
9. Governance.....	30
10. Financiering	30
Nawoord	32

Thema	Doel	Geformuleerde ambitie & maatregelen
Taakstelling		
BR [redacted] [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted] [redacted] [redacted] BR [redacted] [redacted] [redacted] BR [redacted]
BR [redacted] [redacted]	BR [redacted]	BR [redacted] [redacted] BR [redacted] [redacted] [redacted]
BR [redacted] [redacted]	BR [redacted] [redacted]	BR [redacted] : BR [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]
Totaal	BR [redacted]	BR [redacted]
Overige klimaateffecten		
BR [redacted] [redacted] [redacted]		
BR [redacted] [redacted]		BR [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]
BR [redacted] [redacted]		BR [redacted] [redacted] BR [redacted] [redacted] BR [redacted] [redacted] BR [redacted] [redacted] BR [redacted] [redacted]

BR [redacted]

[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

BR

BR [redacted]
[redacted]

BR

BR

BR

BR

Voedsel

De vierde pijler gaat over consumptie. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context waarin nog sprake is van jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie met 1,2 procent per jaar², gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

BR

BR

² Bron: FAO-OECD

Pijler 4 –Voedselconsumptie

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie van groenten en fruit, een groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context, waarin nog sprake is van een jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie 1,2 procent per jaar⁶, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid.

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2050 om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet, conform de adviezen hieromtrent van het Voedingscentrum. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie

⁶ Bron: FAO-OECD

van 10% tot 15% van de totale eiwitname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

Partijen spreken af dat:

- Het Rijk er op toe ziet of voor duurzame producten in de markt een hogere opbrengst kan worden gerealiseerd, die dan kan worden doorgegeven aan primaire producenten
- Partijen zullen consumenten activeren/stimuleren duurzame keuzes te maken door:
 - het voeren van op elkaar afgestemde campagnes;
 - het aanbieden van duurzame recepten.
- Supermarkten nemen op zich de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen (producten met een lagere carbon footprint, bijvoorbeeld o.b.v. plantaardige eiwitten zoals groente, fruit, bonen, vegaproducten) voor 2030 met 10% te vergroten door:
 - klimaatvriendelijkere producten als 'gemakkelijkste én normaalste keuze' voor consumenten te positioneren door gebruik te maken van de voedselomgeving;
 - toename van promotie-acties voor producten o.b.v. plantaardige eiwitten met 15%;
 - actieve rol in Alliantie Verduurzaming voedsel, incl. implementatie en monitoring.
- Industrie, retail en horecapartijen nemen op zich om als branche de huidige voedselverspilling in 2030 te halveren door:
 - best practices uit te wisselen;
 - logistiek te optimaliseren en reststromen te verwaarden;
 - houdbaarheid in supermarkten te vergroten;
 - consumenten te informeren over beste wijze van bewaren producten en over werkelijke houdbaarheid.
- Retail en horecapartijen dragen i.s.m. de industrie bij aan specifieke verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten;
- De horeca neemt het klimaatvriendelijke alternatief als 'nieuwe normaal' op in het menu;
- Producenten van voedingsmiddelen voor de Nederlandse markt maken voor 2025 de carbon footprint (CF) ook per kilogram voedingsstoffen van hun productgroepen en zo mogelijk hun producten publiek inzichtelijk;
- Voedingsmiddelenbedrijven zullen:
 - bijdragen aan een circulaire economie door het optimaal verwaarden van reststromen in haar ketens tot en met het terugbrengen van mineralen naar de akkers;
 - gerichte product ontwikkelingen bevorderen die inspelen op klimaatvriendelijkere varianten die worden voorgesteld. Bijvoorbeeld inspelen op meer plantaardige eiwitten. Met name de perceptie en beleving van CO2 armere producten zal bepalend zijn of de volumes zullen toenemen ten koste van minder CO2 vriendelijke varianten;
 - samen met partijen in de sector werk maken van / bijdragen aan de bewustwording van de consument over de CO2 impact van haar handelen (voedingsmiddelen gebruik).
- Overheden richten het inkoopbeleid op 'de klimaatvriendelijke, gezonde dieet keuze';
- Het prijsinstrument wordt door veel van de partijen gezien als de krachtigste manier om consumentenvoorkeuren te sturen naar een dieet met meer plantaardige eiwitten. Het Rijk brengt uiterlijk in 2020 in kaart welke verschillende financiële instrumenten er zijn (accijns, btw verhoging, true price etc.) en toetst daarbij vooraf de potentiële (economische, gezondheids- en consumptie) effecten en uitvoerbaarheid.

Bij reguliere tussenrapportage i.h.k.v. klimaatakkoord wordt, aan de hand van tussentijdse resultaatsbepaling gerelateerd aan bovenstaande doelen gezien of voortgang voldoende is. Indien de voortgang, rekening houdend met het feit dat gedragsverandering een lange adem vergt, niet voldoende is, worden zwaardere maatregelen ingezet (zoals prijsprikkels).

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: dinsdag 10 juli 2018 10:27
Aan:

10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e

@minienm.nl; BR

Onderwerp: laatste versie fiches vanuit de werkgroepen van de Tafel
Bijlagen: BR

KALL 46 NZO

voorstel klimaatverantwoorde Zuivel 2030.pdf; BR

Categorieën: BR

Beste collega's,
 Hierbij de laatste versie van de fiches vanuit de werkgroepen van de Tafel.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

M 06-10.2.e

Klimaatverantwoorde zuivelsector in Nederland

Energieneutrale melkveehouderij in 2030

Inleiding

Nederland is van oudsher een echt zuivelland. De combinatie van voldoende neerslag, geschikte grond en zachte winters is optimaal voor de teelt van gras. Door het zeeklimaat heeft Nederland bovendien koele zomers, wat gunstig is voor melkkoeien. De melkveehouderij is, met ruim 0,9 miljoen hectare grond in beheer, de grootste grondgebruiker in ons land. Het is in het belang van de melkveehouderij om de bodem goed te beheren. Nu al levert de melkveehouderij daarmee een belangrijke bijdrage aan klimaatadaptatie door het kunnen opvangen en vasthouden van water. Door verder te werken aan bodembeheer en vastleggen van CO₂ in de bodem wordt deze bijdrage alleen maar groter. Koeien horen als vanzelfsprekend bij het beeld van het Nederlandse cultuurlandschap.

Nederland staat bekend om zijn zuivelproducten. Zuivelproducten zijn niet weg te denken uit ons Hollands voedingspatroon. Melk, yoghurt en kaas staan in de Schijf van Vijf omdat ze een belangrijk onderdeel zijn van een gezond en duurzaam voedingspatroon. Naast producent van hoogwaardige voedingsmiddelen en beheerder van de groene ruimte ontwikkelt de sector zich als leverancier van duurzame energie. De melkveehouderij heeft een unieke uitgangspositie voor het produceren van duurzame, vernieuwbare energie. Tal van technieken voor duurzame energieproductie worden reeds toegepast zoals zonnecollectoren, windmolens en mestvergisting.

De zuivelsector draagt bij aan de voedseltransitie en aan de reductie van broeikasgassen in Nederland door nog duurzamer te gaan produceren. Dat kunnen we alleen door economisch gezond te blijven, voldoende inkomen te genereren voor melkveehouders en door te voldoen aan de behoeften van maatschappij en sector zelf (dierwelzijn, diergezondheid en biodiversiteit).

De melkveehouderij heeft zich historisch als gezinsbedrijf ontwikkeld. Deze gezinsbedrijven, op dit moment zo'n 17.000 in getal met ieder gemiddeld zo'n 100 melkkoeien, en de hiermee verbonden toeleverende en verwerkende bedrijven zorgen voor werkgelegenheid en voor draagvlak voor sociale voorzieningen en maatschappelijke activiteiten op het platteland.

BR

BR

BR

BR	
BR	
BR	
BR	

Voedselconsumptie (Sustainable diets)

In het debat over de verduurzaming van ons voedsel geldt als algemene leefregel om de ecologische footprint van ons dieet te verminderen: 'eet minder dierlijk en meer plantaardig'. Deze eetregel is niet differentiërend genoeg als garantie voor een voedingspatroon met een kleinere ecologische footprint. Niet alle plantaardige producten hebben een lage ecologische footprint. Denk hierbij aan exotisch fruit dat moet worden ingevlogen. Ook niet alle dierlijke producten hebben een even grote ecologische footprint.

Dat het aandeel plantaardige producten in ons menu omhoog kan, vindt ook de Nederlandse zuivelsector. Dat mag echter niet ten koste gaan van een volwaardig voedingspatroon. Zuivel bevat veel belangrijke voedingsstoffen die essentieel zijn voor onze gezondheid. Bij het mijden van zuivelproducten moeten andere voedingsmiddelen de inname van voedingsstoffen garanderen. Vaak wordt aangenomen dat een menu zonder zuivel minder impact heeft op het milieu dan een menu met zuivel. Recente onderzoeken laten zien dat het mijden van zuivel nauwelijks tot geen vermindering oplevert van de ecologische voetafdruk. Een menu zonder zuivel heeft veel andere (plantaardige) producten nodig om diezelfde voedingsstoffen te leveren. Bij elkaar hebben die producten een even grote ecologische voetafdruk als zuivel. Voor een duurzaam en gezond voedingspatroon is het dus belangrijk te kijken naar de milieu-impact van een product per kilogram voedingsstoffen in plaats van per kilogram product.

BR	
BR	
BR	

Van: BR
 Datum: BR
 Aan: BR
 BR
 BR

BR

BR

BR

Van: Jeroom Remmers 10.2.e @gmail.com>
 Datum: 10 juli 2018 om 22:44:36 CEST
 Aan: 10.2.e @minez.nl>, "10.2.e
 10.2.e @minez.nl>, "10.2.e
 10.2.e @minez.nl> 10.2.e @vangeelconsultancy.eu
 Onderwerp: Morgen artikel in FD over veehouderij en klimaat

Beste Pieter, 10.2.e ,

Morgen zal het Financieel Dagblad onderstaand artikel publiceren over klimaat en veehouderij. Steeds meer grote Nederlandse beleggers vragen meer politieke actie op dit gebied. Iets wat de coalitiepartijen moet aanspreken.

Zowel regering als agro sector hebben al gezegd te streven naar de meest duurzame en klimaatneutrale landbouw en voeding, maar dan zou er ook actie moeten volgen. 3,5 Mton CO2 reductie is geen ambitieus doel.

In het artikel wordt een voorstel gedaan voor de Nederlandse en ook internationale context, met grote export kansen waarmee Nederland zich internationaal duurzaam kan onderscheiden met klimaatneutrale zuivel en vlees -producten en hogere marges voor boeren en extra fondsen om te investeren in een gezondere vruchtbare bodem met betalingen voor boeren die CO2 opslaan in hun bodem (win win).

Kunnen jullie vanuit het Ministerie dat pleidooi ondersteunen zodat Nederlandse landbouw echt de duurzame koploper wordt die het beoogd te worden?

Ook wordt betoogd dat Nederland (en andere landen) miljarden euro's kunnen besparen die minder aan subsidies voor CO2 reductie besteed hoeven te worden, indien landen overgaan op iets vlees-armere diëten (wat ook vele Mton CO2 eq. reductie oplevert maar wat de overheid geen geld of weinig geld kost). Een PBL studie uit 2008 heeft dit berekend (kosten voor klimaatbeleid kunnen tot 2050 gehalveerd worden bij vleesconsumptie beleid). Zie <http://www.pbl.nl/publicaties/2008/Vleesconsumptie-en-klimaatbeleid> . Uit oogpunt van goed beheer van de staatskas iets om te overwegen, want zo blijven miljarden euro's over voor andere prioriteiten die het kabinet graag nog gerealiseerd wil zien in de toekomst.

Wat vinden jullie van:

- 1) het internationale voorstel van Louise Fresco (WUR) ?
- 2) het voorstel van de auteurs ?

3) kan minister Schouten in haar landbouwvisie ook klimaatneutraal zuivel/vlees opnemen als doel en private partijen vragen om medewerking (bijv. via nieuwe Wet ruimte voor duurzaamheidsinitiatieven) (Hoofd duurzaamheid Vion en directie Ekoplaza staan hier al voor open en onderzoeken de opties; bijv. Voor Beter Leven klimaatneutraal gecompenseerd vlees; is nauwelijks duurder maar maakt nieuwe fondsen vrij voor verduurzaming).

4) kunnen jullie PBL te vragen opnieuw actuele berekeningen te maken van de studie uit 2018? (Voor context 2030 ipv 2050, voor NL en EU en mondiaal; met aanbevelingen en scenario's hoe de miljarden euros besparingen gerealiseerd kunnen worden via vleesconsumptie beleid en of een CE studie uit 2012 hierbij betrokken kan worden https://www.natuurenmilieu.nl/wp-content/uploads/2015/10/120909_ce_delft_2822_milieueffecten_verbeteropties_nederlandse_eiwitconsumptie_def.pdf).

Vriendelijke groet

Jeroom Remmers

06 10.2.e

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 27 augustus 2018 11:10
Aan: Brouwershaven, drs. R.P. van (Rob)
CC: 10.2.e);
 10.2.e @minienm.nl); 10.2.e
Onderwerp: BELANGRIJK: Vandaag graag positieve reactie DGAN op aanvraag klimaatenvelophe 2019, klimaatneutraal en circulair inkopen
Bijlagen: BR
 BR Kamervragen over klimaat en voedsel door PVDD.docx
Urgentie: Hoog
Categorieën: DAD

Beste Rob,

Morgen 28/8 is er een DG overleg waar keuzes gemaakt zullen worden uit aanvragen voor de klimaatenvelophe. Bijgaand voorstel betreft mede de catering als een van de inkoopthema's. Klimaat en voedsel gaat een steeds belangrijk speerpunt worden komende tijd. Het is daarom belangrijk dat we dit voorstel Klimaatneutraal en Circulair inkopen onder de aandacht brengen van Marjolijn met het verzoek dit voorstel positief te beoordelen en te ondersteunen dat we ook in eigen huis laten zien wat we aan anderen uitdragen. Verzoek om dit uiterlijk vandaag (maandag 27/8) te doen.

Het doel van dit project is:

- Op korte termijn een CO₂-besparing van 0,2 tot 0,5 Mton door de koopkracht van overheden sterker te richten op klimaatneutraal en circulair.
- Op langere termijn (tot 2030) kan hiermee de potentie van 1 tot 2 Mton gerealiseerd worden.
- Beschikbaarheid van "voorbeeldige" inkooptrajecten met gemeten effect.

Als bijlage stuur ik je ook een set kamervragen van de Partij van de Dieren over dit thema. Met een positief oordeel over circulair inkopen kan ik zeker een bevredigend antwoord op de vragen van Marianne Thieme formuleren.

Hieronder de verdere toelichting vanuit I&W 10.2.e).

Op 28 augustus is er een dg-overleg over de (dan door MinFin goedgekeurde) voorstellen voor de klimaatenvelophe. Ervan uitgaande dat het Voorstel klimaatneutraal en circulair inkopen wordt goedgekeurd moeten er in dat overleg (en in de aanloop ernaartoe?) keuzes worden gemaakt omdat er naar verwachting méér voorstellen zijn dan er budget is.

De ETM-tak van EZK bereidt dit voor. Omdat het voorstel voor klimaatneutraal en circulair inkopen een beetje een vreemde eend in de bijt is, kan een beetje extra lobby richting je collega's denk ik geen kwaad. Ze zouden kunnen denken, inkoop, maar dat doen we toch al? Het moet nu alleen een klein beetje anders? Is daar zoveel (proces)geld voor nodig? Jij en ik weten dat het wat complexer én kansrijker is dan dat.

Het staat ook in het voorstel dat we met z'n allen gemaakt hebben, maar toch nog even op een rijtje:

- Met 10 miljoen, een relatief klein bedrag, kunnen we 73 miljard inkoopbudget inzetten voor klimaat neutrale en circulaire economie
- onderzoek laat zien dat met een beetje investeren in kennis je echt een transitie tot stand brengt. Doe je dat niet dan blijft iedereen doen wat ze al jaren doen.
- het geld komt voor het grootste deel bij andere overheden terecht. Alle waterschappen, provincies en gemeenten (en zorginstellingen) steunen we als rijk met dit voorstel. Er gaat zelfs een deel rechtstreeks naar de koepels om hen in staat te stellen overkoepelende acties te ondernemen. Zo steunen we als Rijk ook de medeoverheden bij het halen van de klimaatdoelen.
- je zou dit project ook het visitekaartje-project kunnen noemen. Om geloofwaardige overheid te zijn en een echte 'launching customer' moeten we als overheid echt een flinke extra stap zetten met ál onze eigen inkoopprojecten.
- de markt vraagt van ons om alle klimaatneutrale diensten en producten af te nemen. Als alle overheden blijven doen wat ze al lange tijd doen, komen we er niet. We moeten massa maken.

Ik hoop dat jij het belang van dit voorstel bij je collega's onder de aandacht wil brengen.

Met hartelijke groet,

10.2.e

Senior beleidsmedewerker
Team Maatschappelijk Verantwoord Inkopen

.....
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Directie Duurzaamheid
Rijnstraat 8 | 2515 XP | Den Haag
Postbus 20901 | 2500 EX | Den Haag
.....

M 06 10.2.e

10.2.e [@minienm.nl](mailto:10.2.e@minienm.nl)

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Plantaardige Ketens en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73

Postbus 20401
2500 EK Den Haag
06-10.2.e

Bereikbaar: maandag t/m donderdag

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

BR

BR

BR

BR

Van: 10.2.e

Verzonden: woensdag 29 augustus 2018 18:10

Aan: 10.2.e

Inv-kea

cc: 10.2.e

Onderwerp: RE: Notitie uitwerkingsopdrachten Klimaatakkoord

Urgentie: Hoog

Dag 10.2.e

Wat opvalt als ik de notitie bekijk 11.1

11.1

11.1

Mvg 10.2.e

Voedsel

De vierde pijler gaat over consumptie. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context waarin nog sprake is van jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie met 1,2 procent per jaar¹⁴, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de transitie ervaren en kunnen versnellen.

BR

Van: Klimaatakkkoord
Onderwerp: Procesupdate uitwerking Klimaattafel Landbouw en Landgebruik
Datum: vrijdag 21 september 2018 14:09:51

Beste Tafeldeelnemer,

Zoals afgelopen dinsdag is afgesproken, volgt er vandaag een update over de uitwerking van de sectortafel Landbouw en Landgebruik.

Met dank aan jullie zijn we ver bij de inventarisatie van wensen.

Maandag zal er naar jullie een stand van zaken van alle voorstellen tav 'tafel werkgroepen' rondgestuurd worden, dit met het oog op mogelijke aanvulling of controle op juistheid van gegevens.

Ten aanzien van definitief maken van voorstellen rond deelname en/of rol bij door anderen georganiseerde uitwerking ben ik nog terughoudend: daarvoor is er nog teveel onzeker en in beweging.

Jullie ideeën en wensen daarover hebben we beschikbaar voor intern gebruik en benutting.

Nu volstaan we met een overzicht van de stand van zaken van (tafel)werkgroepen en beoogde trekkers daarvan.

Sectorale thema's LL	Trekker vanuit
Glastuinbouw	LTO Glaskracht
Veehouderij	IPO
Natuur en Bos	IPO
Veenweide	IPO
Landbouwbodems en Volle grondsteelt	BO Akkerbouw mits ambtelijke ondersteuning
Consumptie	
Financiering	Agri NL
Innovatie	Agri NL
Draagvlak en communicatie	

Daar waar nog geen trekkende organisatie genoemd is, is nog ruimte voor (eigen) voordracht.

Het is mogelijk dat ofwel het secretariaat, ofwel ik komende week nog nader contact opneemt. De ontwikkelingen in de uitwerking van het bredere Akkoord kunnen daartoe aanleiding geven.

Vast een goed weekend,

Pieter van Geel

Van: Inv-kea
Aan: 10.2.e @minienm.nl; 10.2.e
Onderwerp: nav programmteamoverleg klimaatopgave LNV van 27-9: overzicht Rijksvertegenwoordiger in de werkgroepen
Datum: donderdag 27 september 2018 15:58:59

Beste allen,

Zoals vanochtend in het programmteamoverleg is afgesproken hieronder een overzicht van de Rijksvertegenwoordigers in de werkgroepen onder de tafel LB&LG:

WERKGROEPEN LB&LG	RIJKSVERTEGENWOORDIGER
Werkgroep Energie en Glastuinbouw	10.2.e
Werkgroep Veehouderij	10.2.e
Werkgroep Natuur en Bos	10.2.e
Werkgroep Veenweide	10.2.e
Werkgroep Landbouwbodems en volle grondsteelt	10.2.e
Werkgroep Consumptie	10.2.e
Werkgroep Financiering	10.2.e
Werkgroep Draagvlak en communicatie	10.2.e
Begeleidingscie. Scenariostudie	10.2.e

Aan de interdepartementale collega's het verzoek om aan te geven bij welke werkgroepen/thema's je departement door de rijksvertegenwoordiger betrokken wil worden. Geef hierbij ook aan wie de contactpersonen zijn. Wij kunnen dit dan meegeven aan de rijksvertegenwoordigers.

Er komen vanuit de tafel **geen** opdrachten voor de werkgroepen onder de tafel. De werkgroepen hebben de opdracht om een PvA en een Terms of Reference te maken. Deze wordt aan de tafel vastgesteld.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

T 070-10.2.e

M 06-10.2.e

E 10.2.e [@minez.nl](mailto:minez.nl)

.....

Van:
Aan:
Onderwerp:
Datum:
Bijlagen:

BR
BR
BR
BR
BR

BR
BR
BR

BR

BR

Van: Klimaatakkoord <10.2.e@ser.nl>

Datum: 3 oktober 2018 om 13:39:46 CEST

Aan: Undisclosed recipients.;

Onderwerp: Samenstelling werkgroepen

Aan de leden van de Sectortafel Landbouw en Landgebruik,

De samenstelling van de werkgroepen treft u aan in de bijlage. Dit is de huidige stand van zaken op basis van wat is aangereikt door tafeldeelnemers.

Het is aan de voorzitters van de werkgroepen om te bezien of dit de gewenste samenstelling is om tot uitgewerkte voorstellen te komen. Het secretariaat heeft hiertoe ook nog enkele suggesties gedaan. Deze treft u bovenaan het overzicht in de bijlage.

Eventuele fouten of correcties kunt u bilateraal melden aan het secretariaat.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

[illegible]

BR	BR
BR	BR
BR	BR

Innovatie in L&L

<i>Naam</i>	<i>Organisatie</i>
BR	
BR	BR
BR	BR
BR	BR
BR	BR
BR	
BR	BR
BR	BR
BR	BR
BR	BR
	BR

Communicatie

<i>Naam</i>	<i>Organisatie</i>
BR	BR
BR	BR
BR	BR
BR	BR
BR	BR
BR	BR

10.2.e

Van: Klimaatakkoord 10.2.e @ser.nl>
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 16:40
Onderwerp: Procesupdate sectortafel landbouw en landgebruik
Bijlagen: Aandachtspunten analyse PBL.docx; CPB-Notitie-13sept2018-Beoordeling-voorstel-voor-hoofdpijnen-van-het-Klimaatakkoord.pdf; DEF Bijlage Kabinetsappreciatie.docx; DEF Kabinetsappreciatie_voorstel_voor_hoofdpijnen_van_een_Klimaatakkoord.docx; pbl-2018-analyse-van-het-voorstel-voor-hoofdpijnen-van-het-klimaatakkoord-3380.pdf; BR
 BR
Categorieën: BR

Aan de leden van de sectortafel Landbouw en Landgebruik,

In aanloop naar de vergadering van 24 oktober willen u vast wijzen op het volgende:

- 28 september hebben de Planbureaus hun analyse van de hooflijnen gepresenteerd. Het secretariaat heeft voor alle uitwerkgroepen de aandachtspunten op een rij gezet (zie bijlage), daarnaast is ook de complete analyse van de Planbureaus te vinden in de bijlage.
- 5 oktober is de Kabinetsappreciatie gepubliceerd (zie bijlage voor brief en de bijlage)

- Let op de planning (zie ook bijlage *planning uitwerking werkdocument Landbouw en Landgebruik*) :

Maandag 15 oktober	Aanleveren Tussenproduct 1 werkgroep aan secr	PvA, waarin hoofdkeuzes in instrumenteringsroutes en procesbeschrijving activiteiten wg
--------------------	--	--

- Onder voorbehoud zijn er ook vergaderdata voor 2019 gepland (op basis van de datumprikker):
 - Donderdag 17 januari 10:00 – 12:00 uur
 - Donderdag 14 februari 10:00 – 12:00 uur
 - Donderdag 12 maart 10:00 – 12:00 uur

Met vriendelijke groet,

10.2.e

10.2.e

Beleidsmedewerker Directie Economische Zaken

Sociaal-Economische Raad

Bezuidenhoutseweg 60 • 2594 AW Den Haag •

Postbus 90405 • 2509 LK Den Haag •

T +31 (0)70 10.2.e • I www.ser.nl •

Wilt u meer weten over de SER? Meld u [hier](#) aan voor onze nieuwsbrief.

De informatie in dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan dit bericht.

Sectorale thema's LL
Glastuinbouw
Veehouderij
Natuur en Bos
Veenweide
Landbouwbodems en Volle grondsteelt
Consumptie
Financiering
Innovatie (afstemgroep)
Draagvlak en communicatie

Sectortafel Landbouw en Landgebruik

1. Algemeen

Landbouw en Landgebruik (LULUCF)	Weinig concrete voorstellen voor instrumenten. Er zijn wel veel acties voorgesteld door partijen.
----------------------------------	---

Sector	Reductie opgave	Reductie streefbeeld	Restemissie bij realisatie streefbeeld	Opmerkingen
Gebouwde omgeving	3,4	3,7	15	Voldoende maatregelen geïdentificeerd voor realisatie van de opgave. Reductie exclusief emissies bijstook warmtenetten en exclusief inzet groen gas.
Landbouw	2,0	4,5	20	Voldoende maatregelen geïdentificeerd voor realisatie van de opgave. Reductie glastuinbouw 2,9 Mton, en reductie overige landbouw 1,6 Mton.
Landgebruik (LULUCF)	1,5	2,0	5	Voldoende maatregelen geïdentificeerd voor realisatie van de opgave.

- De voorstellen vanuit de sectortafel Landbouw en Landgebruik zijn in beginsel toereikend om te voldoen aan de taakstelling om in totaal 3,5 Mton CO₂ te reduceren en/of vast te leggen in 2030.
- Of de taakstelling van 3,5 Mton CO₂ in 2030 daadwerkelijk wordt gerealiseerd, hangt af van de uitwerking van de voornemens in de praktijk. Zo bestaan nog veel vragen over de wijze waarop de maatregelen worden geïnstrumenteerd, of de benodigde samenwerking tussen partijen van de grond komt, of verantwoordelijkheden duidelijk worden belegd, hoe de kosten worden verdeeld en of er voldoende financiering is voor de benodigde investeringen.
- De voorstellen van de tafel zijn gericht op de beleidsopgave voor 2030. Om de afspraken die zijn gemaakt in Parijs te kunnen nakomen, is het denkbaar dat voor de periode na 2030, richting 2050 scherpere doelen worden geformuleerd. Het realiseren van die doelen kan impliceren dat niet volstaan kan worden met alleen technische maatregelen en aanpassingen in processen en beheer maar dat een systeemverandering nodig is: een wezenlijke verandering van de samenstelling en van de productie en consumptie van ons voedsel. De tafel zou er goed aan doen om de

grote opgave voor de toekomst telkens te verbinden met de route die nu wordt uitgestippeld.

- Een aantal voorgestelde maatregelen heeft betrekking op functieverandering van het grondgebruik. Zo is voorgesteld dat akkerbouwgrond wordt ingezet voor grasland of grasproductie, is er behoefte aan grond voor de voorgestelde aanplant van nieuw bos en is voorgesteld om meer bomen in het agrarisch gebied te planten, de zogenoemde agroforestry. Deze grondclaims zijn nog niet op elkaar afgestemd en het is evenmin duidelijk in welke regio's dit gerealiseerd zou moeten worden. De voorgestelde veranderingen van grondgebruik kunnen leiden tot weerstand waardoor de slagingskans van de voorstellen afneemt.
- Het VHKA besteedt ook aandacht aan emissies als gevolg van voedselconsumptie. Dierlijke producten in het voedingspakket van de Nederlanders veroorzaken veel broeikasgasemissies, voor een groot deel buiten Nederland. Wanneer de productie in Nederland ongewijzigd blijft, heeft beleid dat op consumptie wordt gericht weliswaar slechts beperkt effect op de Nederlandse emissies, maar is dit wel waardevol vanuit klimaatperspectief.
- De voorgestelde aanpassing van de provinciale plannen voor het 'Klimaatlim' inrichten en beheer van het Natuurwerk Nederland zoals vastgelegd in het natuurpact, vergen een omslag van de oorspronkelijk beoogde boskap naar bosaanplant. Als de ontbossing in de toekomst groter wordt dan de ontbossing die is meegenomen in het referentiescenario zal een deel van de emissiereductie van de landgebruiksmaatregelen wegvallen. Om het positieve effect van de maatregelen voldoende te kunnen verzilveren is het dus belangrijk dat ontbossing zo beperkt mogelijk blijft.
- De analyse van de voorgestelde maatregelen, die verband houden met het uitfaseren van gasgestookte warmtekrachtkoppeling in de glastuinbouwsector laat zien dat er afspraken met industrie en elektriciteitssector gemaakt moeten worden over levering van onbenutte restwarmte en elektriciteit om de beoogde CO₂reductie te realiseren
- De analyse van de voorgestelde maatregelen leert verder dat er nog de nodige kennislacunes bestaan over de effectiviteit van maatregelen, zoals voor onderwaterdrainage, koolstof vastlegging in de bodem, emissiereductie uit stalmest, het rendement van vergisting en de inschattingen van kosten daarvan. De huidige monitoringsystemen voor bodemkoolstof, veengronden, maar ook voor emissies afkomstig van vee en mest zijn ontoereikend om het effect van maatregelen te kunnen monitoren. In het algemeen geldt dat het voor veel van de voorgenomen maatregelen om het toepassen van relatief nieuwe technologieën een aanpassingen in processen en beheer gaat. Dat onderstreept het belang van pilots om praktijkervaring met nieuwe technologie op te doen. Deze zullen ook systematisch gemonitord en geëvalueerd moeten worden met het oog op mogelijke verbeterpunten en leren van praktijkervaringen.

Governance:

- Nadere specificering van verantwoordelijkheden, taken, operationele doelen en mechanismen voor deelname en handhaving is noodzakelijk om de uitvoering van de reeks aan technische en landgebruiksmaatregelen te laten slagen.
- De voorliggende maatregelen van de tafel landbouw en landgebruik zijn omvangrijk en uiteenlopend van aard. Deze diversiteit maakt dat voor elk van die maatregelen specifieke arrangementen moeten worden ontwikkeld om ze te implementeren. Voor een deel van de voorstellen (bijvoorbeeld in de glastuinbouw, bij nieuwbouwnormering van stallen, opkoping van dierrechten of rond veevoer) bestaan al ervaring met sturingsarrangementen; daar kan op worden voortgebouwd. Voor sommige aanbevelingen (bijvoorbeeld onderwaterdrainage of andere teeltvormen met grootschalige toepassing van nitrificatierepressoren) is dat niet of veel minder het geval. Daar zullen nieuwe arrangementen opgezet moeten worden. De mate waarin dit slaagt, is van invloed op de implementatiegraad en daarmee op de effectiviteit van de voorgestelde maatregelen.
- Het PBL (2018b) stelt vast dat private en publieke rollen en instrumentarium moeten worden afgestemd op het type probleem of opgave die voorligt. Onderscheid wordt gemaakt in optimaliseringsproblemen, coördinatieproblemen en afruilproblemen.

6. Consumptie.

Bevindingen:

- De totale CO₂emissiereductie van het voorstel om de voedselverspilling te halveren en de eiwitconsumptie te beperken én om te buigen naar een groter aandeel plantaardige eiwit kan oplopen tot 6,6 Mton CO₂ in 2030.
- De geraamde CO₂reductie zal maar voor een beperkt deel in Nederland plaatsvinden aangezien het grootste deel van het voedsel wordt geïmporteerd.
- Aangezien het veranderen van consumentengedrag omtrent voedsel geen eenvoudige opgave is, is het allerm minst zeker of deze reductie daadwerkelijk gerealiseerd kan worden in 2030. De kosten en mogelijk overige baten van de voorstellen zijn niet onderzocht.

Aandachtspunten:

- Bij de voorgeno men maatregelen valt op dat er weinig aandacht is voor de consument (verantwoordelijk voor ruwweg de helft van de voedselverspilling) (Stenmarck et al., 2016). Het reduceren van de verspilling bij de consument levert relatief het meeste klimaatwinst op, omdat bij het verspillen door de consument alle energie en materialen die in de voedselproductieketen zijn geïnvesteerd, worden verspild. Het reduceren van voedselverspilling bij consumenten is daarom naar verwachting het meest effectief. Er is gerichte aandacht voor gedragsverandering nodig om de voedselverspilling door consumenten te reduceren (voor concrete opties hiervoor door de voedingsmiddelenindustrie, retail en horeca zie Schanes et al., 2018).
- Het voornemen om jaarlijkse een ranglijst van supermarkt(ketens) op basis van de omvang van de voedselverspilling op te stellen kan helpen om de bewustwording rond voedselverspilling te vergroten. De vraag is of de supermarkt als focus de meest effectieve keus is aangezien de voedingsmiddelenindustrie, horeca en vooral de consument zelf verhoudingsgewijs meer voedsel verspillen.
- Al met al is het de vraag hoe reëel een reductie van 50% van voedselverspilling in 2030 is.
- Overigens impliceert het voornemen om de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen met 10% te vergroten niet dat dan ook de consumptie van dierlijke eiwitten met 10% daalt (wat het uiteindelijke streefbeeld is).
- Het voornemen om de carbon footprint per kg voedingsstoffen inzichtelijk te maken, is een complexe manier van informatievertrekking. Een carbon footprint op productniveau (bijvoorbeeld rundvlees versus kip, of peulvruchten) is begrijpelijker voor consumenten. In Zweden zijn in supermarkten goede ervaringen opgedaan met het inzichtelijk maken door alle aankopen via de kassabon op inzichtelijke wijze om te rekenen in een carbon footprint.
- Het voornemen van retail, horeca en industrie om bij te dragen aan verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten door middel van garantstellingen voor bijvoorbeeld afname, is een goede stap. Dit voornemen kan worden versterkt met een monitoringsinspanning die het aantal (contractuele) afspraken van deze aard tussen partijen bijhoudt. Er is reeds beleidsinzet van de Rijksoverheid op dit onderwerp.

BR

BR

BR

BR

Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
M 06-10.2.e

Uitwerking rijksinzet thema's Landbouw en Landgebruik

A. Werkgroep

Consumptie

B. Uitwerking rijksinzet per voorstel

(voorlopig in 1 format meerdere voorstellen, kunnen we later uitsplitsen)

onderwerp	Uitwerking
Voorstel (uit voorstellen voor de hoofdlijnen)	<p>Mogelijke voorstellen zijn, geformuleerd als doelen (1 en 2) en output:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Naar 50% minder voedselverspilling in 2030 (ten opzichte van 2015) in aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food (TCEiF); in te zetten verandermechanismen: samenwerking tussen partijen in de keten om cascade-principe te organiseren, juridische obstakels wegnemen om meer reststromen te kunnen benutten, via onderzoek en technologieontwikkeling hogere of nieuwere efficiënties realiseren, eventueel restrictieve regelgeving (verbod). 2. Naar 60% plantaardig in eiwitconsumptie 2030, door consumptie via de schijf van vijf; in te zetten verandermechanismen: voorbeeldwerking via ambassadeurs en het creëren van nieuwe standaarden (bijv. in publieke sector en out of home markt), voorlichting via publiekscampagnes, eventueel prijsinstrumenten (zie onder), dwarsverband met preventie-akkoord (VWS) 3. Verkenning naar effectiviteit van gedragsbeïnvloedende prijsinstrumenten; beleidsgericht onderzoek naar mogelijkheden om via prijsinstrumenten als truepricing en heffingen (waaronder heffingen waarvan de inkomsten – zoals bij de afvalstoffenheffing - bestemd zijn voor specifieke, van te voren benoemde zaken)
Kabinetsappreciatie	<p>Aandacht voor voorkomen voedselverspilling is goed, maar verdient concretisering én moet onderdeel worden van “een maatschappelijke transitie: minder voedselverspilling en herwaardering van ons voedsel.”</p> <p>Retail en industrie worden opgeroepen om mee te werken aan een sterkere economische positie van primaire producenten. Kabinet wil mogelijkheden van Truepricing onderzoeken, “ook in relatie tot klimaatbeprijzing van voedingsmiddelen”.</p>
Beoogd resultaat beleidsinhoudelijk	<ol style="list-style-type: none"> 1. 50% minder voedselverspilling <p>Concrete (prestatie)afspraken kunnen zijn (in een meerjarig commitment of via een AVV):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zoveel mogelijk bedrijven sluiten zich aan de TCEiF en/of

	<ul style="list-style-type: none"> • Bedrijven registreren hun voedselverspilling en maken inzichtelijk welke maatregelen ze hebben getroffen om voedselverspilling te halveren en wat de impact daarvan was. • Bedrijven (per sector) dragen bij aan de circulaire economie door hun reststromen optimaal te verwaarden en halveren daarmee hun voedselverspilling of -verliezen. (dit kan bijvoorbeeld door deel te nemen aan de voucherregeling, innovatiepilots, living labs & field labs, start-up & acceleratorprogramma en Topsector Agri & Food). • Partijen (per sector) nemen deel aan de consumentencampagne Samen tegen Voedselverspilling door gebruik te maken van de toolbox en de middelen in te zetten richting hun klanten (consumenten). <p>2. 60% plantaardig: voedselconsumptiepatronen dragen bij aan klimaatopgave doordat steeds meer consumenten volgens de schijf van vijf gaan eten.</p> <p>3. Beleidsvoorbereidend materiaal: verkenning moet politiek en maatschappelijk debat over wenselijkheid en haalbaarheid van prijsinstrumenten ondersteunen.</p> <p><i><Beschrijf hier het beoogde resultaat (beleidsinhoudelijk). Wat willen we als Rijk met welke partijen afspreken en wat willen we dat anderen gaan afspreken/realiseren?</i></p> <p><i>Betrek hierbij de LNV-visie, de PBL-analyse, de eerder opgestelde rijksinzet (werkdokument/maart 201</i></p>
Grenzen/kaders beleidsinhoudelijk	<p>1. 50% minder voedselverspilling: Voedselveiligheid is hard kader.</p> <p>2. 60% plantaardig: Aanpak moet ver weg blijven van dwang</p> <p>3. Verkenning: Geen grenzen, wel is politieke haalbaarheid een issue.</p>
Aanbod en grenzen instrumentering	<p>1. 50% minder voedselverspilling: financiële middelen (reeds beschikbaar 7 miljoen), aansluiten bij de (4 actielijnen van de) Taskforce Circular Economy in Food inclusief een publiekscampagne.</p> <p>2. 60% plantaardig: de rijks catering en inkoopbeleid is gericht op een klimaatvriendelijk en gezond dieet. Rijk zet verder in op: Dutch Cuisine, Nationaal Actieprogramma Groenten en Fruit, innovatie via de Topsectoren en het Voedingscentrum.</p> <p>3. Verkenning: kan verkenning (mee) financieren en resultaten tot het politieke niveau brengen</p> <p><i><Beschrijf hier wat het Rijk zou kunnen aanbieden qua instrumentering van het voorstel en hoever het Rijk daarin kan en wil gaan. Wat past bij de rol en verantwoordelijkheden van het Rijk? Waar liggen de grenzen?></i></p>
Rijksinzet is afgestemd met	<p>1. 50% minder voedselverspilling: Task Force Circular Economy in Food</p> <p>4. 60% plantaardig: VWS</p> <p>5. Verkenning: FIN</p>

	<i><Beschrijf hier met welke beleidsdirecties/ stafafdelingen/uitvoeringsorganisaties/departementen deze rijksinzet is afgestemd ></i>
Krachtenveld	<p>(onmisbare partijen:)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 50% minder voedselverspilling: de gehele keten van primaire productie, levensmiddelenindustrie, retail, out of home, afvalverwerkers tot veevoerfabrikanten 2. 60% plantaardig: chefs/horeca, cateraars, industrie, retail 3. Verkenning: CPB, WECR, OECD, transitiecoalitie voedsel

*documenten zijn opgenomen in Domusmap #18238909.

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 15:22
Aan: Brouwershaven, drs. R.P. van (Rob); 10.2.e

10.2.e

Onderwerp: concept rijksinzetten ter bespreking in ons programmteamoverleg Klimaatopgave LNV d.d. 22 okt 2018
Bijlagen: concept rijksinzetten.zip

Beste collega's,

Zoals afgesproken hierbij de concept rijksinzetten voor bespreking tijdens ons programmteamoverleg Klimaatopgave LNV van a.s. maandag, 22 oktober:

BR [Redacted]

- Consumptie: tweede concept (nieuw)

BR [Redacted]

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
 M 06 10.2.e

Uitwerking rijksinzet thema's Landbouw en Landgebruik

A. Werkgroep

Consumptie

Voorstel: Verkenning financiële prikkels gedragsverandering

B. Uitwerking rijksinzet per voorstel

onderwerp	Uitwerking
<i>Voorstel (uit voorstellen voor de hoofdlijnen)</i>	Financiële prikkels voor gedragsverandering Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis.
<i>Kabinetsappreciatie</i>	Het Kabinet wil mogelijkheden van Truepricing onderzoeken, "ook in relatie tot klimaatbeprijzing van voedingsmiddelen".
<i>Beoogd resultaat beleidsinhoudelijk</i>	Verkenning naar effectiviteit van gedragsbeïnvloedende prijsinstrumenten; beleidsgericht onderzoek naar mogelijkheden om via prijsinstrumenten als truepricing en heffingen (waaronder heffingen waarvan de inkomsten – zoals bij de afvalstoffenheffing - bestemd zijn voor specifieke, van te voren benoemde zaken) gedrag te beïnvloeden. Verkenning moet politiek en maatschappelijk debat over wenselijkheid en haalbaarheid van prijsinstrumenten ondersteunen.
<i>Grenzen/kaders beleidsinhoudelijk</i>	Geen grenzen, wel is politieke haalbaarheid een issue.
<i>Aanbod en grenzen instrumentering</i>	Rijk kan verkenning (mee) financieren en resultaten tot het politieke niveau brengen
<i>Rijksinzet is afgestemd met</i>	FIN
<i>Krachtenveld</i>	(onmisbare partijen:) CPB, WeCR, OECD, Transitiecoalitie voedsel

*documenten zijn opgenomen in Domusmap #18238909.

Uitwerking rijksinzet thema's Landbouw en Landgebruik

A. Werkgroep

Consumptie

Voorstel: Verschuiving verhouding dierlijk-plantaardig eiwit

B. Uitwerking rijksinzet per voorstel

onderwerp	Uitwerking
<i>Voorstel (uit voorstellen voor de hoofdlijnen)</i>	<i>Verschuiving in de verhouding dierlijk - plantaardig eiwit in het dieet</i> Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis.
<i>Kabinetsappreciatie</i>	Aandacht voor voorkomen voedselverspilling is goed, maar verdient concretisering én moet onderdeel worden van “een maatschappelijke transitie: minder voedselverspilling en herwaardering van ons voedsel.” Retail en industrie worden opgeroepen om mee te werken aan een sterkere economische positie van primaire producenten. Kabinet wil mogelijkheden van Truepricing onderzoeken, “ook in relatie tot klimaatbeprijzing van voedingsmiddelen”.
<i>Beoogd resultaat beleidsinhoudelijk</i>	(Veel) meer mensen eten volgens de Schijf van Vijf. Voedselconsumptiepatronen dragen bij aan klimaatopgave doordat steeds meer consumenten volgens de Schijf van Vijf gaan eten. Een van de gevolgen is een verschuiving van het aandeel plantaardige eiwitconsumptie naar 60% in 2030, evenals een toename van de consumptie van groente en fruit. In te zetten verandermechanismen: voorbeeldwerking via ambassadeurs en het creëren van nieuwe standaarden (bijv. in publieke sector en out of home markt), voorlichting via publiekscampagnes, eventueel prijsinstrumenten (zie onder), dwarsverband met preventie-akkoord (VWS)
<i>Grenzen/kaders beleidsinhoudelijk</i>	Aanpak moet ver wegblijven van dwang
<i>Aanbod en grenzen instrumentering</i>	De rijkscatering en inkoopbeleid is gericht op een klimaatvriendelijk en gezond dieet. Rijk zet verder in op: Dutch Cuisine, Nationaal Actieprogramma Groenten en Fruit, innovatie via de Topsectoren en het Voedingscentrum.
<i>Rijksinzet is afgestemd met</i>	VWS
<i>Krachtenveld</i>	(onmisbare partijen:) Chefs/horeca, cateraars, industrie, retail

*documenten zijn opgenomen in Domusmap #18238909.

Van: Inv-kea
Aan: 10.2.e
Cc: [Inv-kea](#)
Onderwerp: RE: Vergaderstukken Klimaattafel Landbouw en Landgebruik d.d. 24 oktober 2018
Datum: vrijdag 19 oktober 2018 12:16:28
Bijlagen: [KA-LL 74 Aandachtspunten analyse PBL.pdf](#)
 BR
 BR

Hoi 10.2.e

Hierbij KA-LL 74 t/m BR Aan de concept rijksinzetten wordt nog volop gewerkt en zullen a.s. maandag in het nieuwe programmteam opnieuw worden besproken. Ik check volgende week even met 10.2.e of we al iets gaan delen met de klankbordgroep.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage

Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

M 06-10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: vrijdag 19 oktober 2018 11:59

Aan: Inv-kea 10.2.e @minInv.nl>

Onderwerp: RE: Vergaderstukken Klimaattafel Landbouw en Landgebruik d.d. 24 oktober 2018

Hoi 10.2.e ,

Dank voor de mail! Gaat het bij toezending alleen om de stukken die hieronder zijn opgenomen? Als het mogelijk is zou ik dan graag de stukken 74 t/m BR ontvangen.

Daarnaast ben ik ook geïnteresseerd in de rijksinzet betreffende de werkgroep consumptie (daarover wordt iets gezegd in het Verslag van het Programmteamoverleg Klimaatopgave LNV d.d. 15 oktober 2018) en financiering en verdienmodel. Ik weet niet of daar ook documenten van bestaan, maar zo ja dan houd ik me zeker aanbevolen!

Alvast bedankt en een goed weekend!

Groeten 10.2.e

Van: Inv-kea

Verzonden: woensdag 17 oktober 2018 15:19

Aan: Inv-kea 10.2.e @minInv.nl>; Brouwershaven, drs. R.P. van (Rob)

10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>;

10.2.e @minez.nl>; 10.2.e

10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>;
10.2.e @rvo.nl>; 10.2.e
10.2.e ijver@minfin.nl>; 10.2.e
10.2.e @minfin.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e)
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>;
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minienm.nl>;
10.2.e @cultureelerfgoed.nl>; 10.2.e
10.2.e @minienm.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>;
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
10.2.e @minienm.nl 10.2.e @minienm.nl>; 10.2.e
10.2.e @minbzk.nl>; 10.2.e @minienm.nl' 10.2.e @minienm.nl>

Onderwerp: Vergaderstukken Klimaattafel Landbouw en Landgebruik d.d. 24 oktober 2018

Beste collega's,

BR

Hierbij de opsomming van de stukken voor de Klimaattafel Landbouw en Landgebruik d.d. 24 oktober a.s.:

Zoals afgesproken kunnen jullie op verzoek gericht stukken bij mij opvragen voor toezending.

BR

BR

KA-LL 74 Aandachtspunten analyse PBL

BR

BR

Graag jullie evt. input uiterlijk maandag 22-10, 14:00 uur.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage

Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
M 06-10.2.e

Sectorale thema's LL
Glastuinbouw
Veehouderij
Natuur en Bos
Veenweide
Landbouwbodems en Volle grondsteelt
Consumptie
Financiering
Innovatie (afstemgroep)
Draagvlak en communicatie

Sectortafel Landbouw en Landgebruik

1. Algemeen

Landbouw en Landgebruik (LULUCF)	Weinig concrete voorstellen voor instrumenten. Er zijn wel veel acties voorgesteld door partijen.
----------------------------------	---

Sector	Reductie opgave	Reductie streefbeeld	Restemissie bij realisatie streefbeeld	Opmerkingen
Gebouwde omgeving	3,4	3,7	15	Voldoende maatregelen geïdentificeerd voor realisatie van de opgave. Reductie exclusief emissies bijstook warmtenetten en exclusief inzet groen gas.
Landbouw	2,0	4,5	20	Voldoende maatregelen geïdentificeerd voor realisatie van de opgave. Reductie glastuinbouw 2,9 Mton, en reductie overige landbouw 1,6 Mton.
Landgebruik (LULUCF)	1,5	2,0	5	Voldoende maatregelen geïdentificeerd voor realisatie van de opgave.

- De voorstellen vanuit de sectortafel Landbouw en Landgebruik zijn in beginsel toereikend om te voldoen aan de taakstelling om in totaal 3,5 Mton CO₂ te reduceren en/of vast te leggen in 2030.
- Of de taakstelling van 3,5 Mton CO₂ in 2030 daadwerkelijk wordt gerealiseerd, hangt af van de uitwerking van de voornemens in de praktijk. Zo bestaan nog veel vragen over de wijze waarop de maatregelen worden geïnstrumenteerd, of de benodigde samenwerking tussen partijen van de grond komt, of verantwoordelijkheden duidelijk worden belegd, hoe de kosten worden verdeeld en of er voldoende financiering is voor de benodigde investeringen.
- De voorstellen van de tafel zijn gericht op de beleidsopgave voor 2030. Om de afspraken die zijn gemaakt in Parijs te kunnen nakomen, is het denkbaar dat voor de periode na 2030, richting 2050 scherpere doelen worden geformuleerd. Het realiseren van die doelen kan impliceren dat niet volstaan kan worden met alleen technische maatregelen en aanpassingen in processen en beheer maar dat een systeemverandering nodig is: een wezenlijke verandering van de samenstelling en van de productie en consumptie van ons voedsel. De tafel zou er goed aan doen om de

grote opgave voor de toekomst telkens te verbinden met de route die nu wordt uitgestippeld.

- BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
- Het VHKA besteedt ook aandacht aan emissies als gevolg van voedselconsumptie. Dierlijke producten in het voedingspakket van de Nederlanders veroorzaken veel broeikasgasemissies, voor een groot deel buiten Nederland. Wanneer de productie in Nederland ongewijzigd blijft, heeft beleid dat op consumptie wordt gericht weliswaar slechts beperkt effect op de Nederlandse emissies, maar is dit wel waardevol vanuit klimaatperspectief.

- BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
- BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
- BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
- BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

- BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
- BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
- BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
- BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

6. Consumptie.

Bevindingen:

- De totale CO₂emissiereductie van het voorstel om de voedselverspilling te halveren en de eiwitconsumptie te beperken én om te buigen naar een groter aandeel plantaardige eiwit kan oplopen tot 6,6 Mton CO₂ in 2030.
- De geraamde CO₂reductie zal maar voor een beperkt deel in Nederland plaatsvinden aangezien het grootste deel van het voedsel wordt geïmporteerd.
- Aangezien het veranderen van consumentengedrag omtrent voedsel geen eenvoudige opgave is, is het allerm minst zeker of deze reductie daadwerkelijk gerealiseerd kan worden in 2030. De kosten en mogelijk overige baten van de voorstellen zijn niet onderzocht.

Aandachtspunten:

- Bij de voorgeno men maatregelen valt op dat er weinig aandacht is voor de consument (verantwoordelijk voor ruwweg de helft van de voedselverspilling) (Stenmarck et al., 2016). Het reduceren van de verspilling bij de consument levert relatief het meeste klimaatwinst op, omdat bij het verspillen door de consument alle energie en materialen die in de voedselproductieketen zijn geïnvesteerd, worden verspild. Het reduceren van voedselverspilling bij consumenten is daarom naar verwachting het meest effectief. Er is gerichte aandacht voor gedragsverandering nodig om de voedselverspilling door consumenten te reduceren (voor concrete opties hiervoor door de voedingsmiddelenindustrie, retail en horeca zie Schanes et al., 2018).
- Het voornemen om jaarlijkse een ranglijst van supermarkt(ketens) op basis van de omvang van de voedselverspilling op te stellen kan helpen om de bewustwording rond voedselverspilling te vergroten. De vraag is of de supermarkt als focus de meest effectieve keus is aangezien de voedingsmiddelenindustrie, horeca en vooral de consument zelf verhoudingsgewijs meer voedsel verspillen.
- Al met al is het de vraag hoe reëel een reductie van 50% van voedselverspilling in 2030 is.
- Overigens impliceert het voornemen om de omzet uit klimaatvriendelijke voedingsmiddelen met 10% te vergroten niet dat dan ook de consumptie van dierlijke eiwitten met 10% daalt (wat het uiteindelijke streefbeeld is).
- Het voornemen om de carbon footprint per kg voedingsstoffen inzichtelijk te maken, is een complexe manier van informatievertrekking. Een carbon footprint op productniveau (bijvoorbeeld rundvlees versus kip, of peulvruchten) is begrijpelijker voor consumenten. In Zweden zijn in supermarkten goede ervaringen opgedaan met het inzichtelijk maken door alle aankopen via de kassabon op inzichtelijke wijze om te rekenen in een carbon footprint.
- Het voornemen van retail, horeca en industrie om bij te dragen aan verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten door middel van garantstellingen voor bijvoorbeeld afname, is een goede stap. Dit voornemen kan worden versterkt met een monitoringsinspanning die het aantal (contractuele) afspraken van deze aard tussen partijen bijhoudt. Er is reeds beleidsinzet van de Rijksoverheid op dit onderwerp.

BR

BR

[Redacted text block]

BR

BR

[Redacted text block]

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: notulen eerste bijeenkomstwerkgroep voedselconsumptie dd maandag 22 oktober
Datum: woensdag 24 oktober 2018 14:32:37
Bijlagen: [Notulen wg VC 22102018.pdf](#)
[Transitie-agenda Biomassa en voedsel CE.pdf](#)

Ter info

Van: 10.2.e

Verzonden: woensdag 24 oktober 2018 13:01

Aan: 10.2.e @cosun.com'; 10.2.e
 10.2.e @rabobank.nl'; 10.2.e @nzo.nl'; 10.2.e @natuurenmilieu.nl';
 10.2.e @lto.nl'; 10.2.e @cbl.nl'; 10.2.e @ede.nl';
 10.2.e @peelenmaas.nl'; 10.2.e @fnli.nl'; 10.2.e @COV.nl';
 10.2.e @vionfood.com'

Onderwerp: RE: notulen eerste bijeenkomstwerkgroep voedselconsumptie dd maandag 22 oktober

Beste werkgroep leden,

Hierbij de notulen van de eerste bijeenkomst van de werkgroep voedselconsumptie.

Ik heb een pdf van de Transitie agenda biomassa en voedsel toegevoegd. Op [pagina 71](#) staat in geel gearceerd de onderbouwing van de reductie in eiwitinname (zie notulen)

Succes met het uitwerken/ verdiepen van de besproken thema's in de sub-werkgroepen. Graag de uitgewerkte stukken aan mij aanleveren: uiterlijk maandag 5 november om 10 uur. Zodat ik ze daarna verder kan verspreiden.

Met vriendelijke groeten

10.2.e

Adviseur Agro en Food ketens

.....
 Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
 Croeselaan 15 | 3521 BJ | Utrecht
 Postbus 8242 | 3503 RE | Utrecht

M 06 10.2.e

10.2.e @rvo.nl

<http://www.rvo.nl>

Notulen Werkgroep Voedselconsumptie van de klimaattafel Landbouw & Landgebruik (LBLG)
Datum: 22 oktober 2018 11- 13 uur Den Haag

Aanwezig: 10.2.e (FNLI/ Cosun)(vz), 10.2.e (LNV), 10.2.e (NZO),
10.2.e (CBL), 10.2.e (VNG Gem Ede), 10.2.e (VNG gem Peel
en maas), 10.2.e (FNLI), 10.2.e (COV), 10.2.e (Agri NL/ VION), 10.2.e
10.2.e (RABObank)(via telefoon)
Afwezig: 10.2.e 10.2.e (N&M), Thijs Cuijpers (LTO)
Notulen: 10.2.e (RVO)(secre)

Agenda:

1. Kennismaking
2. Opmerkingen & vragen n.a.v. basisdocumenten (verstuurd als bijlagen)
3. Aanscherping doel van deze werkgroep (KALL 61) incl. timing
4. Verdiepingsslagen à WIE / WAT / HOE & WANNEER
(letterlijk overgenomen uit bijdrage sectortafel landbouw en landgebruik (pg24/25)) (pijler 4):
 - I. Huidige voedselverspilling in 2030 gehalveerd
 - II. Consumenten activeren / stimuleren om duurzame keuzes te maken (campagnes / recepten)
 - (a) Partijen werken aan bewustwording van consument over de CO2 impact van haar handelen
 - (b) Producenten maken voor 2025 CFP inzichtelijk op productgroep level en zo mogelijk op productniveau
 - (c) Horeca neemt klimaatvriendelijk alternatief op als "nieuwe normaal" in het menu
 - (d) Overheden richten inkoopbeleid op "klimaatvriendelijke en gezonde dieet keuze"
 - (e) Producenten bevorderen productontwikkelingen die inspelen op klimaatvriendelijke varianten
 - (f) In 2030 is omzet binnen supermarkten van klimaatvriendelijke voedingsmiddelen met 10% gestegen
 - III. 10 – 15% minder eiwitname, verhouding dierlijk : plantaardig eiwit naar 40:60
 - IV. Hogere opbrengst duurzame producten voor primaire producten / Keten draagt bij aan specifieke verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten
 - V. Producenten verwaarden reststromen optimaal als bijdrage aan de circulaire economie
 - VI. Het Rijk brengt uiterlijk in 2020 financiële sturingsinstrumenten voor consumentenvoorkeuren in kaart.
5. Evaluatie van de meeting / ontbreken er cruciale partijen?
6. Volgende bespreking(en)
7. Rondvraag

Notulen:

Punt 1: ieder stelt zich kort voor, vraag waarom geen NGO aan tafel? Antw. N&M is aangesloten, maar is vandaag verhinderd.

Punt 2: de planning is heel straks aangezien het eindproduct van deze werkgroep al op 13 november aangeleverd dient te worden. 1 of 2 weken uitloop is misschien mogelijk, meer zeker niet.

Punt 3: aanscherpen doel van deze werkgroep; VZ geeft aan dat de uitgangspunten zoals verwoord in de basisdocumenten, niet ter discussie staan. VZ is de linking pin naar de klimaattafel LB&LG.

Aantal opmerkingen die hierbij gemaakt werden:

- Wat willen we bereiken?, niet alleen blind op CO2 afrekenen.
- Wat is het uitgangspunt, wat is de nulmeting?
- Hoe gaan we monitoren?
- Waar kunnen we meters maken mbt CO2 footprint reductie?

Punt 4: De verdiepingsslagen per onderwerp. Deze onderwerpen zijn punt voor punt besproken en kort bediscussieert, vervolgens is afgesproken wie trekker wordt en welke mensen er deelnemer

zijn in de sub-werkgroepen. Deze sub-werkgroepen zullen elk thema verder uitwerken en voor de volgende bijeenkomst een stuk/ presentatie voorbereiden.

Wat verwachten we van de subgroepen:

Het specifieke onderwerp verder uitdiepen en dit delen met de rest van de groep minimaal 2 dagen voor de vergadering (via email) in de vorm van aantal A4tjes en/ of een powerpoint presentatie.

De output van deze eerste analyse van de sub-werkgroepen moet bij voorkeur bestaan uit:

- Helder beschreven te realiseren doelen
- Opsomming van reeds lopende projecten en initiatieven op vlak van verdiepingsonderwerp!
- Plan van aanpak om doelen te bereiken of roadmap daarnaar toe voor komende 3-5 jaar.
- Welke randvoorwaarden zijn hiervoor nodig
- Bijdrage van iedere deelnemer aan het te realiseren doel
- Borging van de afspraken
- Links naar achtergrond info indien relevant
- Waar zien we vanuit deze werkgroep de mogelijkheden om het verschil te maken!

Discussie per onderwerp tijdens de vergadering:

I Huidige voedselverspilling in 2030 gehalveerd

BR

[Redacted text block]

II & III Consumenten activeren / stimuleren om duurzame keuzes te maken

Wat is het vertrekpunt, de definitie van duurzame keuzes? Kijken we alleen naar CO2 footprint reductie? Dit onderwerp raakt aan en heeft dwarsverbanden met het aankomende preventie akkoord. De afbakening!

Hoe kunnen we consumenten gedrag beïnvloeden op deze thema's?

10.2.e geeft aan dat we eigenlijk niet goed weten hoe we consumenten gedrag op dit punt kunnen beïnvloeden en dat moeten weten voor we maatregelen gaan treffen en interventies plegen. Wat zijn de onderbouwde interventies voor voedselconsumptie gedrag van consumenten? 10.2.e zal dit nakijken in de interventie database van het (RIVM/ CBL)

Groep wil graag Voedingscentrum raadplegen om aantal zaken inhoudelijk te toetsen. 10.2.e zal dit regelen.

Sub-werkgroep mag ook met een route plan komen, wat nodig is, met welke partijen, welke rollen en welk budget nodig is i.p.v. uitgewerkte maatregelen.

10 – 15% minder eiwitinname, verhouding dierlijk: plantaardig eiwit naar 40:60

Dit thema wordt, omdat het ook over consumenten gedrag beïnvloeden gaat ook onder de sub-werkgroep II geschaard.

10.2.e stelt het doel minder eiwit inname ter discussie en wil onderbouwing hiervoor hebben van de vorige werkgroep (wordt opgevraagd bij 10.2.e , door 10.2.e)

Eiwittransitie in de provincies Flevoland, Gelderland en Overijssel gaat meer over eiwithoudende gewassen dan over consumptie van meer plantaardig eiwit. (Opm. 10.2.e ook over productie/ extractie van plantaardige eiwitten en toepassing in levensmiddelen)

IV. Nieuwe verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten in de keten

Dit is een onderwerp dat voor de politiek, en de minister van LNV, heel belangrijk is. Sluit ook aan bij de visie van LNV. 10.2.e Wat is de status van de wet Ruimte voor duurzame initiatieven (ligt bij de Raad van State,(wet van EZK)) 10.2.e zoekt uit. Hangt ook samen met specifiek mededingingskader. Wat kunnen we met deze wet? Belangrijk is dat ook de primaire producent voldoende verdient in dit nieuwe verdienmodel.

Welke definitie gebruiken we voor klimaat vriendelijke producten?

Ook afstemmen met de andere werkgroepen van LB&LG

V. Producenten verwaarden reststromen optimaal als bijdrage aan de circulaire economie

BR

VI. Het Rijk brengt uiterlijk in 2020 financiële sturingsinstrumenten in kaart.

10.2.e Aan true-pricing gaat een groep onderzoekers (WUR, VU ea) werken. Verder zal er bij ministerie gekeken worden naar de mogelijkheden van fiscale maatregelen en heffingen.

Punt 5: de consument mist aan tafel in de vorm van de consumentenbond. Deze zijn al wel via 10.2.e en 10.2.e benaderd, maar hebben niet gereageerd. Afgesproken dat 10.2.e hen als VZ nogmaals zal uitnodigen.

Punt 6: Er zijn datumprikkers uitgestuurd om de volgende bijeenkomsten vast te leggen: graag z.s.m. invullen!

2de bijeenkomst in de week van 5 november. Voor maandag, woensdagmiddag en vrijdag.

3de en voorlopig laatste bijeenkomst in de week van 26 nov. LET OP, deze kan nog een week vervroegd worden!

Punt 7: verder geen vragen meer

Acties:

10.2.e : zal consumentenbond benaderen en vragen of zij ook plaats willen nemen in de werkgroep. 10.2.e geeft gegevens door van 10.2.e tslag en public affairs manager.

10.2.e : Wat is de status van de wet Ruimte voor duurzame initiatieven

10.2.e met voedingscentrum afstemmen dat sub-werkgroep consumenten gedrag contact op neemt voor kennisvragen.

10.2.e onderbouwing minder eiwit inname bij 10.2.e

Allen: datumprikkers direct invullen

Allen: artikelen en achtergrond info die voor de andere deelnemers interessant en relevant is graag sturen aan 10.2.e , dan zal zij deze verspreiden.

Samenstelling sub-werkgroepen

Groep I: Voedselverspilling halveren in 2030

Trekker: 10.2.e

Groepsleden: 10.2.e

Groep II & III: Consumenten activeren/ stimuleren om duurzame keuzes te maken (op CO2 impact)

Trekker: 10.2.e

Groepsleden: 10.2.e 10.2.e (regelt dat Voedingscentrum kennis kan leveren), 10.2.e ?

Groep IV: keten draagt bij aan specifiek verdienmodel voor klimaatvriendelijke producten

Trekker: 10.2.e / Thijs Cuijpers

Groepsleden: Thijs Cuijpers, 10.2.e (eventueel 10.2.e & 10.2.e)

Groep V: producenten verwaarden reststromen

Trekker: 10.2.e

Groepsleden: 10.2.e

Groep V: financieringsinstrumenten, niet echt nodig om uit te werken.

Trekker: 10.2.e

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: donderdag 25 oktober 2018 15:04
Aan: 10.2.e
 Brouwershaven, drs.
 R.P. van (Rob); Dam, drs. J. (Jan); 10.2.e
 10.2.e
Onderwerp: FW: Nazending documenten en verslag 24 oktober
Bijlagen: BR format
 formulering afspraken (002).pdf; Verslag tafelvergadering LL 24 oktober 2018.pdf
Categorieën: BR

Beste collega's,

In de bijlage het verslag van het overleg van de Sectortafel Landbouw en Landgebruik dat gisteren plaatsvond. Tevens een nazending van de BR en het format voor formulering van de afspraken uit de werkgroepen dat gebruikt dient te worden.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

Directoraat-Generaal Agro en Natuur
 Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

M 06-10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: donderdag 25 oktober 2018 14:21

Onderwerp: Nazending documenten en verslag 24 oktober

Beste Tafeldeelnemer,

Zoals afgesproken tijdens het overleg van 24 oktober jl (gisteren), hierbij het concept verslag van de vergadering alsmede de aangekondigde – na te sturen – BR

Ook is er een 'format formulering afspraken' bijlage toegevoegd, waarin het secretariaat voor twee werkgroepen – zwaar steunend op zowel dit format als op het werkdokument – een eerste suggestie gedaan heeft voor uitwerking. Dit format vormt de basis voor de aangekondigde 'dummy'.

Deze eerste suggestie heeft als doel richting te geven irt het abstractieniveau van de afspraken in de werkgroepen tbv het Akkoord en heeft expliciet niet als doel te sturen in de formulering van de afspraken – dat is ter voorbereiding in de werkgroepen zelf.

In het concept verslag is ook een actielijst opgenomen, ook irt de generieke oproepen vanuit de voorzitter (voorbeelden ter uitwerking secretariaat + PBL) en werkgroep financiering (acties om uit te werken irt financiering). Evt inbreng kan rechtstreeks naar 10.2.e@minez.nl wegens verlof van 10.2.e .

Met vriendelijke groet,

Uw secretariaat.

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

Paragraaftitel: Voedselconsumptie

Opgave

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context waarin nog sprake is van jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie met 1,2 procent per jaar¹, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

¹ Bron: FAO-OECD

Kernachtige, inleidende beschrijving

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2050 om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet, conform de adviezen hieromtrent van het Voedingscentrum. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitinname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

PM kwantificering materialen (zo mogelijk SMART)?

Formulering afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. Halveren Voedselverspilling in 2030 tov 2014

Hoe gaat dit dan gebeuren (incl borgingslijnen en projecten – met ruimte voor innovatie)

Wie doet, per partij wanneer wat (cf PBL)?

b. Omdraaien verhouding plantaardig – dierlijk eiwit in humaan dieet in 2050 en afname totale eiwitinname

idem specificering

c. Materialen

Idem specificering

d. Carbon footprint publiek inzichtelijk maken

Idem specificering

e. Kennisactielijn Gedragsverandering

Idem specificering

etc..

Het werkdocument geeft per afspraak al een kwalitatieve aanzet van uitwerking. Het komt nu aan op groeperen, en nog scherper te maken. Per afspraak zal duidelijk gemaakt moeten worden (SMART, cf aanwijzingen PBL publicatie) wie waarvoor (ook financieel en organisatorisch) aan de lat staat: bedrijven, rijksoverheid, (groepen van) decentrale overheden, sectororganisatie(s), financiële instellingen en adviseurs, ketenpartners , etc

Ook moet verhelderd worden hoe de samenhang tussen deze afspraken geborgd wordt (bv via een werkorganisatie)

10.2.e

Van: burgercorrespondentie
Verzonden: maandag 29 oktober 2018 15:11
Aan: 10.2.e@gmail.com'
Onderwerp: FW: Brief aan Minister EZK Eric Wiebes over klimaat en voedsel
Bijlagen: brief aan Carola Schouten over meat pricing 23 oktober 2018.pdf

Geachte heer Remmers,

Naar aanleiding van onderstaande mail kan ik u laten weten dat de brief is overgedragen aan het ministerie van

Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). De brief is overgedragen omdat het op het beleidsterrein ligt van ons ministerie.

Wij hebben de brief ter beantwoording neergelegd bij de directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit.

U mag binnen 30 dagen een antwoord verwachten.

Met vriendelijke groet,

Centrale Unit Burgercorrespondentie

Publieksvoorlichting Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

De publieksvoorlichting van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is ondergebracht bij Informatie Rijksoverheid- www.rijksoverheid.nl

Mocht u naar aanleiding van dit bericht nog een vraag hebben of heeft u een andere vraag, dan kunt u hiervoor het contactformulier op www.rijksoverheid.nl invullen.

Wij vragen u gebruik te maken van het contactformulier om spam en virussen te voorkomen.

Informatie over de verwerking van uw persoonsgegevens.

Uw persoonsgegevens worden alleen gebruikt om te kunnen reageren op uw verzoek.

Uw verzoek wordt door onze eigen medewerkers beantwoord en uw gegevens worden niet met derden gedeeld.

De gegevens worden maximaal vijf jaar bewaard. Informatie hierover vindt u in onze privacyverklaring - <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-landbouw-natuur-en-voedselkwaliteit/privacy>

Waarom worden deze gegevens gevraagd?

Uw persoonsgegevens worden gebruikt om te kunnen reageren op uw verzoek.

Op welke manier worden uw gegevens verwerkt?

Uw verzoek wordt door onze eigen medewerkers beantwoord. Uw gegevens worden niet met derden gedeeld.

Hoelang bewaren we uw gegevens?

De gegevens worden maximaal vijf jaar bewaard

Disclaimer:

"Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Openbaarmaking, vermenigvuldiging, verspreiding en/of verstrekking van deze informatie aan derden is niet toegestaan. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten."

"This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages."

Van: Jeroom Remmers 10.2.e@gmail.com>

Verzonden: dinsdag 23 oktober 2018 14:35

Aan: 10.2.e@minez.nl>

Onderwerp: Brief aan Minister EZK Eric Wiebes over klimaat en voedsel

Kunt u deze brief en bijbehorend persbericht doorsturen aan Minister Eric Wiebes? Deze is ook naar andere kabinetsleden gestuurd. Kunt u het ook doorsturen aan dhr. Nijpels van het Klimaatberaad?

Volgens CE Delft zorgt de consumptie van vlees voor 16,5 Mton CO2 equivalent aan emissies. Een kleine vermindering van de consumptie levert dus al veel megatonnen op. Zie:

<https://www.ce.nl/publicaties/1273/milieueffecten-van-verbeteropties-voor-de-nederlandse-eiwitconsumptie>
<https://www.ce.nl/publicaties/2091/de-echte-prijs-van-vlees>

Het betreft een breed ondersteunde oproep aan het kabinet om een heffing op dierlijke eiwitten in te voeren en hier voorbereidend onderzoek naar te laten doen.

Binnenkort start er ook een burgerinitiatief vleestax.nu gesteund door 10.2.e en enkele hoogleraren. Eerder pleitten diverse partijen voor een btw verhoging op vlees. Nu vragen we om een accijns op vlees. Op sigaretten bestaat die al, ook een ongezond product. Maar ook voor het klimaat is er alle redenen om vlees te gaan beprijzen, en wel hoger naarmate de klimaatfotoprint groter is (CO2 equivalent per kg vlees). Een vleesaccijns op rundvlees zal dan ook hoger moeten zijn dan een vleesaccijns op kip. Ook uit oogpunt van volksgezondheid zou dit juist goed uitpakken (rood vlees is volgens de WHO veel ongezonder dan wit vlees zoals kip).

Een vleestax draagt niet alleen bij tot Mtonnen reductie in Nederland, maar ook in het buitenland. Dat is een groot voordeel t.o.v. andere klimaatmaatregelen in de primaire landbouw.

Daarnaast zou ik u willen vragen of u op de agenda van de sector tafel ook het voorstel wil bespreken dat naar verluid nu intern bij LTO/ZLTO en Vion besproken wordt van klimaatneutraal vlees in Nederlandse supermarkten. Via klimaatcompensatie kan er geld in een fonds gestort worden om o.a. klimaatmaatregelen in de Nederlandse landbouw te financieren zoals koolstof verhoging van bodems. Dat past binnen afspraken in het regeerakkoord.

Hartelijk dank,
Jeroom Remmers

06 10.2.e

PERSBERICHT

23 oktober 2018

Breed gedragen oproep voor vleestax voor gezondheid en klimaat

Een coalitie van artsen, bedrijven, hoogleraren en oud-politici heeft 23 oktober een brief gestuurd naar het kabinet en de Tweede Kamer met een breed gedragen voorstel voor een accijns op vlees, voor een betere volksgezondheid, lagere zorgkosten en lagere kosten voor uitvoering van het klimaatbeleid. De timing is precies een week voor het plenaire debat van de begroting van het Ministerie van LNV en ruim voor de stemming over het Belastingplan 2019, de begroting van de minister van Volksgezondheid (VWS), Klimaat (EZK), het uitbrengen van het Nationaal Preventie Akkoord en voor het Kamerdebat over klimaat en landbouw op 14 november.

Tot de ondertekenaars behoren voormalig Milieu-minister Cramer (PvdA), voormalig D66-fractie-voorzitter Lousewies van der Laan en de winnaars van de Duurzame 100 Maurits Groen (2015) en Volkert Engelsman (2017), maar ook Caren Vermaat van de Vereniging Arts en Leefstijl. Deze organisatie vestigt succesvol de aandacht op voeding en leefstijl interventies (zowel preventief als curatief) om zodoende de gezondheid van patiënten te verbeteren en de medicalisering en kosten in de zorg drastisch te verminderen. Volgens het RIVM zorgt een 40% lagere vleesconsumptie ervoor dat het aantal ziektegevallen met 20% afneemt [\[1\]](#). De gezondheidskosten van een te hoge vleesconsumptie bedragen 1,4 miljard euro (85 euro per persoon) [\[2\]](#). Een vleesaccijns zorgt voor een 10-40% lagere vleesconsumptie en voor lagere zorgkosten, maar ook voor lagere kosten voor klimaatbeleid. Volgens het PBL leidt beleid om de vleesconsumptie te verlagen tot een halvering van de kosten voor klimaatbeleid tot 2050 [\[3\]](#). Dat loopt op tot miljarden euro's kostenvoordeel. Een btw verhoging op vlees zorgt volgens CE Delft voor 2,2 Mton CO2 eq. reductie. De klimaatimpact van de consumptie van vlees in Nederland bedraagt 16,6 Mton CO2 eq., net zoveel als het personenverkeer.[\(5\)](#)

De ondertekenaars pleiten voor een terugsluis van de opbrengst van de vleestax naar consumenten en boeren. Want "boeren kunnen niet vergroenen als ze rood staan". Als de opbrengst van de tax gelijk over alle volwassen consumenten verdeeld zou worden, gaat de helft van de bevolking er financieel op vooruit tot 300 euro per jaar. Dit zijn consumenten die minder dan gemiddeld vlees eten (flexitariërs en vegetariërs). De ondertekenaars wijzen op momentum en breed draagvlak:

- Vijf politieke partijen hadden afgelopen 5 jaar een btw-verhoging in hun verkiezingsprogramma staan (D66, PvdA, GL, PvdD, CU);
- Bedrijven willen het: MVO Nederland/ De Groene Zaak (2200 duurzame bedrijven, 50 multinationals), pleitte in 2015 voor een btw verhoging op vlees en zuivel[\[4\]](#).
- Burgers willen het, blijkt uit een Motivaction-enquête uit september 2018; zij zien vlees als het meest klimaatschadelijke product; velen willen meer betalen voor klimaatneutraal vlees.
- Ngo's willen het: WNF, Greenpeace, Dierenbescherming, Oxfam Novib, Milieudefensie, Natuur en Milieu en acht andere ngo's (samen 2,5 miljoen leden) pleitten in 2010 voor een btw verhoging op vlees en kabinetsbeleid gericht op 33% lagere vleesconsumptie in 2020.
- De Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur pleitte in 2018 voor een vleestax. De WRR pleitte in 2014 voor verlaging van de vleesconsumptie en stelde: "De vleesconsumptie kan gehalveerd worden zonder gevolgen voor de gezondheid".
- Een vleestax versterkt bestaand overheidsbeleid: de schijf van vijf, de Green Protein Alliance, IMVO convenant plantaardige eiwitten, Actieplan Groente en Fruit, Nationaal Programma Preventie, obesitasbestrijding en de Transitie-agenda Biomassa en Voeding 2018.

Meer info: Jeroom Remmers, Animal Protein Reduction Coalition. 06 22 40 77 12.

[1] <https://www.vo.kskrant.nl/mensen/rivm-eet-minder-vlees-niet-alleen-voor-gezondheid-maar-ook-voor-het-milieu~bb4ebe69/>

[2] <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0196333>

[3] <http://www.pbl.nl/publicaties/2008/Vleesconsumptie-en-klimaatbeleid>

[4] manifest 'Een toekomstbestendig belastingstelsel' (<http://degroenezaak.com/wp-content/uploads/2015/04/manifest-Een-toekomstbestendig-belastingstelsel.pdf>)

(5) [Milieueffecten van verbeteropties voor de Nederlandse ... - CE Delft](https://www.ce.nl/publicaties/download/1681)
<https://www.ce.nl/publicaties/download/1681>

10.2.e

Van: 10.2.e @minfin.nl>
Verzonden: woensdag 31 oktober 2018 11:45
Aan: 10.2.e)
Onderwerp: RE: Met een CO2-taks (vek) worden kosten klimaatbeleid eerlijk verdeeld: zelfs het bedrijfsleven is enthousiast | De Volkskrant
Bijlagen: CE_Delft_7A48_Carbon_Added_Tax_FINAL_1436878316 (1).pdf
Categorieën: BR

Wel eens eerder met CE Delft over gesproken. Hun rapport hierover in de bijlage.

Economisch gezien vind ik het 11.1

Misschien dat er simpele varianten denkbaar zijn...?

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: 10.2.e @minez.nl>
Verzonden: woensdag 31 oktober 2018 10:36
Aan: 10.2.e @minfin.nl>; 10.2.e
 10.2.e @minfin.nl>
CC: 10.2.e @minfin.nl>; 10.2.e
 10.2.e @minfin.nl>
Onderwerp: FW: Met een CO2-taks (vek) worden kosten klimaatbeleid eerlijk verdeeld: zelfs het bedrijfsleven is enthousiast | De Volkskrant

Heren,

Vanmorgen in de Volkskrant, ik ben benieuwd of 11.1

Mochten jullie al stukken hebben dan ontvang ik die graag!

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

T 070-10.2.e

M 06-10.2.e

10.2.e @minez.nl

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: 10.2.e @minez.nl>
Verzonden: woensdag 31 oktober 2018 08:13
Aan: 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>;
 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e
 10.2.e @minez.nl>
Onderwerp: Met een CO2-taks (vek) worden kosten klimaatbeleid eerlijk verdeeld: zelfs het bedrijfsleven is enthousiast | De Volkskrant

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/met-een-co2-taks-vek-worden-kosten-klimaatbeleid-eerlijk-verdeeld-zelfs-het-bedrijfsleven-is-enthousiast~b61d4e0e/>

10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: donderdag 1 november 2018 12:11
Aan: 10.2.e
 10.2.e
 Brouwershaven, drs. R.P. van (Rob); 10.2.e
 10.2.e
Onderwerp: Vergaderstukken Klimaattafel Landbouw en Landgebruik d.d. 8 november 2018 (van 11-13 uur)
Bijlagen: BR ; KA-LL 81 Verslag tafelvergadering LL 24 oktober 2018.pdf; KA-LL 84 Dummy Bijdrage Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord versie 31-10-2018.pdf; BR
Categorieën: Wob-verzoek

Beste collega's,

Bijgaand zend ik jullie BR het verslag (KA-LL 81), de dummy bijdrage sectortafel Landbouw en Landgebruik (KA-LL 84) en de BR

Hieronder volgt de opsomming van de stukken voor de Klimaattafel Landbouw en Landgebruik voor 8 november: Zoals afgesproken worden de stukken gericht uitgezet. Op verzoek kunnen ook stukken bij mij opgevraagd worden voor toezending.

BR
 KA-LL 81 Verslag tafel 24 oktober
 BR
 KA-LL 84 Dummy bijdragen L&L Klimaatakkoord versie 31/10

Br

Br

Graag jullie evt. input uiterlijk vóór dinsdag 6 november a.s. 12:00 uur aanleveren bij 10.2.e [@minInv.nl](mailto:10.2.e@minInv.nl).

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
 Directoraat-Generaal Agro en Natuur
 Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
M 06-10.2.e

Dummy Bijdrage Sectortafel Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord

- Deze Dummy bevat een Secretariaatsnotitie,
 - Hierbij is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van het gezamenlijke werkdocument (dd 10-7-2018)
 - Tijdens de vergadering worden de volgende punten geagendeerd:
- Bespreken: Herkenbaarheid van de paragraaf bevattend de 'visie 2050'?
 - Vaststellen: door secretariaat geziene uit te werken maatregelen, cf PBL, in werkgroepen
 - Veehouderij
 - Melkveehouderij
 - ketenaanpak incl borging (free riders) en monitoring
 - implementeren advies grondgebondenheid
 - veevoerspoor
 - innovatie en implementatie aanpak
 - Varkenshouderij
 - opkopen en doorhalen varkensrechten
 - innovatie en opschaling (duurzame stallen en -systemen)
 - Pluimveehouderij
 - identificeren van maatregelen
 - voerconversie
 - monitoring
 - Landgebruik
 - Generiek
 - monitoring
 - kennisverwerving / verspreiding
 - Veenweidegebieden
 - bestuurlijke aanpak met uitwerkingsafspraken, borging en risicobeheer
 - bestuurlijke arrangementen (incl randvoorwaarden en financiering)
 - maatregelen concretiseren / gebiedsgerichte pilots en demonstraties incl opschaling
 - kennis en monitoring
 - Natuur, bomen, bos
 - bestuurlijke aanpak verankering klimaat in natuurbeheer (incl financiering)
 - ontbossing voorkomen
 - nieuw bos aanleggen
 - kennis, kennisverspreiding en monitoring
 - benutten van producten uit bos(bouw)
 - Landbouwbodems en vollegrondsteelt
 - ruimtelijke inpasbaarheid van beoogde extensiveringen
 - (permanent) grasland
 - ruimere rotaties icm andere teelten, , minder (diepe) grondbewerking en
 - gebruiksverandering akkerbouw / grasland
 - precisielandbouw, icm systeemaanpak klimaatvriendelijke teelt met specifieke meststoffen
 - monitoring en meting / kennisverspreiding

- publiek-private systemische prikkel,
 - private verwaarding koolstofprestatie bodems
 - lichtere landbouwmachines
- Glastuinbouw
 - transitieaanpak en borging
 - voorzetting en verbetering KaE
 - gebiedsaanpak
 - verduurzaming warmte en CO2-voorziening, incl geothermie
- Voedselconsumptie
 - halvering voedselverspilling
 - consumenten gedrag tbv klimaatvriendelijke keuze
 - humane eiwitinname
 - verdienmodel klimaatvriendelijke producten in keten
 - publieke beschikbaarheid carbon footprint
 - materialen
 - kennisbasis op orde incl vb sturingsinstrumenten
- Voorstel: werkgroep herschrijft, indien gewenst, de inleidende kernachtige paragraaf
- Hoe concretiseren we (nu) de niet belegde afspraken?
- Procesvoorstel:
 - Input teksten per werkgroep / deelthema voor 13 november. via werkgroepsvoorstel
 - Idem: voorstel uitwerking maatregelen (hoofdpijnen)
 - Tijdens Tafel van 24-11:
 - vaststellen teksten
 - bespreken uitwerking maatregelen

Landbouw en Landgebruik	
B4.3 Afspraken Emissiereductie Veehouderij	
B4.4 Afspraken Landgebruik	
B4.4.1 Veenweide	
B4.4.2 Natuur en bos	
B4.4.3 Landbouwbodems en Akkerbouw	
B4.5 Afspraken Emissiereductie Glastuinbouw	
B4.6 Afspraken Consumptie & keten	

4.1 Visie 2050

Mensen willen eten, comfortabel wonen en werken, en mobiel zijn in een prettig landschap. Dit betekent dat vanuit het landelijke gebied er voedsel, biogas en biomassa (als grondstof voor energie en chemie), en biobrandstof in zoveel mogelijk gesloten grondgebonden kringlopen geproduceerd moet worden. En dat, rekening houdend met randvoorwaarden, gesteld als behoud en zo mogelijk verbetering van biodiversiteit, aanpassing aan optredende klimaatverandering, binnen milieurangvoorwaarden.

De klimaatinspanningen in de Landbouw- en Landgebruikssectoren richting 2050 moeten aan deze beelden bijdragen. Spreekt voor zich dat deze inspanningen een forse invloed zullen hebben op de Nederlandse burger, consument én economie.

Klimaatinzet in deze – en andere – sectoren zullen een grote invloed op inrichting en ruimtelijke kwaliteit, alsmede de afhankelijkheden van (binnen- of buitenlandse) grondstoffen. Landbouw en landgebruik zijn onderdelen van een biologisch systeem. Dit vraagt een bredere ecosysteembenadering. Elke ingreep in dit ecosysteem zal ook andere dan direct bedoelde (neven)effecten oproepen. Ingrepen, interventies en oplossingen moeten op meer effecten (en schaalniveaus) bezien worden om onbedoelde negatieve neveneffecten op publieke doelen te voorkomen.

Zo geeft het Klimaatakkoord van Parijs, waar de inspanningen op gericht zijn, doelen voor adaptatie en mitigatie, maar ook aandacht aan het uitbannen van honger in de wereld én het behoud van ecosystemen en bossen. In dit deel van het Nederlands Klimaatakkoord komen deze thema's, op nationale schaal, in 2050 bij elkaar.

De glastuinbouw heeft de ambitie én technische mogelijkheden om in 2040 – onder randvoorwaarden - netto klimaatneutraal (tegen '0 emissie') te kunnen produceren. Dit zien we dan ook als toekomstbeeld.

Voor de andere sectoren ligt dit aanzienlijk lastiger. Immers, het technisch potentieel om broeikasgasemissies te reduceren in 2050 is lang geen 100%. Alleen al bodems en bossen zijn in dynamisch koolstofevenwicht met hun omgeving: zij leggen op dag en nacht schaal CO₂ vast én emitteren dit. Zeker indien er sprake is van productie van biomassa, al dan niet met dieren en bemesting en bewoning, is het vooralsnog onmogelijk dit te doen zonder broeikasgasemissies – tenzij

er gerekend wordt op baanbrekende innovatie en/of radicale hout-, biomassa- en voedselconsumptieveranderingen.

Er zijn dan ook geen harde kwantitatieve 2050 emissiedoelstellingen voor de Landbouw en Landgebruikssector te geven in Mtonnen CO₂, anders dan 'kwalitatieve': voldoende voedsel én biomassa produceren tegen zo laag mogelijke (liefst 'netto 0' broeikasemissie) omgevingseffecten'.

Om deze te bereiken zijn er wel een aantal ontwikkellijnen te definiëren (cf innovatie-inzet), zoals ook de kabinetsvisie 'Landbouw, natuur en voedsel: Waardevol verbonden' (2018) ademt en waaraan dit deel van het klimaatakkoord aan wil en zal bijdragen:

- A. Proportionele bijdrage van de nationale broeikasgasemissiereductie voor food en non-food 2050,
 - a. Door sluiten van kringlopen en bevorderen van (regionale) grondgebondenheid
- B. Energie: gebruiksreductie naar 0 emissie in 2040 en opwek van 100 PJ in 2050,
- C. Nederland ingericht op CO₂ vastlegging en gebruik, proportioneel benutten van waterige ecosystemen voor teelt van biomassa en vastlegging van C
- D. Carbon Footprint biomassa consument halveert door aankoopkeuzen in 2050.

De opgave voor 2030 omvat een 'sterke start' voor de onderdelen B, C en D. En juist voor het lastigste onderdeel, A, is er een scenariostudie gestart om in beeld te brengen welke ontwikkelingen juist met het zicht op 2050 additioneel / (on)wenselijk zijn.

[PM afspraak over werking en effect studie]

4.2 Opgave 2030

Op weg naar eerdergenoemde ambities voor 2050 staat de sector landbouw en landgebruik voor de volgende tussentijdse opgave voor 2030.

De taakstellende opgave voor de tafel landbouw en landgebruik is een afname van 3,5 Mton broeikasgasemissies in 2030 tov 1990. Deze bijdrage van landbouw en landgebruik is nodig om te kunnen voldoen aan de EU-doelstelling voor Nederland van 49% reductie.

De opgave is opgeknipt in een afname van de broeikasgasemissies uit de landbouw (methaan) en glastuinbouw, ieder met respectievelijk ten minste 1 Mton¹ in 2030, en een afname van het saldo van emissies en vastleggingen uit landgebruik van 1,5 Mton. Over de invulling van de opgave van 3,5 Mton wordt in het Regeerakkoord gesteld dat "daarbij technische maatregelen (mestverwerking, voedselmix, kas als energiebron, etc.) de voorkeur boven hebben volumebeperkende maatregelen."

De ambitie van ondertekenaars van dit akkoord is echter hoger en ligt rond de 5 Mton CO₂-eq reductie: deze ambitie kan benut worden als bijdrage van de landgebruikssectoren aan de mogelijke nationale 55% reductiedoelstelling in 2030.

¹ Ten opzichte van het emissiepad bij ongewijzigd beleid.

De deelnemers aan de tafel landbouw en landgebruik adopteren de taakstellende opgave volmondig en plaatsen deze in de bredere verduurzamingsopgave waar de sector voor staat. BR

- I [redacted]
[redacted]
- I [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
- I [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
- I [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

BR [redacted]
[redacted]

BR [redacted]

BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

BR [redacted]
[redacted]

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

B4.6 Consumptie & keten

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context waarin nog sprake is van jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie met 1,2 procent per jaar³, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen

³ Bron: FAO-OECD

burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2050 om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet, conform de adviezen hieromtrent van het Voedingscentrum. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitinname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

PM kwantificering materialen (zo mogelijk SMART)?

Partijen spreken het volgende af:

- a. *[telkens max 1 alinea: wie doet wat wanneer, en hoe]*
 - b.
 - c.
 - d.
-

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: donderdag 1 november 2018 12:38
Aan: 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 10.2.e
 e@minienm.nl);
Onderwerp: evt. input vóór 12:00 uur 6 november: Vergaderstukken Klimaattafel Landbouw en Landgebruik d.d. 8 november 2018 (van 11-13 uur)
Bijlagen: BR KA-LL 81 Verslag tafelvergadering LL 24 oktober 2018.pdf; KA-LL 84 Dummy Bijdrage Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord versie 31-10-2018.pdf; BR
Categorieën: BR

Beste collega's,
 Bijgaand zend ik jullie BR, het verslag (KA-LL 81), de dummy bijdrage sectortafel Landbouw en Landgebruik (KA-LL 84) en de BR

Hieronder volgt de opsomming van de stukken voor de Klimaattafel Landbouw en Landgebruik voor 8 november:
 Op verzoek kunnen de stukken bij mij opgevraagd worden voor toezending.

BR
 KA-LL 81 Verslag tafel 24 oktober
 BR
 KA-LL 84 Dummy bijdragen L&L Klimaatakkoord versie 31/10
 BR

BR

Graag jullie evt. input uiterlijk vóór dinsdag 6 november a.s. 12:00 uur aanleveren bij BR @minInv.nl.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

M 06-10.2.e

Van: 10.2.e [redacted]
Aan: 10.2.e [redacted]
Onderwerp: Fwd: werkgroep voedselconsumptie: reminder stukken aanleveren as maandag tbv bijeenkomst 7 nov
Datum: vrijdag 2 november 2018 09:20:42
Bijlagen: BR
[ATT00001.htm](#)
[format formulering afspraken \(002\).pdf](#)
[ATT00002.htm](#)
[Notulen wg VC 22102018.pdf](#)
[ATT00003.htm](#)

Graag jullie aandacht hiervoor in verband met de fiche voedselverspilling. Als er is gereageerd door de anderen op de voorzet, dan gewoon de voorzet indienen.

Verstuurd vanaf mijn iPad

Begin doorgestuurd bericht:

Van: 10.2.e [redacted] <[redacted]@rvo.nl>
Datum: 1 november 2018 om 18:37:41 CET
Aan: "10.2.e [redacted]" <[redacted]@minez.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@rabobank.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@rabobank.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@nzo.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@natuurenmilieu.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@natuurenmilieu.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@lto.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@lto.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@cbl.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@cbl.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@ede.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@ede.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@peelenmaas.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@peelenmaas.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@fnli.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@fnli.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@COV.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@COV.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@vionfood.com>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@vionfood.com>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@fnli.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@fnli.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@Consumentenbond.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@Consumentenbond.nl>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@thefoodhub.org>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@thefoodhub.org>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@minez.nl>,
 "10.2.e [redacted]" <[redacted]@vionfood.com>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@vionfood.com>
Kopie: "10.2.e [redacted]" <[redacted]@cosun.com>, "10.2.e [redacted]" <[redacted]@cosun.com>
Onderwerp: werkgroep voedselconsumptie: reminder stukken aanleveren as maandag tbv bijeenkomst 7 nov

Beste Werkgroepleden,

Hierbij voor de nieuwe leden van de werkgroep, de vervangers van degene die zelf niet aanwezig kunnen zijn bij de komende bijeenkomst en voor de anderen als reminder deze mail.

In de bijlage nogmaals de notulen van de vorige vergadering en het format van de formulering van de afspraken en het stuk van het PBL over instrumentering. (De meeste van jullie hebben deze stukken al in eerdere mails ontvangen)

Woensdag 7 november van 14 tot 17 uur hebben we de 2de werkgroep Voedselconsumptie bijeenkomst **bij RVO in den Haag**. Iedereen heeft daarvoor inmiddels een outlook uitnodiging ontvangen.

Er is afgesproken dat de sub-werkgroepen as maandag een uitgewerkt stuk van hun deelthema bij mij aanleveren. Zie in de bijlage het format daarvoor.

Graag de uitgewerkte stukken aan mij aanleveren: uiterlijk maandag 5 november om 10 uur. Zodat ik ze gezamenlijk kan verspreiden.

De 3de werkgroep bijeenkomst gaat plaatsvinden op **woensdag 28 november van 10 – 13 uur in Den Haag bij RVO** inclusief lunch. De outlook uitnodiging volgt.

Met vriendelijke groeten

10.2.e [redacted]

Adviseur Agro en Food ketens

.....
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Croeselaan 15 | 3521 BJ | Utrecht
Postbus 8242 | 3503 RE | Utrecht
.....

M 06 10.2.e
10.2.e @rvo.nl
<http://www.rvo.nl>

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: vrijdag 2 november 2018 09:37
Aan: 10.2.e
 Brouwershaven, drs.
 R.P. van (Rob); Dam, 10.2.e
 10.2.e
Onderwerp: concept rijksinzetten ter bespreking in Programmateamoverleg Klimaatopgave LNV, maandag 5 november van 09:00-10:00 uur in vergaderzaal de Utrechtse Heuvelrug
Bijlagen: concept rijksinzetten.zip
Categorieën: BR

Beste collega's,

Voor ons programmateamoverleg van a.s. maandag stuur ik jullie hierbij in ZIP-file de concept rijksinzetten ter bespreking.

BR 10.2.e

- Consumptie: tweede concept

BR 10.2.e

BR 10.2.e

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
 Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
 M 06-10.2.e

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 5 november 2018 16:10
Onderwerp: nazending stukken tbv Tafel L&L 8-11 a.s.
Bijlagen: BR
 versie 5 KIA klimaat landbouw en landgebruik
 2-11-2018.docx; BR; Concept IKIA
 Klimaatakkoord 5 nov 2018.pdf

Categorieën: BR

Tafelgenoten,

Er wordt veel en hard gewerkt. Daarom deze keer –ook tot verrassing van uw secretariaat – een volle nazending. De kwantiteit stukken is indrukwekkend.

Ook een rectificatie: door het nachtelijke uur van het AO 'Kabinetsappreciatie Klimaatakkoord' was de motie (PvdD) omtrent omvang veehouderij ons ontgaan. Er zijn daarnaast diverse moties ingediend betreffende biomassa. Er is nog niet gestemd over de moties. Formeel is de eerder getrokken conclusie nagenoeg terecht: er is (nog) geen effect op onze werkgroepen.

Bij deze nazending de volgende stukken:

Bij agendapunt 2 Mededelingen:

- 181101 notitie Methaan (aangekondigd)

Bij agendapunt 4 Stavaza uitwerking werkgroepen:

- Voorbeelden van geïnstrumenteerde maatregelen (aangekondigd)
- Stavaza werkgroep veehouderij dd 2-11 2018 (nieuw)
- Mogelijk worden er morgen nog stavaza's vanuit werkgroepen nagestuurd. We vragen uw begrip hiervoor.

Bij agendapunt 4 Stavaza Taakgroepen:

- LL notitie biomassa – 181103 (vanuit groep Tafeldeelnemers, nieuw)

Bij agendapunt 6 Innovatie:

- Versie 5 KIA klimaat en landgebruik 2-11-2018 (aangekondigd)
 - o Bijlage betreft de 80% versie van de kennis en innovatieagenda tbv de L&L Tafel. De hoofdindeling wordt benut voor de Taakgroep Innovatie, die de 'Integrale Kennis en Innovatie Agenda (IKIA)' tbv het gehele Klimaatakkoord voorbereidt
 - o indien 'kleinere' (niet betreffende de structuur of hoofdindeling op onderwerpen) opmerkingen: kunnen ook schriftelijk via secr naar opstellers. Liefst voor 12-11 a.s. én tekstvoorstellen
- Concept IKIA Klimaatakkoord 5 november 2018 – waarin bijdrage L&L. IKIA staat voor 'integrale kennis en innovatieagenda' tbv het gehele klimaatakkoord. Deze vervangt KALL91 (uit eerdere verzending) en is de meest actuele stand van zaken. (Vervangt én is nieuw – integrale versie. Graag feed back op volledigheid / herkenning thema's)

Met vriendelijke groet,

10.2.e en 10.2.e

Kennis- en Innovatie Agenda

Klimaat, Landbouw en Landgebruik

Sfeerbeeld: Mensen willen eten, comfortabel wonen en werken, en mobiel zijn in een prettig landschap. Dit betekent voedsel, biogas en -massa (energie en chemie), en biobrandstof. Emissiereducties in de Landbouw moeten aan deze beelden bijdragen.

Werkgroep Innovatie

Versie: 5

Datum: 2 november 2018

Contents

1.	Omgeving en Doel	3
1.1	Doelstelling	3
1.2	2030	4
1.3	2050	4
1.4	Externaliteiten	4
2.	De Missiegedreven Innovatieopgaven	5
2.1	In 2050 wordt food en non-food geproduceerd met 80% - 95% minder emissies.....	5
2.1.1	Emissiereductie in bodem en landgebruik in de landbouw	5
2.1.2	Veehouderij: emissiereductie methaan en lachgas.....	7
2.2	Energie: gebruiksreductie naar nul emissie in 2030 en opwek van 100 PJ in 2050	9
2.2.1	Energiebesparing	10
2.2.2	Energieopwekking	10
2.2.3	Glastuinbouw (kas als energiebron):	10
2.3	100% Land en water ingericht op CO2 vastlegging en -gebruik in 2050	10
2.3.1	Ontwikkelen van 14.000 km2 Blauwe Ruimte voor zeewierproductie	11
2.3.2	Biomassateelt met verdubbelde fotosynthese in 2050 (zoet en zout).....	11
2.3.3	Humane eiwitvoorziening voor 50% uit (nieuwe) plantaardige bronnen gerealiseerd in 2050. 11	
2.3.4	Klimaatbehoudende natuur: legt jaarlijks meer CO2 vast, met behoud van biodiversiteit, en grotere biomassa oogst in 2050.....	11
2.4	Carbon Footprint biomassa consument halveert (ook internationaal) door aankoopkeuzes in 2050	12
2.4.1	Alle consumenten maken de klimaatvriendelijkste keuzes in 2050.	12
2.4.2	De gezonde voedselkeuze wordt ethisch gerelateerd aan grondstofkeuzes (waarom van preferentie in bodemgebruik: food of non-food).	12
2.4.3	Vaste biomassa als vastlegend medium wordt maximaal ingezet als constructiemateriaal. 13	
3.	Uitvoeringsonderwerpen	13
4.	Instrumentering	14
4.1	Financiering	14
4.1.1	Werkwijze	14
4.1.2	Benodigd financieel budget	14
4.2	Governance	14

1. Omgeving en Doel

Het klimaatverdrag van Parijs is een keerpunt voor de aanpak van het klimaatprobleem. De ondertekenaars hebben uitgesproken dat ze de opwarming van de aarde tot ruim onder de 2 graden Celsius zullen beperken met als ambitie te streven de opwarming te beperken tot 1,5 graad Celsius. De Europese Unie heeft namens alle lidstaten harde toezeggingen gedaan om de uitstoot van broeikasgassen in 2030 met minstens 40% te verminderen ten opzichte van 1990. Het kabinet Rutte III legt de lat hoger dan de toezegging die de EU gedaan heeft. Maatregelen in Nederland zijn gericht op een reductie van 49% in 2030, en op 80% tot 95% in 2050.

In het document "Bijdrage van de sectortafel Landbouw en Landgebruik aan het Voorstel voor de hoofdlijnen van het Klimaatakkoord" is afgesproken dat in het najaar van 2018 een uitgewerkte Agro-kennis- en innovatieagenda voor het Klimaatakkoord wordt opgesteld. Daarnaast wordt voor het totale klimaatakkoord gewerkt aan een integrale kennis en innovatieagenda (IKIA), waarin de kennis- en innovatie-opgaven voor alle sectoren zijn opgenomen. Dit document geeft invulling aan de paragraaf landbouw en landgebruik binnen de IKIA.

De Nederlandse agrifood-sector is mondiaal toonaangevend op het gebied van een efficiënte voedselproductie. De gefabriceerde producten hebben een relatief lage carbon footprint per eenheid product. Een impuls op het gebied van onderzoek en innovatie is echter nodig om te komen tot klimaatneutrale, weerbare en robuuste productiesystemen. Onderzoek dient al de komende jaren inzicht te verschaffen in de reductiemogelijkheden per 2030 en in het gewenste voedselsysteem vanaf 2050. Daarbij dient ermee rekening te worden gehouden dat de transitie veel tijd zal vergen. Er zijn veel fysieke investeringen nodig in meer efficiënte en duurzame systemen. Ook de sociale component van gedragsverandering bij ketenpartijen en consumenten is van belang. Deze sociale component gaat verder dan landbouw en landgebruik. Immers: gedrag en consumptie beïnvloedt ook chemie, zware industrie en mobiliteit, en is daarmee van invloed op emissies in die sectoren. De sociale component en gedragsverandering moet dus ook in de overkoepelende IKIA aan de orde komen.

Voor deze KIA is gebruik gemaakt van een aantal uitgewerkte deelstukken: i) Voor de doorbraaktechnologieën de rapportage van de werkgroep innovatie van de sectortafel Landbouw en Landgebruik, ii) voor het praktijkrijp maken de kennis en innovatie agenda voor het thema klimaat van de topsector A&F, en iii) voor implementatie in de praktijk de aanzetten uit de klimaatenvoloppe.

Nieuw is dat de KIA en IKIA een missiegedreven aanpak¹ kennen, conform Mazzucato. Kern hierin zijn Meerjarige Missiegedreven Innovatie Programma's (MMIPs)². De ambitie, 95% emissiereductie, is een enorme opgave. Dat betekent dat er keuzes moeten worden gemaakt over wat Nederland zelf wil ontwikkelen en vooral wat niet, en dat alle bronnen van innovaties moeten worden benut: Universiteiten, TO2, Grote bedrijven, en MKB.

1.1 Doelstelling

Om de doelstellingen uit het klimaatakkoord te kunnen realiseren is kennis en innovatie essentieel. Omdat ontwikkeling van kennis en innovatie en de daarop volgende implementatie tijd kost is tijdigheid belangrijk. De KIA omvat het volledige innovatieontwikkelingstraject, van TRL 1 (nieuwsgierigheidsgedreven fundamenteel onderzoek) tot en met TRL 9 (een nieuw product of

¹ Het regeerakkoord van Rutte III beschrijft dat deze aanpak voor het geheel van onderzoek en ontwikkeling gaat gelden. De aan het klimaatakkoord gerelateerde onderwerpen lopen in dit proces ongeveer een jaar voor.

² Een missie 1) Is moedig, inspirerend en met brede maatschappelijke relevantie, 2) Heeft een heldere richting: doelgericht, meetbaar, en tijdsgebonden, 3) Beschrijft ambitieuze maar realistische acties in onderzoek en innovatie, en 4) Is interdisciplinair, intersectoraal en multi-actor innovatie.

proces in de markt). De KIA moet daarom ondersteunend zijn voor de ontwikkeling van doorbraaktechnologie (TRL 1 t/m 3), het toepasbaar maken van de doorbraaktechnologie (TRL 4 t/m 6) en grootschalige implementatie in de praktijk (TRL 6 t/m 9). Belangrijk hierbij te realiseren dat, gezien de reductieopgaves voor 2030 en 2050, in dit document geen sprake is van volgtijdelijkheid. Om de doelstellingen van 2030 te realiseren is nadruk op de TRL-niveaus 5 t/m 9 nodig, maar ook dat vraagt voor een deel nog nadere uitwerking en onderbouwing op de TRL-niveaus 1 t/m 4. Parallel daaraan dient versterkt te worden ingezet op de TRL-niveaus 1 t/m 4 om de lange termijn opgave (2050) te kunnen realiseren.

Deze KIA richt zich op de opgaven binnen de Nederlandse landsgrenzen, maar heeft nadrukkelijk oog voor de ketenopgave (waarbij delen zich zullen afspelen buiten de Nederlandse landsgrenzen). Deze KIA zal zich zowel richten op (directe en indirecte) vermindering van emissies, op het vergroten van negatieve emissies (vastlegging van koolstof maar ook energieopwekking in het landbouwsysteem), alsmede anticiperen op veranderend consumptiegedrag en lange termijn productiedoorbraken. De KIA heeft als doel bij te dragen aan drie ambities:

1. Reductie van 49% in 2030 en 80% tot 95% in 2050 van emissies van broeikasgassen in Nederland en de bijdrage van de primaire productie daarin.
2. Sterke reductie van emissies op het niveau van de gehele agrofood keten zowel binnen als buiten Nederland.
3. Optimalisatie van productie en gebruik van biomassa, te beoordelen aan de hand van: versterking van biodiversiteit in agrarisch gebied, verbetering bodemkwaliteit en -vitaliteit, optimaal landgebruik inclusief klimaatadaptatie, minimale emissies en minimale verspilling.

1.2 2030

De benodigde technieken om de 2030-doelstellingen te realiseren zijn deels ontwikkeld. Om de doelstellingen ook daadwerkelijk te kunnen realiseren moeten deze technieken echter nog wel rijp, (economisch) duurzaam, en vooral robuust worden gemaakt (TRL 4-6). Daarna er moet gezorgd worden voor implementatie in de praktijk, zodat de technieken ook daadwerkelijk grootschalig worden toegepast TRL (7-9). De implementatie bestaat bijvoorbeeld uit demonstratie en pilots, netwerken, start-ups en spin-outs, met zorg voor voldoende gekwalificeerde mensen. Ook dit onderdeel maakt nadrukkelijk onderdeel uit van de agenda. Daarnaast is verdere 'harnessing' van de kennis nodig door ook op de 2030-onderwerpen fundamentele bases te leggen (TRL 3).

1.3 2050

Om de Nederlandse ambities voor het klimaatverdrag in 2050 te kunnen realiseren moeten doorbraaktechnologieën voor landbouw en landgebruik c.q. voedsel- en biomassaproductie worden ontwikkeld (TRL 1-3). De terreinen waarop deze technieken ontwikkeld moeten worden zijn in deze kennis- en innovatieagenda aangegeven.

1.4 Externaliteiten

Bij de uitwerking van de kennis en innovatieagenda is grotendeels uitgegaan van de huidige positie van de landbouw en het landgebruik. Het is belangrijk er bewust van te zijn dat naar 2050 veel hierin kan veranderen. Navolgende speelt hierbij:

- Door klimaatverandering zullen waterbeschikbaarheid en daarmee landbouwproductie in verschillende gebieden met nieuwe onzekerheden te maken krijgen,
- Adaptatie en mitigatie: wereldwijd zal de landbouw de emissies moeten verminderen en zich moeten aanpassen aan een veranderend klimaat,
- Verandering in en de behoefte en beschikbaarheid van biomassa; bijvoorbeeld door toenemende welvaart en rijkdom in o.a. China of door verandering in diëten, door de transitie naar biomassa als basis voor de chemie,
- Alternatieve productietechnieken voor eiwitten voor humane consumptie moeten worden ontwikkeld,

- Naar verwachting zal ook de blauwe ruimte meer en meer benut gaan worden voor de productie van biomassa ten behoeve van materialen / brandstof / eiwit / voedsel / als "koolstofsink".

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR [redacted]
[redacted]
[redacted]

BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

BR [redacted]

BR [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]

2.4 Carbon Footprint biomassa consument halveert (ook internationaal) door aankoopkeuzes in 2050

De basisgedachte dat de mens kan blijven doen wat hij/zij deed, want het wordt immers duurzaam gemaakt, klopt niet. Consumentengedrag is uiteindelijk bepalend voor het realiseren van de doelstellingen in deze KIA. Maar hoe kan het consumentengedrag worden beïnvloed. In deze MMIP wordt kennis en innovatieontwikkeld om de broeikasgasemissies te verlagen door het gebruik van producten te beïnvloeden.

2.4.1 Alle consumenten maken de klimaatvriendelijkste keuzes in 2050.

Er is behoefte aan onderzoek dat de mogelijkheden in beeld brengt om prikkels te organiseren en beweging te creëren. Het gaat hier om

- a) Dieper inzicht in de mechanismen van de menselijke psyche
- b) sociaalwetenschappelijk onderzoek naar gedragsverandering
- c) economisch onderzoek over het organiseren van marktprikkels.

Er is behoefte aan een betere informatievoorziening naar de consument, zodat keuzes beter gemaakt kunnen worden.

- d) Opzetten systeem van groepsgewijze emissieprint per productgroep in 2030,
- e) Opzetten volledig systeem in 2050.

2.4.2 De gezonde voedselkeuze wordt ethisch gerelateerd aan grondstofkeuzes (waarom van preferentie in bodemgebruik: food of non-food).

Er is meer inzicht nodig in

- a) beïnvloeding van de emissies door productie en consumptie van voeding en consumptiegoederen in het algemeen
- b) idem van diensten (transport, mobiliteit, huisvesting, maar ook recreatie).
- c) Welke incentives zijn er voor producenten (besparing, verdienmodellen, business cases)
- d) idem voor consumenten (beprijzing etc.).

Concept IKIA Klimaatakkoord 5 november 2018

Oplegger

Graag nodigen wij de sectortafels om een reactie te geven op het eerste concept van de integrale kennis- en innovatieagenda van het Klimaatakkoord.

In de afgelopen periode hebben kennis- en innovatie-experts de sectortafels ondersteund bij het benoemen van kennis- en innovatieopgaven. Voor de uitwerking van deze opgaven in een integrale kennis- en innovatieagenda heeft het Klimaatberaad eind september een taakgroep innovatie ingesteld, onder voorzitterschap van prof. dr. Tim van der Hagen, en met vertegenwoordigers van iedere sectortafel (zie onder).

De agenda articuleert de benodigde kennis en innovatie voor de maatschappelijke opgave van het Klimaatakkoord. De taakgroep heeft in korte tijd de kennis- en innovatieopgaven gestructureerd in kaart gebracht in een concept agenda. De agenda volgt een aanpak die aansluit bij de brief van de minister van EZK 'Naar Missiegedreven Innovatiebeleid met Impact'. De agenda stelt kennisinstellingen, departementen en bedrijven in staat om de innovatieopgaven te vertalen naar hun programmering. Het Rijk organiseert parallel een proces ten behoeve van de verdeling van innovatiegelden voor 2020 en verder, en gebruikt daarvoor deze kennis- en innovatieagenda als leidraad.

Zodoende zijn in oktober de missies van de sectortafel geïdentificeerd en passende meerjarige missiegedreven innovatieprogramma's (MMIP's) benoemd (hoofdstuk 2 van dit document). Daarmee is de (maatschappelijke) 'vraagkant' van de agenda zo goed mogelijk in kaart gebracht. We vragen de sectortafels om na te gaan of de agenda een goed beeld geeft van de innovatieopgaven die voortkomen uit de maatregelen die aan sectortafels worden ontwikkeld.

Wij verzoeken iedere sectortafel **uiterlijk 12 november 12:00 uur** een reactie te sturen, zodat deze kan worden meegenomen bij de verdere uitwerking van de agenda. In november zal de taakgroep innovatie de MMIP's verder uitwerken en deelprogramma's benoemen (hoofdstuk 3 van dit document). Deze verdere uitwerking zullen we naar verwachting 23 november met de sectortafels delen.

Met vriendelijke groet,

De taakgroep innovatie:

10.2.e (Voorzitter)

10.2.e (Elektriciteit)

10.2.e (Gebouwde Omgeving)

10.2.e (Industrie)

10.2.e (Landbouw en Landgebruik)

10.2.e (Mobiliteit)

+ 10.2.e (Systeemintegratie)

10.2.e (Secretaris 10.2.e @minez.nl)

10.2.e (Secretaris 10.2.e @ser.nl)

Inhoud

Voorwoord 2

Samenvatting (tekst voor klimaatakkoord).....	4
1. Naar een Integrale Kennis- en Innovatieagenda voor klimaat en energie	5
1.1 De uitdaging	5
1.2 Missiegedreven innovatiebeleid	5
1.3 IKIA Klimaatakkoord.....	6
1.4 Meerjarige Missiegedreven Innovatieprogramma's (MMIPs)	7
1.5 Proces totstandkoming/ taakgroep innovatie Klimaatakkoord.....	9
1.6 Leeswijzer.....	9
2. Integrale opgave klimaatakkoord.....	10
2.1 Een eindbeeld voor 2050	10
2.2 De Nederlandse route naar 2050 via 2030	11
2.3 Naar innovatieprogramma's vanuit maatschappelijke missies.....	11
2.3.1 Elektriciteit.....	12
2.3.2 Gebouwde Omgeving	13
2.3.3 Industrie.....	16
2.3.4 Landbouw en Landgebruik	18
2.3.5 Mobiliteit.....	20
2.3.6 Systeemintegratie	22
2.4 Overzicht IKIA	23
3. MMIP's	25

1. Naar een Integrale Kennis- en Innovatieagenda voor klimaat en energie

1.1 De uitdaging

De maatschappelijke opgave van het Klimaatakkoord stelt in alle sectoren hoge eisen aan het innovatievermogen van economie en samenleving. Innovatie is benoemd als een doorsnijdend thema binnen het Klimaatakkoord. Een taakgroep innovatie is ingesteld om in opdracht van het Klimaatberaad een integrale (door alle sectoren heen en over de hele innovatieketen heen) kennis- en innovatieagenda (IKIA) op te stellen als onderdeel van het Klimaatakkoord. De agenda articuleert de benodigde kennis en innovatie voor de maatschappelijke opgave van het Klimaatakkoord. Het stelt kennisinstellingen, departementen en bedrijven in staat om de innovatieopgaven te vertalen naar hun programmering.

In deze IKIA staat de kennis en innovatie die nodig is voor de maatschappelijke opgave van het Klimaatakkoord centraal. De vijf sectortafels van het Klimaatakkoord hebben breed gedragen afspraken gemaakt over concrete doelen en mogelijke oplossingsrichtingen om de maatschappelijke opgave aan te pakken. De hiervoor benodigde kennis en innovatie is leidend voor deze IKIA. Daarmee past deze IKIA bij uitstek bij de recente ontwikkeling binnen het innovatiebeleid, om maatschappelijke uitdagingen centraal te stellen, onder de noemer van **missiegedreven innovatiebeleid**.¹

Doordat de maatschappelijke opgave (vraag) leidend is en niet de economische propositie, wijkt de agenda in meer of mindere mate af van de mee aanbod gedreven kennis- en innovatieagenda's (KIA's) die doorgaans worden opgesteld, bijvoorbeeld in het kader van het topsectorenbeleid. Naast maatschappelijke gedreven onderzoek en innovatie blijft ook nieuwsgierigheid gedreven en aanbod gedreven onderzoek en innovatie van belang.

1.2 Missiegedreven innovatiebeleid

Missiegedreven innovatiebeleid stuurt op het oplossen van maatschappelijke uitdagingen, en tracht op deze domeinen de concurrentiepositie te versterken en economische groei te realiseren. Het is een aanvulling op het klassieke innovatiebeleid dat vooral gericht is op het vergroten van de investeringen in innovatie door het bedrijfsleven (via fiscale prikkels). Missiegedreven innovatiebeleid bouwt voort op het belang van samenwerking binnen het innovatiesysteem, zoals ontwikkeld in het kader van het topsectorenbeleid (2013-2018), en moet aan die samenwerking (nog) nadrukkelijk(er) richting geven vanuit een missie die gerelateerd is aan een maatschappelijk probleem. Deze aanpak beoogt dat ook maatschappelijk gewenste innovaties tot bloei kunnen komen waarvoor nog geen kapitaalcrachtige marktvraag bestaat, of die zo radicaal zijn dat bestaande innovatiesystemen deze niet of niet snel genoeg ontwikkelen. We hanteren de volgende definitie²:

"Een maatschappelijke missie is een strategisch doel dat urgentie kent, inspeelt op belangrijke maatschappelijke vraagstukken en baanbrekende veranderingen vereist."

¹ In de recente Kamerbrief 'Naar Missiegedreven Innovatiebeleid met Impact' van de minister van EZK wordt het Klimaatakkoord nadrukkelijk benoemd als voorbeeld proces voor het moderniseren van het innovatiebeleid.

² Hekkert, Van der Vooren en Wesseling (te verschijnen november 2018). *Maatschappelijke missies en innovatiebeleid: hoe gaan ze samen?* MeJudice

Een missie geeft dus richting en is ambitieus, maar vraagt ook urgentie en concreetheid.³ Maatschappelijke missies zijn zelden uitsluitend technologisch van aard. Het voorkomen van te sterke opwarming van de aarde vraagt weliswaar om nieuwe technologie, zoals emissievrije auto's en warmtepompen, maar ook om allerlei veranderingen in regelgeving, gedrag en beprijzing. Maatschappelijke missies vragen dus veelal om een combinatie van veranderingen in technologie, regels en gedrag. We kunnen drie typen maatschappelijke missies onderscheiden⁴:

- Missies met als doel de ontwikkeling en verspreiding van één specifieke technologische oplossing. Een voorbeeld hiervan is het doel gericht op de groei van offshore windenergie.
- Missies met als doel een probleem op te lossen door het combineren of integreren van verschillende technologische innovaties (systeemintegratie). Een voorbeeld is rijden op waterstof, wat afhankelijk is van nieuwe tankinfrastructuur, of aan slimme netten die bijvoorbeeld slim samenwerken met wasmachines en koelkasten.
- Missies met als doel een sociaal-maatschappelijk probleem op te lossen door een breder scala aan oplossingen te ontwikkelen die mogelijk diepgaande veranderingen in consumentengedrag, financiering, regels en coördinatiestructuren vragen. Een voorbeeld hiervan is de energietransitie binnen de gebouwde omgeving. Dit vraagt een geïntegreerd technisch systeem met nieuwe technologieën, zoals hybride warmtepompen, slimme domotica en zonnepanelen, en bestaande opties zoals gasgestookte cv-ketels en isolatie. Om tot toepassing en grootschalige verspreiding te komen zijn bovendien nieuwe financieringsvormen (bijvoorbeeld gebouwgebonden financiering), nieuwe regels (bijvoorbeeld voor de aansluiting van gas, elektriciteit en warmte), nieuwe vormen van productstandaardisatie en nieuwe normen nodig, evenals bijpassende gedragsverandering bij de gebruikers, beheerders en eigenaren van gebouwen.

Het realiseren van maatschappelijke missies vraagt om een sterke focus op de verspreiding van innovaties. Alleen als innovaties op grote schaal worden toegepast dragen ze bij aan het behalen van de missie. De innovatieopgave gaat dus verder dan het ontwikkelen en testen van innovaties. Daarom is het essentieel dat de maatschappelijke opgave wordt vertaald in een duidelijke marktvraag, die maken dat bedrijven en consumenten de innovaties daadwerkelijk willen adopteren. Dit kan via normstelling, beprijzing, verboden, wet- en regelgeving, grootschalige investeringsprogramma's, nieuwe financiële arrangementen om burgers te verleiden te investeren, inkoopprogramma's van overheden en (tijdelijke) aanschafsubsidies voor nieuwe technologie. De afspraken hierover vormen een drijfveer voor bestaande en nieuwe bedrijven en kennisinstellingen om te investeren in kennis en innovatie gericht op oplossingen die bijdragen aan de maatschappelijke opgave.

1.3 IKIA Klimaatakkoord

De sectortafels hebben na een verkennende fase voor de zomer hun bijdrage aan de maatschappelijke opgave in het Klimaatakkoord vertaald in concrete doelen en missies. Partijen hebben afspraken gemaakt over de maatregelen en instrumenten die nodig zijn om de missies te volbrengen, zoals het maken van roadmaps, wegnemen van belemmeringen,

³ Mazzucato, M. (2018) Mission-oriented research & innovation in the European Union. A problemsolving approach to fuel innovation led growth. Brussel: European Commission.

⁴ Taakgroep Innovatie van het Energieakkoord (2018), Missie-gedreven innovatiebeleid voor energie- en klimaatambities.

aanpassen van wet- en regelgeving, het creëren van financieringsruimte, het creëren van een markt voor oplossingen via beprijzing, normstelling, aanbesteding of subsidies. Ook het ontwikkelen of verbeteren van technologie, of nieuwe methodes, businessmodellen en sociale innovaties voor de maatschappelijke implementatie van technologie zijn onderdeel van het afsprakenpakket. Dit laatste betreft de kennis- en innovatieopgave, hetgeen dus onderdeel uitmaakt van het geheel aan afspraken om missies te realiseren.

Deze IKIA is dus onderdeel van het Klimaatakkoord. De agenda articuleert de benodigde kennis en innovatie voor de maatschappelijke opgave van het Klimaatakkoord. De koppeling met maatschappelijke missies van het Klimaatakkoord kan een enorme stimulans betekenen voor de topsectoren, kennisinstellingen en bedrijven. Innoveren, en het mobiliseren van de investeringen die nodig zijn voor opschalen, wordt veel aantrekkelijker als de marktvraag geborgd is.

Vanwege het belang van uitrol van innovaties bij een missiegedreven aanpak bestrijkt de agenda de gehele kennis- en innovatieketen, van fundamenteel en toegepast onderzoek tot en met demonstratie en implementatie en grootschalige uitrol. Meer expliciet identificeert de agenda de kennis- en innovatieopgaven voor:

- onderzoek, ontwikkeling en innovatie van technieken en maatregelen die tussen 2030 en 2050 een wezenlijke bijdrage moeten leveren.
- pilots en demonstratie van technieken en maatregelen die op dit moment nog niet rijp zijn voor grootschalige uitrol.
- grootschalige uitrol van technieken en maatregelen die nodig zijn voor realisatie van de doelen, maar waarvoor nog geen volwassen markt bestaat.

De innovatieopgaven om een missie mede te helpen realiseren vragen doorgaans een langjarig commitment voor een programmatische aanpak en krijgen vorm in zogenaamde Meerjarige Missiegedreven Innovatieprogramma's (MMIPs).

1.4 Meerjarige Missiegedreven Innovatieprogramma's (MMIPs)

Om de missie te kunnen realiseren is er een programma-aanpak nodig (Meerjarig Missiegedreven Programma), waar de benodigde kennis- en innovatie-inzet onderdeel van uitmaken. In deze IKIA wordt duidelijk gemaakt waarom gekozen wordt voor specifieke MMIP's, wat de verwachte bijdrage is aan de missies, waar de risico's zitten en welke partijen daar in principe een bijdrage aan kunnen leveren. Daar hoort tevens een analyse bij van welke routes het meest kansrijk zijn, waar we vanuit internationaal perspectief in Nederland op in zouden moeten zetten en welke vraagstukken een meerjarige programma-aanpak vragen. Dat leidt tot een keuze in de IKIA op welke onderwerpen er MMIP's moeten komen en welke concrete doelen daaraan gekoppeld moeten worden. Niet alle mogelijke onderwerpen die een bijdrage kunnen leveren aan de missie worden omgezet tot of maken deel uit van een MMIP. Deze onderwerpen kunnen gebruik blijven maken van het generieke innovatie-instrumentarium, maar worden niet specifiek geagendeerd. Het behoeft een zorgvuldige afweging welke MMIP's kunnen bijdragen aan de missie en een meerjarige aanpak vragen (bijvoorbeeld kennisbasis binnen Nederland, economische impact, etc).

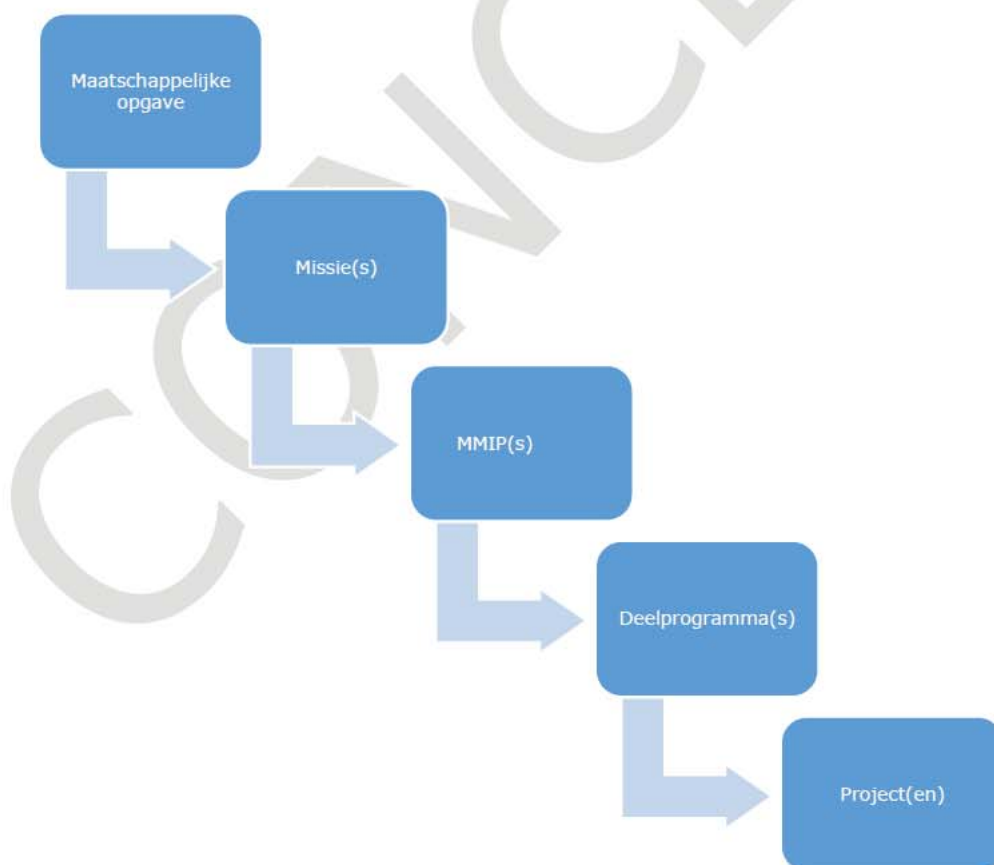
Iedere MMIP is gericht op een of meerdere concrete doelen. Van hieruit worden alle relevante activiteiten en innovaties benoemd die samenhangend nodig zijn om (de) doel(en) te kunnen realiseren. Daarmee draagt het MMIP met het bereiken van het gestelde doel ook (deels) bij

aan het realiseren van de gestelde missie. Het gestelde doel van een MMIP kan bereikt worden door specifieke 'deelprogramma's' en 'projecten'.

Een deelprogramma is een samenhangend innovatietraject op een deelonderwerp binnen een MMIP (een bundel van projecten). Ook een deelprogramma kent een concreet en tijdsgebonden doel, waarbinnen meerdere partijen over de verschillende fases in het innovatieproces samenwerken om dat doel te realiseren. Met een samenhangende en meerjarige aanpak kan dat doel effectief worden bereikt. Deelprogramma's passen binnen de MMIP's en dragen bij aan het realiseren van het gestelde doel van het MMIP. Deelprogramma's hebben altijd een meerjarig karakter en partijen /consortia verbinden zich daarbinnen tot de uitvoering van het gehele programma. Dit vereist een meerjarig commitment, aanvullende financiering en passende instrumenten om dit te faciliteren.

Projecten bestaan uit samenhangende activiteiten gericht op een deelaspect binnen het MMIP, die als "losse" projecten bij kunnen dragen aan de missie. Ze kunnen ondersteunend zijn aan een overall programma en ook deelprogramma, maar vereisen niet meerjarig commitment van partijen aan het grotere geheel van een deelprogramma. Dit past uitstekend in de huidige tender aanpak.

In Figuur 1 is schematisch de route van maatschappelijke opgave (hoog abstractieniveau) tot en met innovatieproject (laagabstractieniveau) weergegeven. Deze IKIA werkt de innovatieopgaven binnen de MMIPs uit tot en met het benoemen van de deelprogramma's.

Figuur 1. De route van maatschappelijke opgave naar innovatieprojecten

1.5 Proces totstandkoming IKIA Klimaatakkoord

In de eerste fase van de onderhandelingen (tot zomer 2018) hebben innovatie-experts de sectortafels ondersteund bij het benoemen van kennis- en innovatieopgaven en het opstellen van sectorale kennis- en innovatieagenda's. In het voorstel voor hoofdlijnen van een Klimaatakkoord zijn door de sectortafels dan ook voorstellen voor innovatieopgaven opgenomen.

In de tweede fase van de onderhandeling (na de zomer 2018) is door het Klimaatberaad een taakgroep Innovatie ingesteld, onder leiding van prof. dr. Tim van der Hagen. De taakgroep stelt in opdracht van het Klimaatberaad een integrale kennis- en innovatieagenda op als onderdeel van het Klimaatakkoord, met nauwe betrokkenheid van de sectortafels. De door de sectortafels geïnventariseerde kennis- en innovatieopgaven vormen hiervoor het fundament.

Op basis van deze innovatieopgaven en de opgestelde sectorale KIA's is toegewerkt naar een integrale kennis- en innovatieagenda. Vanuit elke sectortafel heeft een vertegenwoordiger gefungeerd als innovatie-expert, ondersteund door het sectorale innovatie-expertteam, en verbinder naar de sectortafel.

p.m. consultatie.

1.6 Leeswijzer

Het vervolg van deze IKIA is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 schetst vanuit een systeemperspectief de opgave van het klimaatakkoord, de missies die aan de tafels zijn geformuleerd, en welke meerjarige missiegedreven innovatieprogramma's (MMIPs) hiertoe nodig worden geacht. In hoofdstuk 3 wordt per MMIP beknopt uitgewerkt welke kennis en innovaties op korte, middellange en lange termijn nodig zijn en hoe Nederland hiervoor is toegerust.

102 BR

[Redacted text]

 Missie H: Carbon Footprint biomassa consument halveert (ook internationaal) door aankoopkeuzen in 2050. De basisgedachte dat de mens kan blijven doen wat hij/zij deed, want het wordt immers duurzaam gemaakt, klopt niet. Consumentengedrag is uiteindelijk bepalend voor het realiseren van de doelstellingen van de sector.

 MMIP 14: Gedragsverandering voor aanschaf duurzame landbouwproducten. In deze MMIP wordt kennis en innovatieontwikkeld om de broeikasgasemissies te verlagen door het gebruik van producten te beïnvloeden. De kernvraag is hoe het consumentengedrag kan worden beïnvloed, gericht op de volgende elementen: consument maakt klimaatvriendelijke keuzes; de gezonde voedselkeuze wordt ethisch gerelateerd aan grondstofkeuzes (waarom van preferentie in bodemgebruik: voor of non-food); vaste biomassa (als vastleggend medium) als constructiemateriaal.

BR

BR

[Redacted text]

BR

[Redacted text]

BR

 BR

[Redacted text]

Van: 10.2.e j
Aan: 10.2.e @rabobank.nl; 10.2.e @nzo.nl;
 10.2.e @natuurenmilieu.nl; 10.2.e @lto.nl; 10.2.e @cbl.nl;
 10.2.e @ede.nl; 10.2.e @peelenmaas.nl; 10.2.e @fnli.nl;
 10.2.e @vionfood.com; 10.2.e @fnli.nl; 10.2.e @Consumentenbond.nl; 10.2.e @thefoodhub.org;
 10.2.e 10.2.e @vionfood.com
Cc: 10.2.e @cosun.com
Onderwerp: RE: werkgroep voedselconsumptie: agenda & stukken bijeenkomst 7 nov
Datum: dinsdag 6 november 2018 07:51:08
Bijlagen: [image001.jpg](#)
[image002.jpg](#)
[Presentatie VC - verdienmodel klimaatvriendelijke producten 7-11-18.pptx](#)

Beste allen,
 Hierbij de presentatie van sub-werkgroep IV verdienmodellen voor
 klimaatvriendelijke producten.
 Tot morgen.
 Met vriendelijke groet,

10.2.e
 10.2.e

Louis Braillelaan 80, 2719 EK Zoetermeer
 Postbus 61, 2700 AB Zoetermeer
 T: +31 79 10.2.e / M: +316 10.2.e
 E: 10.2.e @cov.nl / W: www.cov.nl
 P Save Paper - Do you really need to print this e-mail?

Klik [hier](#) voor de disclaimer van de Centrale Organisatie voor de Vleessector

Van: 10.2.e [mailto:10.2.e @rvo.nl]
Verzonden: maandag 5 november 2018 16:40
Aan: 10.2.e @rabobank.nl;
 10.2.e @nzo.nl; 10.2.e @natuurenmilieu.nl; 10.2.e @lto.nl;
 10.2.e @cbl.nl; 10.2.e @ede.nl;
 10.2.e @peelenmaas.nl; 10.2.e @fnli.nl; 10.2.e;
 10.2.e @vionfood.com; 10.2.e @fnli.nl;
 10.2.e @Consumentenbond.nl; 10.2.e @thefoodhub.org; 10.2.e
 10.2.e @vionfood.com
CC: 10.2.e @cosun.com
Onderwerp: RE: werkgroep voedselconsumptie: agenda & stukken
 bijeenkomst 7 nov
 Beste Werkgroepleden,
 Hierbij de agenda en de uitgewerkte stukken van de sub-werkgroepen voor zover ik die
 gekregen heb. Willen de andere sub-werkgroepen hun stukken s.v.p. ook aanleveren !?
Agenda
 1. 14:00 Kennismaking voor zover nodig
 2. 14:10 Notulen dd 22/10/2018
 3. Bespreken van de vier thema's [voorzet – inhoudelijke discussie – wat is er nog nodig?]
14:15 Groep I: Voedselverspilling halveren in 2030
 Trekker: 10.2.e / Groepsleden: 10.2.e,
 10.2.e
14:45 Groep IV: keten draagt bij aan specifiek verdienmodel voor klimaatvriendelijke
 producten
 Trekker: 10.2.e / Thijs Cuijpers/ Groepsleden: Thijs Cuijpers, 10.2.e
 10.2.e Joris Lohman (eventueel 10.2.e)
15:15 Groep V: producenten verwaarden reststromen
 Trekker: 10.2.e / Groepsleden: 10.2.e
15:45 Groep II & III: Consumenten activeren/ stimuleren om duurzame keuzes te maken
 (op CO2 impact)
 Trekker: 10.2.e / Groepsleden: 10.2.e , 10.2.e

10.2.e voedingcentrum levert kennis

4. 16:45 Resterende acties

5. 16:55 Rondvraag

Tot as woensdag **7 november om 14 uur in Den Haag** bij RVO.

Hartelijke groeten

10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: donderdag 1 november 2018 18:38

Aan: 10.2.e @rabobank.nl'; 10.2.e @nzo.nl';

10.2.e @natuurenmilieu.nl'; 10.2.e @lto.nl'; 10.2.e @cbl.nl';

10.2.e @ede.nl'; 10.2.e @peelenmaas.nl'; 10.2.e @fnli.nl';

10.2.e @COV.nl'; 10.2.e @vionfood.com'; 10.2.e @fnli.nl';

10.2.e @Consumentenbond.nl'; 10.2.e @thefoodhub.org'; 10.2.e

10.2.e @vionfood.com'

CC: 10.2.e @cosun.com'

Onderwerp: werkgroep voedselconsumptie: reminder stukken aanleveren as maandag tbv bijeenkomst 7 nov

Beste Werkgroepleden,

Hierbij voor de nieuwe leden van de werkgroep, de vervangers van degene die zelf niet aanwezig kunnen zijn bij de komende bijeenkomst en voor de anderen als reminder deze mail. In de bijlage nogmaals de notulen van de vorige vergadering en het format van de formulering van de afspraken en het stuk van het PBL over instrumentering. (De meeste van jullie hebben deze stukken al in eerdere mails ontvangen)

Woensdag 7 november van 14 tot 17 uur hebben we de **2de** werkgroep Voedselconsumptie bijeenkomst **bij RVO in den Haag**. Iedereen heeft daarvoor inmiddels een outlook uitnodiging ontvangen.

Er is afgesproken dat de sub-werkgroepen as maandag een uitgewerkt stuk van hun deelthema bij mij aanleveren. Zie in de bijlage het format daarvoor.

Graag de uitgewerkte stukken aan mij aanleveren: uiterlijk maandag 5 november om 10 uur.

Zodat ik ze gezamenlijk kan verspreiden.

De **3de** werkgroep bijeenkomst gaat plaatsvinden op **woensdag 28 november van 10 – 13 uur in Den Haag bij RVO** inclusief lunch. De outlook uitnodiging volgt.

Met vriendelijke groeten

10.2.e

Adviseur Agro en Food ketens

.....
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Croeselaan 15 | 3521 BJ | Utrecht

Postbus 8242 | 3503 RE | Utrecht
.....

M 06 10.2.e

10.2.e @rvo.nl

<http://www.rvo.nl>

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) stimuleert Duurzaam, Agrarisch, Innovatief en Internationaal ondernemen.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,

wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard

ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

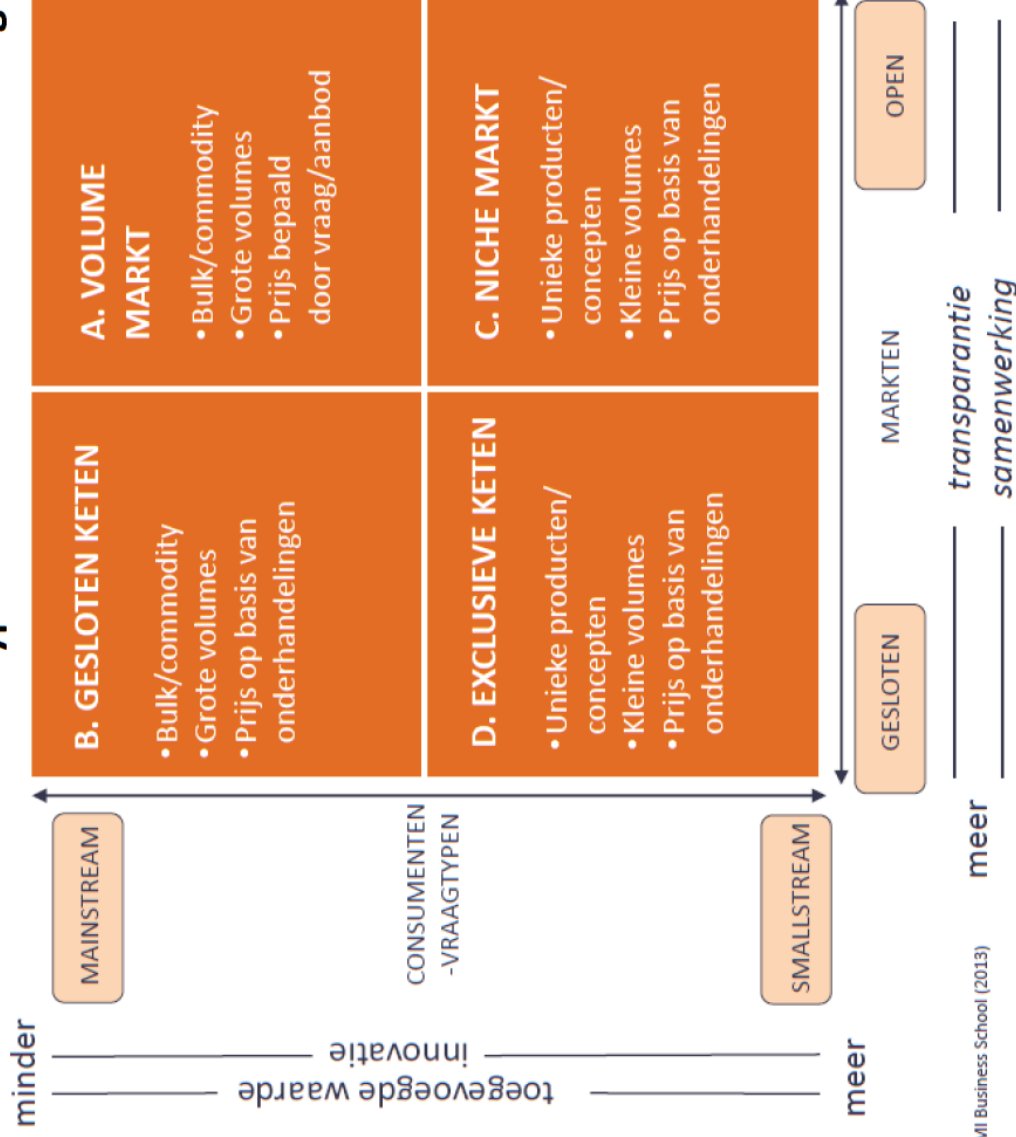
This message may contain information that is not intended for you. If you

are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you

are requested to inform the sender and delete the message.

The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Vier markttypen met verschillende wetmatigheden

Groep IV: keten draagt bij aan specifiek verdienmodel voor klimaatvriendelijke producten

- Dé uitdaging is kaders stellen voor de integrale duurzaamheid
 - Verdienmodellen voor sec het aspect klimaatvriendelijk bestaan niet (..)
 - Keuzes maken en groeimodellen bedenken.
- Niche:
 - of local for local komt waarschijnlijk het dichtste bij verdienmodel
- Exclusief
 - Preferred supplier positie
 - Vergaande ketensamenwerking
- Gesloten
 - concepten van gesloten ketens, gebaseerd op vele MVO-aspecten, leiden tot meer massa te halen.
 - LCA, footprint analyses, e.d.
- Volume
 - Veelal gestuurd door wet- en regelgeving

Duurzame Zuivelketen

Doelen en stand van zaken 2017

Thema	Doel 2020	Bereikt in 2017	Status
Klimaatneutraal ontwikkelen 	20% reductie broeikasgassen en klimaatneutrale groei	In 2016 daling van 5% broeikasgassen t.o.v. 1990. Broeikasgasproductie zuivelverwerking gedaald met 4,8% t.o.v. 2011. Broeikasgasproductie per kg melk gedaald en hierdoor voor het eerst onder nulmeting 2011	●
	16% productie van duurzame energie	3,8% productie van duurzame energie in eigendom (mogelijk onderschatting, monitoring wordt verbeterd). Toename nodig voor realiseren doel	●
	Verbetering energie-efficiency 2% per jaar	32% minder brandstofgebruik per kg melk in 2016 t.o.v. 2005 in de hele zuivelketen. Doel brandstofverbruik van 2020 in 2015 bereikt. In 2016 3,8% minder elektriciteitsverbruik per kg melk in de melkveehouderij t.o.v. 2015	●
Continu verbeteren dierenwelzijn 	Verantwoord antibioticagebruik	Alleen antibiotica voor zieke koeien. Tussen 2009 en 2016 is het gebruik met 48% gedaald. Meer dan 99,5% van de bedrijven onder actiewaarde van de SDa	●
	Gemiddelde leeftijd koeien met 6 maanden verlengen	In 2017 -43 dagen t.o.v. 2011. Daling door fosfaatreductie plan. Zuivelondernemingen maken plan van aanpak en stimuleren melkveehouders om de gemiddelde leeftijd van hun veestapel te verhogen	●
	Verbeteren score dierenwelzijn	Melkveeouders moeten voldoen aan minimumeisen in kwaliteitssysteem. Welzijnsmonitor is per 2017 beschikbaar voor melkveeouders	●
Behoud weidegang 	Ten minste handhaven niveau weidegang 2012. 81,2%	In 2017 behoorlijke stijging t.o.v. 2015, naar 80,4%, mede dankzij grootschalige wervingscampagne Nieuwe Weiders	●
	100% verantwoorde soja	Zuivelsector vanaf 2015 volledig over op verantwoorde soja	●
	Binnen milieuraandvoorwaarden fosfaat	Met fosfaatreductieplan is de fosfaatproductie sterk gedaald en weer onder het plafond	●
Behoud biodiversiteit en milieu 	Binnen milieuraandvoorwaarden ammoniak	Volgens voorlopige berekeningen is in 2016 emissie licht gestegen, om het doel te bereiken is actie nodig	●
	Geen netto verlies van biodiversiteit	Ontwikkeling biodiversiteitsmonitor op schema. Aandacht voor inzet melkveeouders en kennisuitwisseling via iconproject Boerenlandvogels	●

Groep IV

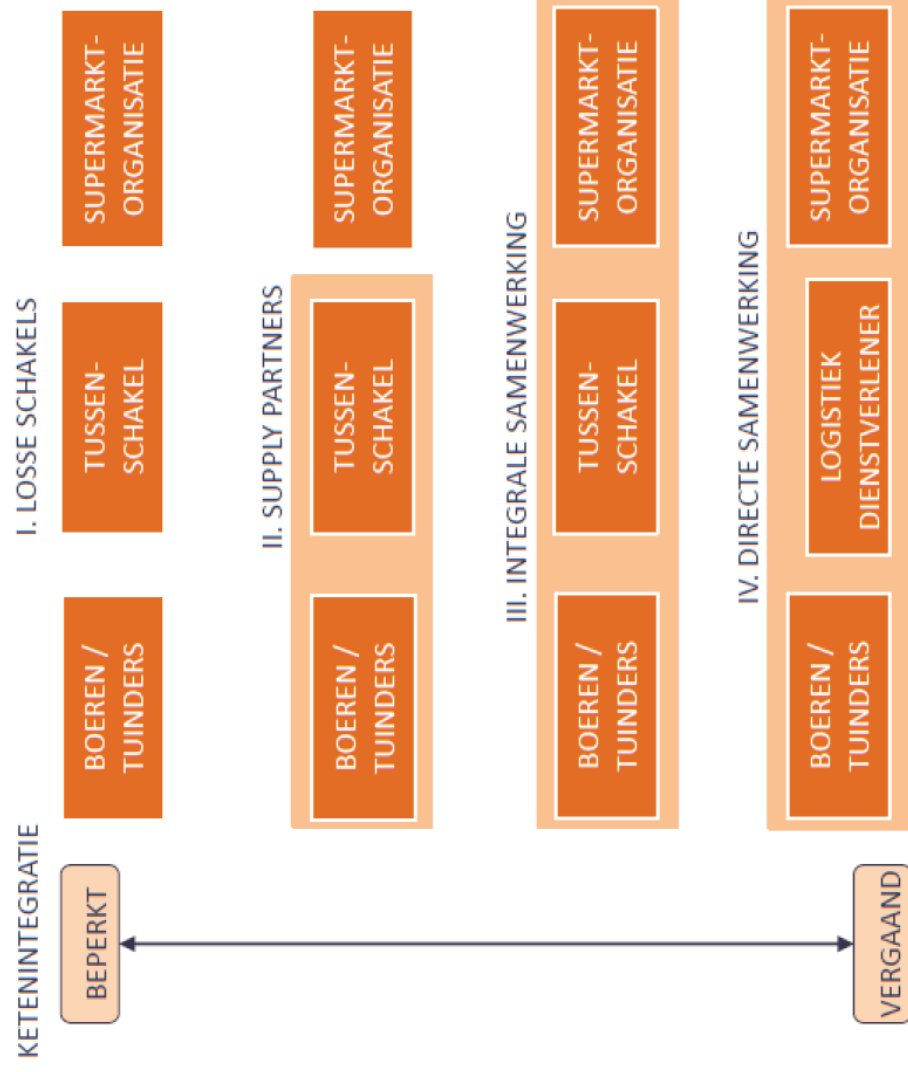

Acties die bijdragen aan het onderscheidend zijn:

Een brainstorm:

- Het zichtbaar maken van de bijdrage (de LCA's e.d.)
- Een exclusief label voor producten die x% duurzamer worden geproduceerd dan reguliere gelijksoortige producten
- Integreren in bestaande keurmerken
- Stimuleren korte ketens
- Financiële prikkels
-

Vier 'basis' samenwerkingsmodellen

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 9 november 2018 14:41
Onderwerp: Verslag en stukken nav Klimaattafel L&L dd 8-11
Bijlagen: WG Voedselconsumptie - status 081118.pdf; Bijdrage Landbouw en Landgebruik aan
 Klimaatakkoord na 8-11 vergadering.docx; BR
 Concept Verslag Tafelvergadering dd 8-11-2018.docx;
 landbouw en klimaat.pdf

Dames en heren,

Hierbij het verslag en aangepaste stukken nav de Klimaattafel L&L van gisteren, ter facilitering van de voortgang. Graag aandacht voor de actielijst in het verslag: dit geeft een overzicht van te verwachten acties van eenieder.

Bijgevoegd zijn twee (nog niet verspreide) tussenstanden van werkgroepen (landbouwbodems – via ‘memo stand van zaken’ en consumptie – via ‘WG voedselconsumptie’).

Herhaald is het document toegevoegd met voorbeelden van instrumentering (‘voorbeelden van geïnstrumenteerde maatregelen’) , waarin ook een voorbeeld opgenomen is irt ‘afhankelijkheden irt glastuinbouw’. Mogelijk biedt dit handvatten bij uitwerking.

In de ‘nieuwe dummy’ (titel: Bijdrage L&L aan KA na 8-11) zijn zowel de opmerkingen irt de ‘visie 2050’ verwerkt alsmede een secretariaatssuggestie irt maatregelen (en suggesties voor instrumenteringsuitwerking) toegevoegd. Deze laatste kunnen interfereren met werk van de werkgroepen. Hierbij geldt dat het werk in de werkgroepen voor secretariaatssuggesties gaat.

Dit bericht wachtte even op het laatste nieuws omtrent het AO Landbouw en Klimaat, gepland op 14-11 in de Tweede Kamer. Dit is, zie ook bijlage ‘landbouw en klimaat’ in pdf ‘tot nader order uitgesteld’.

De stukken voor de Tafel van 23-11 zijn mede-afhankelijk van het beschikbaar komen van teksten (biomassa en ruimte) van derden.

Mogelijk zullen we (opnieuw) moeten werken met een nazending van stukken: Evt updates uit werkgroepen (zowel tav de ‘work in progress’ dummy als anderszins zijn van harte welkom voor maandag 19-11 12.00 uur), zodat deze verwerkt en meegestuurd kunnen worden.

Met groet en goed weekend,

Mede namens 10.2.e

10.2.e

Klimaattafel Landbouw & Landgebruik
Werkgroep Voedselconsumptie

10.2.e	(secr)	RVO
10.2.e		Rabobank
10.2.e		Natuur en Milieu
10.2.e		VNG
10.2.e		FNLI
10.2.e		Agri NL / VION

10.2.e Voedingscentrum

Concept beoordelen Consumentenbond
 Afwijzing KHN

10.2.e	Rijk
10.2.e	NZO
10.2.e	CBL
10.2.e	VNG
10.2.e	COV
10.2.e	(vz) FNLI / Cosun

4 thema's gevormd naar aanleiding van hoofdlijnen (10/07)

- 1/ Voedselverspilling
- 2/ Gedragsverandering consumenten
- 3/ Verdienmodel in een klimaatvriendelijke keten
- 4/ Reststromen en circulariteit

1/ Voedselverspilling

- vermijden versplintering van focus
- integraal verwijzen naar Taskforce Circular Economy in Food - Stichting “Samen tegen voedselverspilling”

2/ Reststromen VGI en circulariteit

- idem: vermijden van versplintering van focus
- Integraal verwijzen naar Taskforce Herijking Afvalstoffen
- advies aan Taskforces om met betrekking tot knelpunten in wet- en regelgeving krachten te bundelen

3/ Gedragsverandering consumenten mbt klimaatvriendelijke producten

- [10% toename in 2030, CFP, productontwikkeling, 40 —> 60% plantaardig eiwit]
- 10 a 15% minder eiwitinname wordt niet breed gedragen - actie: wat is nodig!
- Uitwerking acties met betrekking tot een 4-tal gebieden
 1. CFP berekeningen - Is de, in ontwikkeling zijnde PEF standaard geschikt?
 2. Wat verstaan we onder “Klimaatvriendelijke Producten”? Het gaat niet om alleen CO2
 3. Hoe zijn alle (ervaringen met) interventies van consument beïnvloeding te delen
 4. Hoe komen tot een concrete interventie-mapping voor de gewenste gedragsverandering

4/ Verdienmodel in een klimaatvriendelijke keten

- Wat zijn klimaatvriendelijke producten?
- Voor 4 kwadranten [markt open / gesloten - consumentenvraag main- /small stream] worden acties / opties uitgewerkt. Werkgroepleden zijn gevraagd om met concrete ideeën te komen

Timing:

19/11 aanleveren stukken met betrekking tot verdieping van 3 & 4

Deze concepten direct doorzetten naar deze tafel voor feedback

Tijdens Tafelbespreking op 23/11 verzamelen feedback

Verwerken feedback en structuren document richting eindvoorstel

Bespreken eindvoorstel tijdens derde werkgroep meeting, gepland op 28/11

Afronden en versturen eindvoorstel naar de Tafel

10.2.e

Dummy 2.0 Bijdrage Sectortafel Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord

- Deze Dummy bevat een Secretariaatsnotitie
- Hierbij is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van het gezamenlijke werkdocument (dd 10-7-2018)
- Werkgroepen is gevraagd om tekstsuggesties tbv de (inleidende) teksten bij de betreffende thema's voor te stellen
- Aan Tafel is besproken dat de volgende thema's door werkgroepen gezien worden om uit te werken. Guideline hierbij is: focus. Richt je op uitwerken van een beperkte set bestaande afspraken, boven identificeren van nieuwe.
- Onderstaande indeling is door secretariaat voorgesteld als handreiking: suggestie voor hoofdlijnen. Door werkgroepen te amenderen, verbeteren en/of uit te werken.

■ Veehouderij

- Melkveehouderij
 - ketenaanpak incl borging (free riders, AVV) en monitoring
 - implementeren advies grondgebondenheid
 - veevoerspoor
 - innovatie en implementatie aanpak
- Varkenshouderij
 - opkopen en doorhalen varkensrechten
 - innovatie en opschaling (duurzame stallen en -systemen)
- Stallen
 - Aanpassen bestaande stallen
 - Nieuwbouw
 - toekomst norm
 - toekomst versnellen: APK nationaal invoeren

■ Landgebruik

- Veenweidegebieden
 - gebiedsgerichte pilots en demonstraties:
 - techniekgerichte praktijkprojecten
 - uitwerkingsafspraken, borging en risicobeheer.
 - bestuurlijke arrangementen (incl randvoorwaarden en financiering)
 - Opschaling succesvolle pilots naar volledig veenweide areaal:
 - Procesafpraak
- Natuur, bomen, bos
 - ontbossing voorkomen
 - nieuw bos aanleggen
 - bestaande natuur koolstofslim beheren
 - pilots klimaatslim beheer en vernieuwing (klimaatenvelop)
 - verankering en opschaling pilots: bestuurlijke aanpak in natuurbeheer (incl financiering)
 - draagvlak terreinbeheerders
 - ... (PM werkgroep)
 - Overig
 - Versterken cultuurlandschappen met houtige landschapselementen

- kennis, kennisverspreiding en monitoring
 - benutten van producten uit bos(bouw)
 - LT visie bossen etc
 - ...
- Landbouwbodems en vollegrondsteelt
- Glastuinbouw
 - transitieaanpak en borging (free riders, AVV)
 - voortzetting en verbetering KaE
 - gebiedsaanpak
 - verduurzaming warmte en CO2-voorziening, incl geothermie
- Voedselconsumptie
 - halvering voedselverspilling
 - humane eiwitinname
 - consumenten gedrag tbv klimaatvriendelijke keuze
 - via kennisimpuls
 - verleiding inzet supermarkten
 - onderzoek effectiviteit zwaardere sturingsinstrumenten
 - verdienmodel klimaatvriendelijke producten in keten
 - publieke beschikbaarheid carbon footprint 2025

Landbouw en Landgebruik
B4.3 Afspraken Emissiereductie Veehouderij
B4.4 Afspraken Landgebruik
B4.4.1 Veenweide
B4.4.2 Natuur en bos
B4.4.3 Landbouwbodems en Akkerbouw
B4.5 Afspraken Emissiereductie Glastuinbouw
B4.6 Afspraken Consumptie & keten	

4.1 Visie 2050 :

Boeren en terreinbeheerders handelen in 2050 (of eerder!) natuurlijk volledig groen.

Mensen willen eten, comfortabel wonen en werken, en mobiel zijn in een prettig en waardevol landschap. Dit betekent dat in het landelijke gebied koolstof vastgelegd wordt in natuurlijke systemen en dat voedsel, en biomassa (als diervoer, grondstof voor energie, chemie en materialen) in zoveel mogelijk gesloten grondgebonden kringlopen geproduceerd moet worden. Boeren en tuinders verdienen een gewaardeerde boterham, terreinen worden groen beheerd, consumenten waarderen deze inspanningen en toeristen waarderen het aantrekkelijke landschap.

Alles binnen randvoorwaarden, zoals behoud en zo mogelijk verbetering van biodiversiteit, aanpassing aan optredende klimaatverandering, en andere milieuthema's.

Ambitie is dat de betrokken sectoren, middels de combinatie van emissiereductie, energie- en biomassaproductie én koolstofvastlegging netto klimaatneutraal zijn. Spreekt voor zich dat deze

inspanningen een forse invloed zullen hebben op de Nederlandse burger, consument (zoals ook via voedselkeuzen) én economie.

Klimaatinzet in deze – en andere – sectoren (zowel landbouw als landgebruik) kennen een grote invloed op inrichting en ruimtelijke kwaliteit, alsmede de afhankelijkheden van (binnen- of buitenlandse) grondstoffen. Landbouw en landgebruik zijn onderdelen van een biologisch systeem. Dit vraagt een bredere ecosysteembenadering. Elke ingreep in dit ecosysteem zal ook andere dan direct bedoelde (neven)effecten oproepen die maatschappelijk onderdeel van discussie én acceptatie zullen zijn. Ingrenen, interventies en oplossingen moeten op meer effecten (en schaalniveaus) bezien worden om onbedoelde negatieve neveneffecten op publieke doelen te voorkomen.

Dit moet leiden tot een betere positie van boeren en tuinders in de keten, waarbij zij een goed inkomen verdienen en dus ook kunnen blijven innoveren. De sleutel ligt bij gezonde natuur én bedrijven, zodat deze ook aan volgende generaties kunnen worden doorgegeven. Dit geldt natuurlijk ook voor grondeigenaren en terreinbeheerders. Voedselverwerkers en supermarkten creëren op basis van de inspanningen eerder in de keten, de groene consumptie.

Zo geeft het Klimaatakkoord van Parijs, waar de inspanningen op gericht zijn, doelen voor adaptatie en mitigatie, maar ook aandacht aan het uitbannen van honger in de wereld én het behoud van ecosystemen en bossen. In dit deel van het Nederlands Klimaatakkoord komen deze thema's, op nationale schaal, in 2050 bij elkaar.

De glastuinbouw heeft de ambitie én technische mogelijkheden om in 2040 – onder randvoorwaarden - netto klimaatneutraal (tegen '0 emissie') te kunnen produceren. Dit zien we dan ook als toekomstbeeld.

Voor de andere sectoren ligt dit lastiger wanneer alleen emissiereductie aan de orde is. Immers, het technisch potentieel om broeikasgasemissies te reduceren in 2050 is lang geen 100%. Wanneer opwek van energie, vastlegging van koolstof in bodems en bossen en materialen meegewogen wordt, dan komt ook dit perspectief in beeld .

Om deze te bereiken is een aantal ontwikkellijnen te definiëren (cf innovatie-inzet), zoals ook de kabinetsvisie 'Landbouw, natuur en voedsel: Waardevol verbonden' (2018) ademt en waaraan dit deel van het klimaatakkoord aan wil en zal bijdragen:

- A. Proportionele bijdrage van de nationale broeikasgasemissiereductie voor food en non-food 2050,
 - a. Door sluiten van kringlopen en bevorderen van (regionale) grondgebondenheid
- B. Energie: gebruiksreductie naar 0 emissie in 2040 en opwek van 100 PJ in 2050,
- C. Nederland ingericht op CO2 vastlegging en gebruik, proportioneel benutten van waterige ecosystemen voor teelt van biomassa en vastlegging van C
 - a. Onderdeel hiervan is grasland te beschouwen als Hollandsch regenwoud
- D. Carbon Footprint biomassa consument halveert door aankoopkeuzen in 2050.

Dit zijn dan ook de innovatielijnen om de ambitie te realiseren.

De opgave voor 2030 omvat een 'sterke start' voor de onderdelen B, C en D. En juist voor het lastigste onderdeel, A, is er een scenariostudie gestart om in beeld te brengen welke ontwikkelingen juist met het zicht op 2050 additioneel / (on)wenselijk zijn.

[PM afspraak over werking en effect studie]

4.2 Opgave 2030

Op weg naar eerdergenoemde ambities voor 2050 staat de sector landbouw en landgebruik voor de volgende tussentijdse opgave voor 2030.

De taakstellende opgave voor de tafel landbouw en landgebruik is een afname van 3,5 Mton broeikasgasemissies in 2030 tov 1990. Deze bijdrage van landbouw en landgebruik is nodig om te kunnen voldoen aan de doelstelling voor Nederland van 49% reductie.

De opgave is opgeknipt in een afname van de broeikasgasemissies uit de landbouw (methaan) en glastuinbouw, ieder met respectievelijk ten minste 1 Mton¹ in 2030, en een afname van het saldo van emissies en vastleggingen uit landgebruik van 1,5 Mton. Over de invulling van de opgave van 3,5 Mton wordt in het Regeerakkoord gesteld dat “daarbij technische maatregelen (mestverwerking, voedselmix, kas als energiebron, etc.) de voorkeur boven hebben volumebeperkende maatregelen.”

De ambitie van ondertekenaars van dit akkoord is echter hoger en ligt rond de 5 Mton CO₂-eq² reductie: deze ambitie kan benut worden als bijdrage van de landgebruikssectoren aan de mogelijke nationale 55% reductiedoelstelling in 2030.

De deelnemers aan de tafel landbouw en landgebruik adopteren de taakstellende opgave volmondig en plaatsen deze in de bredere verduurzamingsopgave waar de sector voor staat. BR

BR

BR

tijd

BR

BR

¹ Ten opzichte van het emissiepad bij ongewijzigd beleid.

² Waarbij ook energetische emissies en ook vastleggingen aan de orde zijn: het betreft de klimaatprestatie van deze sectoren.

BR

BR

BR

B4.6 Consumptie & keten

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context waarin nog sprake is van jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie met 1,2 procent per jaar⁶, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2050 om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet, conform de adviezen hieromtrent van het Voedingscentrum. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitinname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

PM kwantificering materialen (zo mogelijk SMART)?

Partijen spreken het volgende af:

a. *[telkens max 1 alinea: wie doet wat wanneer, en hoe]*

⁶ Bron: FAO-OECD

Van: 10.2.e)
Aan: 10.2.e
 10.2.e @rabobank.nl; 10.2.e @nzo.nl; 10.2.e @natuurenmilieu.nl; 10.2.e @ito.nl;
 10.2.e @cbl.nl; 10.2.e @ede.nl; 10.2.e @peelenmaas.nl;
 10.2.e @mli.nl; 10.2.e @mli.nl; 10.2.e @mli.nl; 10.2.e @COV.nl;
 10.2.e @vionfood.com; 10.2.e @vionfood.com; 10.2.e @Consumentenbond.nl;
 10.2.e @thefoodhub.org
Cc: 10.2.e
Onderwerp: concept notulen en mail naar werkgroep voedselconsumptie
Datum: vrijdag 9 november 2018 17:14:26
Bijlagen: [subgroep consument- Advies voor plan van aanpak gedragsverandering.docx](#)
 BR
 BR
[subgroep verdienmodel klimaatvriendelijke producten 7-11-18 \(2\).pptx](#)
[format formulering afspraken \(002\).pdf](#)
[PEF in de praktijk in 2025.pdf](#)
[Transitie-agenda Biomassa en voedsel CE.pdf](#)
[pbl-2018-analyse-van-het-voorstel-voor-hoofdpijnen-van-het-klimaatakkoord-3380.pdf](#)
[Notulen wg VC 07112018.docx](#)

Beste Deelnemers aan de werkgroep Voedselconsumptie,

Hierbij in de bijlage de notulen van de 2de bijeenkomst dd 7 november 2018 met daarin ook het huiswerk.

Verder heb ik nog een groot aantal documenten toegevoegd als bijlage ter verduidelijking en zodat iedereen alles bij elkaar heeft daar wordt naar verwezen in de notulen!

- De documenten die subgroep heten: zijn de stukken die besproken zijn tijdens de 2de bijeenkomst
- Format formulering... op de laatste pagina's staat al een voorbeeld uitgewerkt voor voedselconsumptie, DIT FORMAT gebruiken!
- PEF in de praktijk gaat over de carbon foot print is het stuk van 10.2.e
- de PBL analyse van de klimaattafel en de transitieagenda CE of Food. Beide documenten zijn als bijlage bijgevoegd in de mail. Relevante delen zijn in beide stukken geel gearceerd. Zoek op trefwoord voedselconsumptie of voedselverspilling of eiwittransitie en je komt direct in het relevante deel. De literatuur waarnaar verwezen wordt in de PBL analyse is ook geel gemarkeerd en kun je aanklikken.
- En de notulen

Succes en prettig weekend

NB ik ben afwezig van 10/11 t/m 16/11. Voor vragen kun je terecht bij 10.2.e

Met vriendelijke groeten,

10.2.e

Adviseur Agro en Food ketens

.....
 Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
 Croeselaan 15 | 3521 BJ | Utrecht
 Postbus 8242 | 3503 RE | Utrecht

M 06 10.2.e
 10.2.e @rvo.nl
<http://www.rvo.nl>

Memo

Aan: Klimaattafel Landbouw, Werkgroep Voedselconsumptie
Van: 10.2.e & 10.2.e
Datum: 6 november '18
Betreft: Advies voor plan van aanpak gedragsverandering

De Klimaattafel heeft een aantal doelstellingen geformuleerd. Per doelstelling adviseert het Voedingscentrum de volgende aanpak.

1. Halvering voedselverspilling in 2030

Het Voedingscentrum coördineert voor de Taskforce Samen Tegen Voedselverspilling de ontwikkeling van een consumentencampagne die bijdraagt aan de vermindering van voedselverspilling. Alle partners hebben voor hun eigen bedrijf of organisatie een inspanningsverplichting. Daarin wordt de ervaring van 10 jaar consumentencommunicatie meegenomen. Deelnemers aan de klimaattafel kunnen zich door aan te sluiten aan de Taskforce zich committeren aan de doelstelling. Voedingscentrum voert 2-jarlijks een consumentenonderzoek uit gedrag en daaraan gerelateerde determinanten rond voedselverspilling in huishoudens. 3-jarlijks vindt er een meting plaats van de verspilling door huishoudens.

2. Meer consumptie van groente en fruit

Om dit doel te bereiken ondersteunt de overheid het Nationaal Actieplan Groente en Fruit. Deze werkt campagnematig aan een grotere consumptie van groente en fruit. Het Voedingscentrum werkt daarin nauw met hen samen, met name ook door groente en fruitconsumptie te stimuleren in settings zoals schoolkantines, sportkantines, bedrijfsrestaurants en kinderopvang.

Wij zijn overigens ook overtuigd dat een hogere consumptie van volkoren graanproducten bijdraagt aan klimaatvriendelijkere menu's.

Daarnaast komt er in 2019 weer een Schijf van Vijf campagne. Naast alle uitingen rond de Schijf van Vijf, draagt deze campagne ook bij aan meer eten volgens de Schijf, inclusief meer groente en fruit. De Schijf van Vijf biedt ook volop plantaardige alternatieven voor vlees, zoals ongezoeten noten en peulvruchten.

3. Groter aandeel van consumptie van plantaardige eiwitten: wenselijk om de verhouding dierlijk plantaardig in 2050 om te draaien naar 40/60

LNV heeft een Behavioural Insights Team met deskundigen op het gebied van consumentengedrag. Zij kunnen hier een faciliterende rol in spelen. Voor voedselverspilling hebben ze dit eerder gedaan en op dit moment denken zij mee over de evaluatie van interventies die de TaskForce in kaart brengt. Thomas Dirkmaat is coördinator vanuit LNV.

Voor dit onderwerp heeft het Voedingscentrum in 2017 een gedragsanalyse Minder vlees eten uitgevoerd. Vorig jaar hebben we een gedragsanalyse naar minder vlees eten gedaan. Begin 2018 is er een literatuurstudie gedaan naar 57 beschreven interventies op het gebied van minder dierlijk en meer plantaardig. Bovendien is er een consumentenonderzoek uitgevoerd rond communicatie over Minder vlees,

Datum: 6 november '18

Betreft: Advies voor plan van aanpak gedragsverandering

meer plantaardig (inclusief handelingsperspectief op alternatieven als peulvruchten en noten), inclusief consumentensegmentaties, mogelijkheden en barrières. Dit is de basis voor nieuwe interventies van het Voedingscentrum, waar ook de milieu-impact van voedsel aan bod komt.

4. Een reductie in totale eiwitinname van 10 tot 15% is wenselijk

Het Voedingscentrum heeft in 2018 een brondocument geschreven Naar een meer plantaardig voedingspatroon, waarin de consequenties voor nutriëntenvoorziening, eiwitkwaliteit en eiwitinname staan beschreven. De inname voor volwassenen ligt gemiddeld ongeveer 50% hoger dan de gemiddelde eiwitbehoefte. Voor mensen ouder dan 70 jaar is dit percentage wat -lager dan gemiddeld. Hier is een doelgroep-specifieke aanpak en nadere analyse voor nodig.

5. Voorgestelde strategie werkgroep: Consumenten activeren / stimuleren om duurzame keuzes te maken (campagnes / recepten)

- Partijen werken aan bewustwording van consument over de CO2 impact van haar handelen
 - o Producenten maken voor 2025 CFP inzichtelijk op productgroep level en zo mogelijk op productniveau
 - o Horeca neemt klimaatvriendelijk alternatief op als "nieuwe normaal" in het menu
 - o Overheden richten inkoopbeleid op "klimaatvriendelijke en gezonde dieet keuze"
 - o Producenten bevorderen productontwikkelingen die inspelen op klimaatvriendelijke varianten
 - o In 2030 is omzet binnen supermarkten van klimaatvriendelijke voedingsmiddelen met 10%

Alleen het eerste aandachtspunt valt onder consumenten activeren en stimuleren. Ons advies is om hier het LNV Behavioural Insights Team een gedragsanalyse van te laten maken zodat vervolgens de juiste strategieën gekozen kunnen worden.

Voor de punten Overheden/horeca loopt momenteel bij het Voedingscentrum een pilot voor duurzaamheidsstrategieën in bedrijfsrestaurants in opdracht van LNV. Daaronder valt ook een literatuuranalyse van de beschreven interventies op dit terrein (inclusief in andere gesloten settings, zoals scholen).

Uit de analyse van de klimaat-impact van de huidige consumptie die het Voedingscentrum samen met RIVM gedaan heeft blijkt overigens dat naast vlees en zuivel, die in doelstelling 3 gedekt zijn, de consumptie van suikerhoudende en alcoholische dranken een grote impact heeft. De reductie van de consumptie van deze productgroep valt momenteel onder de besprekingen in het Preventieakkoord. Daaraan zal ook een strategie verbonden zijn om de daarin gestelde doelen te behalen. De Klimaattafel kan zich daaraan conformeren.

Datum: 6 november '18

Betreft: **Advies voor plan van aanpak gedragsverandering**

Bij de communicatie is eten volgens de Schijf van Vijf een door wetenschappers en beleidsmakers gedragen manier om gezond en duurzaam te consumeren, zeker als het gaat om een evenwichtige balans tussen dierlijke en plantaardige eiwitten.

Notulen 2de bijeenkomst Werkgroep Voedselconsumptie
van de klimaattafel Landbouw & Landgebruik (LBLG)

Datum: 7 november 2018 14- 17 uur Den Haag

Aanwezig: 10.2.e (FNLI/ Cosun)(vz), 10.2.e (LNV), 10.2.e (NZO), 10.2.e (CBL), 10.2.e (VNG Gem Ede), 10.2.e (VNG gem Peel en maas), 10.2.e Marian Geluk (FNLI), 10.2.e ooi (COV), 10.2.e (VION), 10.2.e (N&M), Thijs Cuijpers (LTO), 10.2.e (Voedingscentrum), 10.2.e (RABObank) (via telefoon)

Afwezig: Joris Lohman (Food hub),

Notulen: 10.2.e (RVO)(secr)

Agenda:

1. Kennismaking voor zover nodig
2. Notulen dd 22/10/2018
3. Bespreken van de vier thema's [voorzet – inhoudelijke discussie – wat is er nog nodig?]

Groep I: Voedselverspilling halveren in 2030
Trekker: 10.2.e / Groepsleden: 10.2.e 10.2.e

Groep IV: keten draagt bij aan specifiek verdienmodel voor klimaatvriendelijke producten
Trekker: 10.2.e / Thijs Cuijpers/ Groepsleden: Thijs Cuijpers, 10.2.e , Joris Lohman (eventueel 10.2.e & 10.2.e)

Groep V: producenten verwaarden reststromen
Trekker: 10.2.e Groepsleden: 10.2.e

Groep II & III: Consumenten activeren/ stimuleren om duurzame keuzes te maken (op CO2 impact) Trekker: 10.2.e / Groepsleden: 10.2.e , 10.2.e 10.2.e ? voedingscentrum levert kennis
4. Resterende acties
5. Rondvraag

Notulen:

Punt 1: voorstellen: Deze vergadering zijn een aantal mensen eenmalig aanwezig als plaatsvervanger van: 10.2.e namens 10.2.e ; 10.2.e t namens 10.2.e 10.2.e Nieuw aan tafel zijn: Marian Geluk voor FNLI, Thijs Cuijpers voor LTO, 10.2.e voor Natuur en Milieu en 10.2.e voor het Voedingscentrum.

Mededelingen (door 10.2.e

Tafel overleggen van de klimaattafel LB&LG zijn 8/11, 23/11 en 5/12. Voor de 23ste november moet er een nieuw concept document zijn. **Actie:** wil ieder subgroepje een volgende versie volgens het format formulering afspraken (zie mail bijlage) opsturen per mail uiterlijk vrijdag 16 november aan 10.2.e en 10.2.e

Deelname Koninklijke Nederlandse Horeca(KNH) en Consumentenbond:

10.2.e heeft contact gehad met consumentenbond deze hebben geen tijd om deel te nemen aan de werkgroep, maar hebben wel toegezegd om concepten en het eindresultaat tegen te lezen en van aanvullingen te voorzien. KHN was not amused dat ze genoemd zijn als ondertekenaar van de VHKA LBLG dd.10 juli, terwijl ze niet betrokken waren bij de totstandkoming van dat stuk, ze willen derhalve niet deelnemen aan deze werkgroep. We zullen dit oplossen door op de plekken waar de horeca genoemd wordt, het beschrijven als: de KHN zal gevraagd worden in te zetten op....

Punt 2: notulen; vragen of opmerkingen? Pg 3 "taskforce" veranderen in "transitieagenda" biomassa en voedsel

Punt 3: bespreken uitwerking subgroepen

De output van deze eerste analyse van de sub-werkgroepen moet bij voorkeur bestaan uit:

- Helder beschreven te realiseren doelen
- Opsomming van reeds lopende projecten en initiatieven op vlak van verdiepingsonderwerp!
- Plan van aanpak om doelen te bereiken of roadmap daarnaar toe voor komende 3-5 jaar.
- Welke randvoorwaarden zijn hiervoor nodig
- Bijdrage van iedere deelnemer aan het te realiseren doel
- Borging van de afspraken
- Links naar achtergrond info indien relevant
- Waar zien we vanuit deze werkgroep de mogelijkheden om het verschil te maken!

Discussie per onderwerp tijdens de vergadering:

I. Huidige voedselverspilling in 2030 gehalveerd

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

BR

IV. Nieuwe verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten in de keten

10.2.e en Thijs Cuijpers presenteren PowerPoint (zie bijlage in mail). Ze hebben een eerste vingeroefening gedaan. Plaatje 1 komt uit onderzoek van LTO en AH van 4 jaar geleden. Ze stellen de vraag: Kun je op basis van deze markttypen nieuwe verdienmodellen benoemen/ vinden die gaan over klimaatvriendelijke voedselconsumptie? En wat is dan klimaatvriendelijke consumptie?

Enkele voorbeelden voor elk kwadrant:

A: Volume markt gestuurd door wet en regelgeving, licence to produce

B: Gesloten ketens: duurzame zuivelketen, stichting veldleeuwrik

C: Niche markt: local for local (Livar varken)

D: Exclusieve keten: preferred supplier, bijv. good farming star (VION), KDV

Zie plaatje 1: Markten hebben de neiging om naar D te gaan. Volume markt wordt kleiner. Waarom investeren grote bedrijven (volume markt) in klimaatvriendelijke productie? Met het zicht op de toekomst: behouden van "licence to produce"

In veehouderij wordt nooit alleen op klimaat gestuurd zie Integraal Duurzame Veehouderij. Bijvoorbeeld Keten Duurzaam Varkensvlees- heeft een integrale afweging en laat meer aspecten meewegen dan alleen CO2 footprint/ klimaat.

Losse opmerkingen/ discussie:

- Wat is klimaatvriendelijk consumptie? Hoe willen we dit duiden anders dan CO2 footprint of Life Cycle Analysis (LCA) alleen. Zie onderaan deze notulen verwijzing naar bron/ definitie
- Alleen CO2 footprint is te smal, neem ook andere zaken me zoals diervriendelijk, bodem, biodiversiteit, etc.
- Hoe gaan we zichtbaar maken aan de consument en de keten wat LCA's zijn? En is het nodig dat de consument ze ziet op elk product of is het voldoende dat de keten zelf inzicht heeft in de LCA per product?
- Marktpartijen nemen vaak zelf deze punten ter hand. Dan is het niet uniform
- **10.2.e**: Grote vraag is wil de consument meer gaan betalen voor klimaatvriendelijk? Ze betalen niet voor duurzaamheid alleen, moet een combinatie zijn.
- Kunnen inkopers hier op sturen?
- **10.2.e**: korte ketens is in volle gang. Bedrijven maken onderling afspraken. Afname zekerheid (bv Kipster bij Lidl). Bij Deltaplan biodiversiteit, waar het CBL ook bij aangesloten is zijn nieuwe verdienmodellen ook een thema. Deltaplan biodiversiteit als voorbeeld hoe de keten de kosten kan dragen: (kosten en baten analyse) verdienmodel is een randvoorwaarde om tot herstel te komen.
- Bij de Wet duurzaamheidsinitiatieven gaat het over inkoopvoorwaarden op het totaalplaatje belangrijk zijn dan , antibiotica, biodiversiteit, klimaat, ed.
- Wat gaan we meer doen dan we nu al aan het doen zijn?
- Wat kunnen we leren van de kip van morgen? En het proces daarna. Supermarkt is de eigenaar en die kan het eisen?
- **10.2.e** het is een kwestie van vraag en aanbod. Er moet voldoende aanbod zijn en ook enige druk op de consument.

Huiswerk voor 16 november

Thijs en 10.2.e werken dit subthema uit volgens format (zie bijlage in mail)

Allen:

- Denk mee en lever je ideeën aan bij Thijs en **10.2.e**
Graag ook goede voorbeelden uit andere subsectoren in food. Met het ook op verdienmodellen in de keten.

- Hoe kan er in elk kwadrant gekomen worden tot verdienmodellen die klimaatvriendelijk zijn. Voor de 4 kwadranten [markt open / gesloten - consumentenvraag main- /small stream] acties / opties uitwerken.
- Wat is er nodig om tot nieuwe verdienmodellen in een klimaatvriendelijke keten te komen? Studie naar LCA's?

BR

II & III Consumenten activeren / stimuleren om duurzame keuzes te maken

Dit onderwerp gaat over veranderen en beïnvloeden van consumentengedrag. 10.2.e draagt de verantwoordelijkheid voor het trekken van dit thema over aan 10.2.e van het Voedingscentrum omdat het VC hier al veel ervaring mee heeft.

In de bijlage van de mail de in subgroep consument een notitie van 10.2.e en het behaviour insite team van LNV.

Losse opmerkingen/ discussie:

- 10.2.e informeren levert niet direct gedragsverandering op.
- Wat is een interventiemap? Welke opeenvolgende projecten ga je doen? Duidelijker is niet 1 oplossing: verschillende interventies nodig om gedrag te veranderen.
- Bij voedingscentrum is al een analyse gedaan op interventies die zouden kunnen werken bij de eiwittransitie (dierlijk naar plantaardig). Dit kan op termijn gedeeld worden.
- 10.2.e Het behaviour insight team bij LNV is een demonstratieteam bij LNV om te laten zien dat gedragsinterventies kunnen helpen om verandering teweeg te brengen. (dit is een demonstratie team van LNV, maar geen uitvoeringsteam)
- Inkoopbeleid van overheden: VC net verkenning gestart, pilots bij LNV en VWS dit kan breder naar sport en schoolkantines.
- Laat klimaat samen gaan met gezondheid naar de consument toe. Voedingscentrum is in contact met andere landen waar dit ook speelt.
- Eu programma Susfans <https://susfans.eu/> doet onderzoek naar consumenten gedrag. (WUR leidt dit)
- Alcohol heeft ook hoge footprint. Combinatie van preventieakkoord en klimaat, want consument is gevoeliger voor gezondheid dan klimaat.
- Wat is de carbon foot print(CFP) van verschillende productcategorieën en waar zijn die op gebaseerd? Oa Studies van Blonk. (transparantie vd berekening) kan iedereen van de primaire data gebruiken maken (modellen)?
- 10.2.e er loopt Eu project hier komt een Eu standaard uit met vaste normen) op basis daarvan verder. Richard deelt info over PEFCR (zie onderaan deze notulen)
- 10.2.e : is het mogelijk om in het interventierepertoire van centrum gezondleven (RIVM) ook duurzaamheids interventies op te nemen voor consument

Uitwerking acties met betrekking tot een 4-tal gebieden

1. CFP berekeningen - Is de, in ontwikkeling zijnde PEFCR standaard geschikt?
2. Wat verstaan we onder "Klimaatvriendelijke Producten"? Het gaat niet om alleen CO2
3. Hoe zijn alle (ervaringen met) interventies van consument beïnvloeding te delen
4. Hoe komen tot een concrete interventie-mapping voor de gewenste Gedragsverandering

BR

Punt 5 rondvraag: Marian Geluk: nog even aandacht voor 10-15% minder eiwit inname: Is dit anders te framen, zodat er geen verwarring ontstaat bij de consument en/ of ongewilde neveneffecten? Noem het advies tot consuminderen. Deel van de aanwezigen is het hier mee eens. Groep raadt aan dat dit punt genuanceerder beschreven moet worden. 10.2.e en Marian gaan hier alinea over maken.

Acties:

Subthema trekkers: wil ieder sub-groepje een volgende versie mailen volgens format uiterlijk vrijdag 16 nov aan 10.2.e en 10.2.e

10.2.e en 10.2.e pakken consumenten gedrag verder op.

1. CFP berekeningen - Is de, in ontwikkeling zijnde PEFCR standaard geschikt?
2. Wat verstaan we onder "Klimaatvriendelijke Producten"? Het gaat niet om alleen CO2
3. Hoe zijn alle (ervaringen met) interventies van consument beïnvloeding te delen
4. Hoe komen tot een concrete interventie-mapping voor de gewenste Gedragsverandering

10.2.e stuurt PEF = gedaan

Thijs en 10.2.e werken subthema nieuwe verdienmodellen uit volgens format

Allen bij nieuwe verdienmodellen:

- Denk mee en lever je ideeën aan bij Thijs en 10.2.e
Graag ook goede voorbeelden uit andere subsectoren in food. Met het ook op verdienmodellen in de keten.
- Hoe kan er in elk kwadrant gekomen worden tot verdienmodellen die klimaatvriendelijk zijn. Voor de 4 kwadranten [markt open / gesloten - consumentenvraag main- /small stream] acties / opties uitwerken.
- Wat is er nodig om tot nieuwe verdienmodellen in een klimaatvriendelijke keten te komen? Studie naar LCA's?
- 10.2.e en Marian gaan alinea maken over minder eiwitinname.

Allen: Bespreken eindvoorstel tijdens derde werkgroep meeting, gepland op 28/11

Beloofde extra info per subgroep

Subgroepen consument en verdienmodellen

Onderbouwing van de CO2 footprint per product. 10.2.e is betrokken bij de Europese PEFCR studie. Zie infodocument van Buro Blonk in als bijlage in de mail. Blonk heeft voor diverse sectoren de screening studie uitgevoerd. de link naar de PEF's van DG Environment:

http://ec.europa.eu/environment/eussd/smgp/ef_pilots.htm

Wat is klimaatvriendelijke consumptie? Zie pagina 5 en 24 van VHKA LB&LG dd10 juli

De vierde pijler gaat over consumptie. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis.

en

PBL rapport(bijlage in mail) pg. 188 hoofdstuk 12.6.2 en 12. 6.3 "Overigens leiden de voorstellen niet alleen tot minder broeikasemissies, het zal ook voor een aantal andere aspecten tot vermindering van de milieudruk leiden, zoals land- en watergebruik, en emissie van nutriënten."

BR

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 14 november 2018 16:18
Onderwerp: concept agenda én akkoord tbv bespreking Tafel 23-11 a.s.
Bijlagen: Concept dd 14-11-2018 Bijdrage Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord .docx; BR

Categorieën: 10.2.e

Dames, heren,

Hierbij de voorgestelde agenda – incl actielijst - en beschikbare stukken (het concept van het akkoord) ter bespreking aan de Sectortafel dd 23-11 a.s.

Gezien de hoeveelheid stukken tijdens vorige vergadering pogen zo min mogelijk stukken mee te sturen.

Het concept akkoord is bijgewerkt met bij het secretariaat bekende bijdragen tot en met 14-11 15.00 uur. Indien u meent dat uw werkgroep een stap verder is, dan kunt u evt verbeteringen / stappen vooruit aan uw secretariaat sturen.

Bij voorkeur voor maandag 12.00 uur, met het oog op tijdige beschikbaarheid van nazending.

Tav de bespreking van het thema 'innovatie' verwijzen we u graag naar de stukken die u al ter beschikking gesteld zijn.

Met enige spijt willen we u wijzen op het vorderen van de tijd, totdat er een Akkoord moet liggen. Het onmogelijke kunnen we niet van u vragen. Toch zal op basis van de Tafel van 23-11 in beeld moeten zijn hoe ver we van een (deel)akkoord staan.

Met groet,

10.2.e en 10.2.e

Bijdrage Sectortafel Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord

Inhoud

4.1 Visie 2050	2
4.2 Opgave 2030.....	3
4.3 Emissiereductie Veehouderij.....	5
4.3.1 Melkveehouderij	5
4.3.2 Varkenshouderij	6
4.3.3 Pluimveehouderij	7
4.4 Landgebruik	9
4.4.1 Veenweiden.....	9
4.4.2 Bomen, Bossen en Natuur	11
4.4.3 Landbouwbodems en vollegrondsteelt.....	12
4.5 Glastuinbouw	14
4.6 Consumptie & keten.....	28

4.1 Visie 2050

Boeren en terreinbeheerders handelen in 2050 (of eerder!) natuurlijk volledig groen.

Mensen willen eten, comfortabel wonen en werken, en mobiel zijn in een prettig en waardevol landschap. Dit betekent dat in het landelijke gebied koolstof vastgelegd wordt in natuurlijke systemen en dat voedsel, en biomassa (als diervoer, grondstof voor energie, chemie en materialen) in zoveel mogelijk gesloten grondgebonden kringlopen geproduceerd moet worden. Boeren en tuinders verdienen een gewaardeerde boterham, terreinen worden groen beheerd, consumenten waarderen deze inspanningen en toeristen waarderen het aantrekkelijke landschap.

Alles binnen randvoorwaarden, zoals behoud en zo mogelijk verbetering van biodiversiteit, aanpassing aan optredende klimaatverandering, en andere milieuthema's kan en zullen de actoren in het domein landbouw en landgebruik, hierin (deels) moeten voorzien.

Ambitie is dat de betrokken sectoren, middels de combinatie van emissiereductie, energie- en biomassaproductie én koolstofvastlegging in 2050 netto klimaatneutraal zijn. Spreekt voor zich dat deze inspanningen een forse invloed zullen hebben op de Nederlandse burger, consument (zoals ook via voedselkeuzen), landschap, mogelijk ook wonen én economie.

Klimaatinzet in deze – en andere – sectoren (zowel landbouw als landgebruik) kennen een grote invloed op inrichting en ruimtelijke kwaliteit, alsmede de afhankelijkheden van (binnen- of buitenlandse) grondstoffen. Landbouw en landgebruik zijn onderdelen van een biologisch systeem. Dit vraagt een bredere ecosysteembenadering. Elke ingreep in dit ecosysteem zal ook andere dan direct bedoelde (neven)effecten oproepen die maatschappelijk onderdeel van discussie én acceptatie zullen zijn. Ingrepen, interventies en oplossingen moeten op meer effecten (en schaalniveaus) bezien worden om onbedoelde negatieve neveneffecten op publieke doelen te voorkomen.

Dit moet leiden tot een betere positie van boeren en tuinders in de keten, waarbij zij een goed inkomen verdienen en dus ook kunnen blijven innoveren. De sleutel ligt bij gezonde natuur én bedrijven, zodat deze ook aan volgende generaties kunnen worden doorgegeven. Dit geldt natuurlijk ook voor grondeigenaren en terreinbeheerders. Voedselverwerkers en supermarkten creëren op basis van de inspanningen eerder in de keten, de groene consumptie.

Zo geeft het Klimaatakkoord van Parijs, waar de inspanningen op gericht zijn, doelen voor adaptatie en mitigatie, maar ook aandacht aan het uitbannen van honger in de wereld én het behoud van ecosystemen en bossen. In dit deel van het Nederlands Klimaatakkoord komen deze thema's, op nationale schaal, in 2050 bij elkaar.

De glastuinbouw heeft de ambitie én technische mogelijkheden om in 2040 – onder randvoorwaarden - netto klimaatneutraal (tegen '0 emissie') te kunnen produceren. Dit zien we dan ook als toekomstbeeld.

Voor de andere sectoren ligt dit lastiger wanneer alleen emissiereductie aan de orde is. Immers, het technisch potentieel om broeikasgasemissies te reduceren in 2050 is lang geen 100%. Wanneer opwek van energie, vastlegging van koolstof in bodems en bossen en materialen meegewogen wordt, dan komt ook dit perspectief in beeld.

Om deze te bereiken is een aantal ontwikkellijnen te definiëren (cf innovatie-inzet), zoals ook de kabinetsvisie 'Landbouw, natuur en voedsel: Waardevol verbonden' (2018) ademt en waaraan dit deel van het klimaatakkoord aan wil en zal bijdragen:

- A. Proportionele bijdrage van de nationale broeikasgasemissiereductie voor food en non-food 2050,
 - a. Door sluiten van kringlopen en bevorderen van (regionale) grondgebondenheid
- B. Energie: gebruiksreductie naar 0 emissie in 2040 en opwek van 100 PJ in 2050,

- C. Nederland ingericht op CO2 vastlegging en gebruik, proportioneel benutten van waterige ecosystemen voor teelt van biomassa en vastlegging van C
 - a. Onderdeel hiervan is grasland te beschouwen als Hollandsch regenwoud
- D. Carbon Footprint biomassa consument halveert door aankoopkeuzen in 2050.

Dit zijn dan ook de innovatielijnen om de ambitie te realiseren.

De opgave voor 2030 omvat een 'sterke start' voor de onderdelen B, C en D. En juist voor het lastigste onderdeel, A, is er een scenariostudie gestart om in beeld te brengen welke ontwikkelingen juist met het zicht op 2050 additioneel / (on)wenselijk zijn.

[PM afspraak over werking en effect studie : we zijn het eens over de opzet van de scenariostudie, die inzichten moet bieden over ontwikkelrichtingen (en de mogelijke effecten daarvan) van de landbouw in beleidsdiscussies.]

4.2 Opgave 2030

Op weg naar eerdergenoemde ambities voor 2050 staat de sector landbouw en landgebruik voor de volgende tussentijdse opgave voor 2030.

De taakstellende opgave voor de tafel landbouw en landgebruik is een afname van 3,5 Mton broeikasgasemissies in 2030 tov 1990. Deze bijdrage van landbouw en landgebruik is nodig om te kunnen voldoen aan de doelstelling voor Nederland van 49% reductie.

De opgave is opgeknipt in een afname van de broeikasgasemissies uit de landbouw (methaan) en glastuinbouw, ieder met respectievelijk ten minste 1 Mton¹ in 2030, en een afname van het saldo van emissies en vastleggingen uit landgebruik van 1,5 Mton. Over de invulling van de opgave van 3,5 Mton wordt in het Regeerakkoord gesteld dat "daarbij technische maatregelen (mestverwerking, voedselmix, kas als energiebron, etc.) de voorkeur boven hebben volumebeperkende maatregelen."

De ambitie van ondertekenaars van dit akkoord is echter hoger en ligt rond de 5 Mton CO₂-eq² reductie: deze ambitie kan benut worden als bijdrage van de landgebruikssectoren aan de mogelijke nationale 55% reductiedoelstelling in 2030.

De deelnemers aan de tafel landbouw en landgebruik adopteren de taakstellende opgave volmondig en plaatsen deze in de bredere verduurzamingsopgave waar de sector voor staat. BR

BR

¹ Ten opzichte van het emissiepad bij ongewijzigd beleid.

² Waarbij ook energetische emissies en ook vastleggingen aan de orde zijn: het betreft de klimaatprestatie van deze sectoren.

BR

BR

|

|

|

4.6 Consumptie & keten

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context waarin nog sprake is van jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie met 1,2 procent per jaar⁶, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2050 om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet, conform de adviezen hieromtrent van het Voedingscentrum. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitinname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

PM kwantificering materialen (zo mogelijk SMART)?

Maatregelen Consumptie & Keten:

- halvering voedselverspilling
- humane eiwitinname
- consumenten gedrag tbv klimaatvriendelijke keuze
 - o via kennisimpuls
 - o verleiding inzet supermarkten
 - o onderzoek effectiviteit zwaardere sturingsinstrumenten
- verdienmodel klimaatvriendelijke producten in keten
- publieke beschikbaarheid carbon footprint 2025

Stavaza (bron: bewerking verslag wg dd 7-11)

BR

BR

BR

⁶ Bron: FAO-OECD

BR

BR

BR

BR

BR

10-15% minder eiwit inname en omkering aandeel plantaardig: dierlijk in 2050

PM in werkgroep

Nieuwe verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten in de keten

Centrale vraag: Kun je op basis van markttypen nieuwe verdienmodellen benoemen/ vinden die gaan over klimaatvriendelijke voedselconsumptie?

Enkele voorbeelden:

A: Volume markt gestuurd door wet en regelgeving, licence to produce

B: Gesloten ketens: duurzame zuivelketen, stichting veldleeuwerik

C: Niche markt: local for local (Livar varken)

D: Exclusieve keten: preferred supplier, bijv. good farming star (VION), KDV

Consumenten activeren / stimuleren om duurzame keuzes te maken

- Bij voedingscentrum is al een analyse gedaan op interventies die zouden kunnen werken bij de eiwittransitie (dierlijk naar plantaardig).
- Laat klimaat samen gaan met gezondheid naar de consument toe. Voedingscentrum is in contact met andere landen waar dit ook speelt.
- Eu programma Susfans <https://susfans.eu/> doet onderzoek naar consumenten gedrag. (WUR leidt dit)
- Alcohol heeft ook hoge footprint. Combinatie van preventieakkoord en klimaat, want consument is gevoeliger voor gezondheid dan klimaat.
- Eu project (CFP: http://ec.europa.eu/environment/eussd/smgp/ef_pilots.htm) van verschillende productcategorieën en waar zijn die op gebaseerd. Hier komt een Eu standaard uit met vaste normen: Product Environmental Footprint
- Overweging: in het interventierepertoire van centrum gezondleven (RIVM) ook duurzaamheids interventies op te nemen voor consument?

Partijen spreken het volgende af:

- a. *[telkens max 1 alinea: wie doet wat wanneer, en hoe]*
- b.
- c.
- d.

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 20 november 2018 14:00
Onderwerp: Stukken en agenda Klimaattafel L&L dd 23-11
Bijlagen: BR ; 2 Verslag Tafelvergadering dd 8-11-2018.docx; 4 KIA klimaat landbouw en landgebruik 2-11-2018.docx; 5 WG Voedselconsumptie - acuele DRAFT update - 181119.pdf; BR
 5 Concept dd 20-11-2018 Bijdrage Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord.docx
Categorieën: BR

LS,
 Hierbij de meer definitieve agenda en de stukken voor de een na laatste geplande Klimaattafel voor het Akkoord. De vergadering staat dus in het teken van voortgang naar sluiten van een Akkoord, met een bijzondere nadruk op het stuk dat voorheen de 'dummy' heette en nu 'Bijdrage Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord' heet. Ten opzichte van de vorige versie is gewijzigd:

- suggesties voor motto's toegevoegd per hoofdstuk;
- gewijzigde teksten voor consumptie & ketens (bijlage), bomen/bos/natuur (én bijlage), veenweiden en glastuinbouw (prima op tijd).

 De bijlagen zijn genummerd naar agendapunt.
 Met vriendelijke groet,
 10.2.e en 10.2.e

WG Voedselconsumptie – status update / onderhanden in de WG!

Opgave

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie met een lage carbon footprint. Dit wordt gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid.

Kernachtige, inleidende beschrijving

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

Partijen vinden het ten tweede wenselijk om met het oog op de klimaatimpact een andere balans in ons voedingspatroon te realiseren, conform ook de op de adviezen van de Gezondheidsraad gebaseerde Schijf van Vijf. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland voor een aantal bevolkingsgroepen een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitname wenselijk.

Om bovenstaande te bereiken zullen voor de partijen in de voedselketen nieuwe verdienmodellen die klimaatvriendelijke consumptie stimuleren een vereiste zijn. 'De markt' waaraan voedselproducerende ketens leveren is heel divers, internationaal en gesegmenteerd. Waar de ene groep consumenten bereid is de meerwaarde te betalen voor klimaat neutralere producten, zullen de andere groepen dat wellicht niet willen of kunnen doen.

De agrarische sector in het algemeen en de veehouderij in het bijzonder staan voor de taak om integraal duurzaam te zijn. Dat betekent dat naast het voldoen aan de klimaatdoelstelling ook aspecten spelen als een verantwoord gebruik van pesticide, bestrijdingsmiddelen en antibiotica; verder gaat het om biodiversiteit; een gezonde bodem en de gezondheid van mens en dier en het aspect van het dierenwelzijn.

Definitie klimaatvriendelijke consumptie:

Er is een breed scala aan indicatoren beschikbaar om de duurzaamheid van levensmiddelen te beoordelen. Gezien de klimaatdoelstellingen zijn broeikasgasemissies (kooldioxide, methaan en lachgas uitgedrukt in CO₂-equivalenten) een essentiële indicator. Het is belangrijk om ook naar andere indicatoren te kijken om ongewenste afwentelingen te voorkomen. De Transitie-agenda circulaire economie adviseert om de voetafdruk te meten in landgebruik, broeikasgas-uitstoot en stikstofverliezen. De meeste onderzoeken naar de milieu-impact van voedselconsumptie gaan over broeikasgassen en landgebruik. Dat blijken ook goede representatieve indicatoren, die goed correleren met andere indicatoren zoals energiegebruik en watergebruik. De klimaattafel LB&LG is van mening dat reductie van broeikasgassen niet ten koste mag gaan van dierenwelzijn.

Formulering afspraken

BR

[Redacted text block containing multiple lines of obscured content]

b) **Carbon footprint inzichtelijk maken en uitkomsten benutten voor impactreductie**

Binnen de werkgroep wordt besproken of, en zo ja in hoeverre de Europese Product Environmental Footprint (PEF) gehanteerd kan worden. Het is een raamwerk van eisen en principes om de milieu-impact van producten te bepalen. Momenteel wordt gewerkt aan Product Environmental Footprint Category Rules (PEFCR). Voor de volgende categorieën zijn deze regels al vastgesteld: bier, zuivel, diervoeder, vlees, olijfolie, bronwater, pasta en wijn. Vis en koffie zijn in ontwikkeling. Daarnaast heeft de EC datasets ontwikkeld voor energiegebruik en transport.

Wie doet wat: De expliciete ondersteuning van leden van de werkgroep zal worden ingebracht.

c) **Kennisactielijn Gedragsverandering**

Vooraf voor het verminderen van de verspilling op consumentenniveau zijn gedragsveranderingsstrategieën kansrijk. Beter inzicht in de effectiviteit van strategieën moet verkregen worden door onderzoek *samen te laten gaan* met campagnes en andere interventies. Het terrein van gedragsbeïnvloeding op het gebied van duurzamere keuzes voor consumenten is sterk in ontwikkeling. Op dit gebied zijn tientallen interventies bekend. De klimaattafel vindt het belangrijk dat alle goed beschreven interventies centraal toegankelijk zijn in een database. In het geval van klimaatimpact gaat het om interventies gericht op meerdere gedragingen die aan het probleem bijdragen, zoals overconsumptie, voedselverspilling en hoge consumptie van (overwegend dierlijke) eiwitten [COMPLETEREN].

Wie doet wat: De expliciete ondersteuning van leden van de werkgroep zal worden ingebracht.

d) **Kennisactielijn nieuwe verdienenmodellen**

De toekomstperspectieven van de sterk op exportgerichte Nederlandse agrofood sector liggen meer en meer in het vinden, bedienen en verder uitbouwen van marktsegmenten die niet alleen veel belang hechten aan kwaliteit en gezondheid, maar met name ook bovengemiddeld aan het milieu, duurzaamheid en circulariteit, inclusief een hoog niveau van dierenwelzijn. Belangrijk zijn het stimuleren van een veranderende productbeleving en het vermarkten van innovatieve producten als onderscheidende merken, met perspectief op economische meerwaarde voor alle delen van de keten, zonder aan concurrentiekracht in te boeten.¹

De uitwerking van deze paragraaf moet nog in de werkgroep worden besproken. Op dit moment worden de volgende mogelijkheden besproken om de verkoopgroei van klimaatvriendelijke producten te versnellen:

- Het zichtbaar maken van de bijdrage (de LCA's e.d.)
- Stimuleren korte ketens
- Een exclusief label voor producten die x% duurzamer worden geproduceerd
- Integreren in bestaande keurmerken
- Financiële prikkels voor klimaatvriendelijke producten. Inzetten van bestaande en goed werkende instrumenten als MIA, EIA en Vamil en koppelen van deze instrumenten aan maatlaten of andere keurmerken.
- Wetsvoorstel 'Ruimte voor duurzaamheidsinitiatieven'
- Er moet een level-playing field zijn voor de ondernemers.

BR

BR

BR

BR

BR

¹ Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) 'Winstgevend welzijn' 2012

Bijdrage Sectortafel Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord

Inhoud

Bijdrage Sectortafel Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord	1
4.1 Visie 2050	2
‘Boeren en terreinbeheerders handelen in 2050 (of eerder!) volledig natuurlijk in groen’	2
4.2 Opgave 2030.....	3
4.3 Emissiereductie Veehouderij.....	5
‘Scheiden: voor betere klimaatprestatie juist wel gewenst bij mest in stallen’	5
4.3.1 Melkveehouderij	5
‘Naar circulaire zuivel van eigen wei’	5
4.3.2 Varkenshouderij	7
‘Vleesproductie via reststromen, zonder footprint?’	7
4.3.3 Pluimveehouderij	7
‘Via het voer naar een kortere kringloop?’	7
4.4 Landgebruik	9
‘Biologische CCS in biodivers landschap met productie: gewaardeerde negatieve emissies’	9
4.4.1 Veenweiden.....	9
‘Veenweidengebieden: lerende en gedragen monumentale iconische verandering’	9
4.4.2 Bomen, Bossen en Natuur.....	12
‘Biodiversiteit én biomassa in aantrekkelijkste koolstofopslag van Nederland’	12
4.4.3 Landbouwbodems en vollegrondsteelt.....	15
‘Koolstofboeren: gewaardeerde ecologie als basis voor voedsel, energie, biomassa - vastlegging in bodem en landschap’	15
4.5 Glastuinbouw	18
‘Naar duurzame dus economisch aantrekkelijke én klimaatneutrale productie’	18
4.6 Consumptie & keten.....	32
‘Ketens maken aantrekkelijke klimaatvriendelijkste gezonde keuze logisch’	32

4.1 Visie 2050

‘Boeren en terreinbeheerders handelen in 2050 (of eerder!) volledig natuurlijk in groen’

Mensen willen eten, comfortabel wonen en werken, en mobiel zijn in een prettig en waardevol landschap. Dit betekent dat in het landelijke gebied koolstof vastgelegd wordt in natuurlijke systemen en dat voedsel, en biomassa (als diervoer, grondstof voor energie, chemie en materialen) in zoveel mogelijk gesloten grondgebonden kringlopen geproduceerd moet worden. Boeren en tuinders verdienen een gewaardeerde boterham, terreinen worden groen beheerd, consumenten waarderen deze inspanningen en toeristen waarderen het aantrekkelijke landschap.

Alles binnen randvoorwaarden, zoals behoud en zo mogelijk verbetering van biodiversiteit, aanpassing aan optredende klimaatverandering, en andere milieuthema's kan en zullen de actoren in het domein landbouw en landgebruik, hierin (deels) moeten voorzien.

Ambitie is dat de betrokken sectoren, middels de combinatie van emissiereductie, energie- en biomassaproductie én koolstofvastlegging in 2050 netto klimaatneutraal zijn. Spreekt voor zich dat deze inspanningen een forse invloed zullen hebben op de Nederlandse burger, consument (zoals ook via voedselkeuzen), landschap, mogelijk ook wonen én economie.

Klimaatinzet in deze – en andere – sectoren (zowel landbouw als landgebruik) kennen een grote invloed op inrichting en ruimtelijke kwaliteit, alsmede de afhankelijkheden van (binnen- of buitenlandse) grondstoffen. Landbouw en landgebruik zijn onderdelen van een biologisch systeem. Dit vraagt een bredere ecosysteembenadering. Elke ingreep in dit ecosysteem zal ook andere dan direct bedoelde (neven)effecten oproepen die maatschappelijk onderdeel van discussie én acceptatie zullen zijn. Ingrepen, interventies en oplossingen moeten op meer effecten (en schaalniveaus) bezien worden om onbedoelde negatieve neveneffecten op publieke doelen te voorkomen.

Dit moet leiden tot een betere positie van boeren en tuinders in de keten, waarbij zij een goed inkomen verdienen en dus ook kunnen blijven innoveren. De sleutel ligt bij gezonde natuur én bedrijven, zodat deze ook aan volgende generaties kunnen worden doorgegeven. Dit geldt natuurlijk ook voor grondeigenaren en terreinbeheerders. Voedselverwerkers en supermarkten creëren op basis van de inspanningen eerder in de keten, de groene consumptie.

Zo geeft het Klimaatakkoord van Parijs, waar de inspanningen op gericht zijn, doelen voor adaptatie en mitigatie, maar ook aandacht aan het uitbannen van honger in de wereld én het behoud van ecosystemen en bossen. In dit deel van het Nederlands Klimaatakkoord komen deze thema's, op nationale schaal, in 2050 bij elkaar.

De glastuinbouw heeft de ambitie én technische mogelijkheden om in 2040 – onder randvoorwaarden - netto klimaatneutraal (tegen '0 emissie') te kunnen produceren. Dit zien we dan ook als toekomstbeeld.

Voor de andere sectoren ligt dit lastiger wanneer alleen emissiereductie aan de orde is. Immers, het technisch potentieel om broeikasgasemissies te reduceren in 2050 is lang geen 100%. Wanneer opwek van energie, vastlegging van koolstof in bodems en bossen en materialen meegewogen wordt, dan komt ook dit perspectief in beeld.

Om deze te bereiken is een aantal ontwikkellijnen te definiëren (cf innovatie-inzet), zoals ook de kabinetsvisie 'Landbouw, natuur en voedsel: Waardevol verbonden' (2018) ademt en waaraan dit deel van het Klimaatakkoord aan wil en zal bijdragen:

- A. Proportionele bijdrage van de nationale broeikasgasemissiereductie voor food en non-food 2050,
 - a. Door sluiten van kringlopen en bevorderen van (regionale) grondgebondenheid
- B. Energie: gebruiksreductie naar 0 emissie in 2040 en opwek van 100 PJ in 2050,

- C. Nederland ingericht op CO2 vastlegging en gebruik, proportioneel benutten van waterige ecosystemen voor teelt van biomassa en vastlegging van C
 - a. Onderdeel hiervan is grasland te beschouwen als Hollandsch regenwoud
- D. Carbon Footprint biomassa consument halveert door aankoopkeuzen in 2050.

Dit zijn dan ook de innovatielijnen om de ambitie te realiseren.

De opgave voor 2030 omvat een 'sterke start' voor de onderdelen B, C en D. En juist voor het lastigste onderdeel, A, is er een scenariostudie gestart om in beeld te brengen welke ontwikkelingen juist met het zicht op 2050 additioneel / (on)wenselijk zijn.

[PM afspraak over werking en effect studie : we zijn het eens over de opzet van de scenariostudie, die inzichten moet bieden over ontwikkelrichtingen (en de mogelijke effecten daarvan) van de landbouw in beleidsdiscussies.]

4.2 Opgave 2030

Op weg naar eerdergenoemde ambities voor 2050 staat de sector landbouw en landgebruik voor de taakstellende opgave is een afname van 3,5 Mton broeikasgasemissies in 2030 tov 1990. Deze bijdrage van landbouw en landgebruik is nodig om te kunnen voldoen aan de doelstelling voor Nederland van 49% reductie.

De opgave is opgeknipt in een afname van de broeikasgasemissies uit de landbouw (methaan) en glastuinbouw, ieder met respectievelijk ten minste 1 Mton¹ in 2030, en een afname van het saldo van emissies en vastleggingen uit landgebruik van 1,5 Mton. Over de invulling van de opgave van 3,5 Mton wordt in het Regeerakkoord gesteld dat "daarbij technische maatregelen (mestverwerking, voedselmix, kas als energiebron, etc.) de voorkeur boven hebben volumebeperkende maatregelen."

De ambitie van ondertekenaars van dit akkoord is echter hoger en ligt rond de 5 Mton CO₂-eq² reductie: deze ambitie kan benut worden als bijdrage van de landgebruikssectoren aan de mogelijke nationale 55% reductiedoelstelling in 2030.

De deelnemers aan de tafel landbouw en landgebruik adopteren de taakstellende opgave volmondig en plaatsen deze in de bredere verduurzamingsopgave waar de sector voor staat. BR

BR

BR

¹ Ten opzichte van het emissiepad bij ongewijzigd beleid.

² Waarbij ook energetische emissies en ook vastleggingen aan de orde zijn: het betreft de klimaatprestatie van deze sectoren.

BR

BR

BF

4.6 Consumptie & keten

‘Ketens maken aantrekkelijke klimaatvriendelijkste gezonde keuze logisch’

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem: minder voedselverspilling, meer consumptie in Nederland van groenten en fruit, en groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis. Dit wordt, ook in een mondiale context waarin nog sprake is van jaarlijkse stijging van de vleesconsumptie met 1,2 procent per jaar⁶, gezien als een van de sleutelfactoren voor lange termijn klimaatbeleid. Tegelijkertijd zullen burgers en consumenten ook, middels materiaalgebruik in de gebouwde omgeving middels meer substitutionele houtbenutting én acceptatie van veranderend landschap, de effecten van de klimaattransitie ervaren en kunnen versnellen.

Klimaatbeleid en Circulaire Economie komen samen bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel. In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen ten eerste als doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015.

In Nederland wordt meer dierlijk- dan plantaardig eiwit geconsumeerd. Partijen vinden het ten tweede wenselijk om deze verhouding in ons dieet in 2050 om te draaien (van 60:40 naar 40:60). Dit past bovendien bij een gezond dieet, conform de adviezen hieromtrent van het Voedingscentrum. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10% tot 15% van de totale eiwitinname wenselijk. Dit vraagt wel een collectieve verankerde gedragsverandering, die niet te onderschatten is.

PM kwantificering materialen (zo mogelijk SMART)?

Maatregelen Consumptie & Keten:

- halvering voedselverspilling
- humane eiwitinname
- consumenten gedrag tbv klimaatvriendelijke keuze
 - o via kennisimpuls
 - o verleiding inzet supermarkten
 - o onderzoek effectiviteit zwaardere sturingsinstrumenten
- verdienmodel klimaatvriendelijke producten in keten
- publieke beschikbaarheid carbon footprint 2025

Stavaza (bron: bewerking verslag wg dd 7-11)

BR [redacted]

BR [redacted]

BR [redacted]

⁶ Bron: FAO-OECD

BR

BR

BR

BR

BR

10-15% minder eiwit inname en omkering aandeel plantaardig: dierlijk in 2050

PM in werkgroep

Nieuwe verdienmodellen voor klimaatvriendelijke producten in de keten

Centrale vraag: Kun je op basis van markttypen nieuwe verdienmodellen benoemen/ vinden die gaan over klimaatvriendelijke voedselconsumptie?

Enkele voorbeelden:

A: Volume markt gestuurd door wet en regelgeving, licence to produce

B: Gesloten ketens: duurzame zuivelketen, stichting veldleeuwerik

C: Niche markt: local for local (Livar varken)

D: Exclusieve keten: preferred supplier, bijv. good farming star (VION), KDV

Consumenten activeren / stimuleren om duurzame keuzes te maken

- Bij voedingscentrum is al een analyse gedaan op interventies die zouden kunnen werken bij de eiwittransitie (dierlijk naar plantaardig).
- Laat klimaat samen gaan met gezondheid naar de consument toe. Voedingscentrum is in contact met andere landen waar dit ook speelt.
- Eu programma Susfans <https://susfans.eu/> doet onderzoek naar consumenten gedrag. (WUR leidt dit)
- Alcohol heeft ook hoge footprint. Combinatie van preventieakkoord en klimaat, want consument is gevoeliger voor gezondheid dan klimaat.
- Eu project (CFP: http://ec.europa.eu/environment/eussd/smgp/ef_pilots.htm) van verschillende productcategorieën en waar zijn die op gebaseerd. Hier komt een Eu standaard uit met vaste normen: Product Environmental Footprint
- Overweging: in het interventierepertoire van centrum gezondleven (RIVM) ook duurzaamheids interventies op te nemen voor consument?

**Indien mogelijk: PM Pilots / demo's en proefprojecten
(uit innovatie – al ingezet en nieuw gewenste)**

Partijen spreken het volgende af:

a. *[telkens max 1 alinea: wie doet wat wanneer, en hoe]*

b.

c.

d.

10.2.e

Van: Inv-kea
Verzonden: dinsdag 20 november 2018 15:16
Aan: 10.2.e
 [redacted]
 [redacted] Brouwershaven,
 drs. R.P. van (Rob); 10.2.e
 [redacted]
 10.2.e
 [redacted]
CC: Inv-kea
Onderwerp: Reactie 21 november vóór 17:00 uur: Agenda en concept Bijdrage LB&LG aan Klimaatakkoord t.b.v. bijeenkomst tafel LB & LG op 23 november
Bijlagen: BR [redacted] 5 WG Voedselconsumptie - actuele DRAFT update - 181119.pdf; BR [redacted]
 [redacted] 5 Concept dd 20-11-2018 Bijdrage Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord.docx
Urgentie: Hoog
Categorieën: BR [redacted]

Beste allen,

Zoals vorige week aangekondigd, hierbij de definitieve agenda en de stukken voor de tafel LB & LG van 23 november a.s.:

- Agenda, aangepast
- 4. KIA klimaat landbouw en landgebruik 2-11-2018
- 5 Concept Bijdrage LB&LG aan Klimaatakkoord is bijgewerkt. Ten opzichte van de vorige versie is gewijzigd:
 - o suggesties voor motto's toegevoegd per hoofdstuk;
 - o veenweiden en glastuinbouw.
- En als losse bijlage de stukken concept Bijdrage LB&LG aan Klimaatakkoord
 - o 5. WG Voedselconsumptie- actuele DRAFT update -181119. Pdf
 - o 5b. cascadering grondstoffen natuurbeheer
- 7 Concept resultaat Werkgroep Ruimte en Klimaat ihkv Klimaatakkoord (nieuw agendapunt 7. Taakgroep Ruimte)

Om DG Sonnema goed voor te kunnen bereiden op de bijeenkomst van de tafel is jullie input belangrijk.

Daarom aan jullie het verzoek om input te leveren op de voor jullie relevante thema's. We hebben een verdeling gemaakt naar thema a.d.h.v. de inhoudsopgave. Natuurlijk is input van anderen ook welkom.

Aan eenieder het verzoek om input te leveren over de echte discussiepunten, concrete tekstsuggesties te doen en met intern afgestemde input te komen.

Graag jullie input uiterlijk op woensdag 21 november 17:00 uur naar 10.2.e @minlnv.nl.

Bijlage 5 Concept Bijdrage LB&LG aan Klimaatakkoord

4.1 Visie 2050

4.2 Opgave 2030

4.3 Emissiereductie Veehouderij 10.2.e [redacted] (EZK), 10.2.e

10.2.e (I&W)

4.3.1 Melkveehouderij 10.2.e [redacted] (EZK), 10.2.e
 (I&W)

- 4.3.2 Varkenshouderij 10.2.e (EZK), 10.2.e (I&W)
- 4.3.3 Pluimveehouderij 10.2.e (EZK), 10.2.e (I&W)
- 4.4 Landgebruik
- 4.4.1 Veenweiden 10.2.e (AEP), 10.2.e (I&W), 10.2.e (BZK), 10.2.e (EZK)
- 4.4.2 Natuur en bos 10.2.e (EZK), 10.2.e 10.2.e (BZK), 10.2.e (EZK)
- Zie bijlage 5b. cascadering grondstoffen natuurbeheer
- 4.4.3. Landbouwbodems en volleggrondsteelt 10.2.e Rob van Brouwershaven, 10.2.e 10.2.e (I&W),
- 4.5 Glastuinbouw 10.2.e Rob van Brouwershaven, 10.2.e 10.2.e (BZK)
- 4.6 Consumptie & keten 10.2.e (AEP), 10.2.e (LNV)

Zie bijlage 5 WG Voedselconsumptie- actuele DRAFT update -181119.pdf

7 Concept resultaat Werkgroep Ruimte en Klimaat ihkv Klimaatakkoord

Zie bijlage 7 Concept resultaat Werkgroep Ruimte en Klimaat ihkv Klimaatakkoord 10.2.e en 10.2.e

4 KIA klimaat landbouw en landgebruik 2-11-2018

Zie bijlage 4 KIA klimaat landbouw en landgebruik 2-11-2018 10.2.e

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage
Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage
.....

T 070-10.2.e
M 06-10.2.e
E 10.2.e @minez.nl

.....
Van: Inv-kea

Verzonden: donderdag 15 november 2018 12:16

Aan: 10.2.e

Brouwershaven, drs. R.P. van (Rob); 10.2.e

10.2.e

CC: Inv-kea

Onderwerp: Agenda en concept Bijdrage LB&LG aan Klimaatakkoord t.b.v. bijeenkomst tafel LB & LG op 23 november

Beste allen,

Bijgevoegd de agenda van de sectortafel Landbouw en Landgebruik van 23 november en het Concept Bijdrage LB&LG aan Klimaatakkoord. T.a.v. het thema 'innovatie' wordt verwezen naar die eerder zijn verstuurd (ook bijgevoegd) .

Het concept Bijdrage LB&LG aan Klimaatakkoord is bijgewerkt met bij het secretariaat bekende bijdragen tot en met 14-11 15.00 uur. Er mist nog wel het een en ander. Er volgt nog een bijgewerkte versie begin volgende week. Wij vragen jullie pas te reageren op het volgende concept.

Om DG Sonnema goed voor te kunnen bereiden op de bijeenkomst van de tafel is jullie input belangrijk.

Daarom aan jullie het verzoek om input te leveren op de voor jullie relevante thema's. We hebben een verdeling gemaakt naar thema a.d.h.v. de inhoudsopgave. Natuurlijk is input van anderen ook welkom.

Aan eenieder het verzoek om input te leveren over de echte discussiepunten, concrete tekstsuggesties te doen en met intern afgestemde input te komen.

Graag jullie input op de volgende versie uiterlijk woensdag 21 november 10:00 uur naar 10.2.e @minlnv.nl.

4.1 Visie 2050

4.2 Opgave 2030

4.3 Emissiereductie Veehouderij 10.2.e (EZK), 10.2.e 10.2.e (I&W)

4.3.1 Melkveehouderij 10.2.e (I&W)

4.3.2 Varkenshouderij 10.2.e (EZK), 10.2.e (I&W)

4.3.3 Pluimveehouderij 10.2.e (EZK), 10.2.e (I&W)

4.4 Landgebruik

4.4.1 Veenweiden 10.2.e (AEP), 10.2.e (I&W), 10.2.e (BZK), 10.2.e (EZK)

4.4.2 Natuur en bos 10.2.e (EZK), 10.2.e 10.2.e (BZK), 10.2.e (EZK)

4.4.3. Landbouwbodems en vollegrondsteelt 10.2.e Rob van Brouwershaven, 10.2.e 10.2.e (I&W),

4.5 Glastuinbouw 10.2.e Rob van Brouwershaven, 10.2.e (EZK), 10.2.e (BZK)

4.6 Consumptie & keten 10.2.e (AEP), 10.2.e (LNV)

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programmasecretaris Klimaatopgave LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage

Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage

.....
T 070-10.2.e

M 06-10.2.e

E 10.2.e @minez.nl

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e @cosun.com; 10.2.e @bo-akkerbouw.nl
Onderwerp: Stukken en agenda Klimaattafel L&L dd 23-11
Datum: dinsdag 20 november 2018 16:57:24
Bijlagen: BR
[2 Verslag Tafelvergadering dd 8-11-2018.docx](#)
[4 KIA klimaat landbouw en landgebruik 2-11-2018.docx](#)
[5 WG Voedselconsumptie - acuele DRAFT update - 181119.pdf](#)
BR
BR
[5 Concept dd 20-11-2018 Bijdrage Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord.docx](#)

Goedemiddag,

De secretaris van de tafel, 10.2.e, zou de vergaderstukken aan Cosun hebben verzonden per mail. De stukken staan dus niet op sharepoint. Ik kan het niet zien of jullie in de verzendlijst staan, dus hierbij via mij de stukken.

Fijne avond!

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Programma ondersteuning Klimaatplan LNV

.....
Directoraat-Generaal Agro en Natuur

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | 's-Gravenhage

Postbus 20401 | 2500 EK | 's-Gravenhage
.....

M 06-10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: dinsdag 20 november 2018 14:00

Onderwerp: Stukken en agenda Klimaattafel L&L dd 23-11

LS,

Hierbij de meer definitieve agenda en de stukken voor de een na laatste geplande Klimaattafel voor het Akkoord.

De vergadering staat dus in het teken van voortgang naar sluiten van een Akkoord, met een bijzondere nadruk op het stuk dat voorheen de 'dummy' heette en nu 'Bijdrage Landbouw en Landgebruik aan Klimaatakkoord' heet.

Ten opzichte van de vorige versie is gewijzigd:

- suggesties voor motto's toegevoegd per hoofdstuk;
- gewijzigde teksten voor consumptie & ketens (bijlage), bomen/bos/natuur (én bijlage), veenweiden en glastuinbouw (prima op tijd).

De bijlagen zijn genummerd naar agendapunt.

Met vriendelijke groet,

10.2.e en 10.2.e

Van: 10.2.e)
 Aan: 10.2.e @rabobank.nl; 10.2.e @nzo.nl;
 10.2.e @natuurenmilieu.nl; 10.2.e @to.nl; 10.2.e @cbl.nl;
 10.2.e @ede.nl; 10.2.e @peelenmaas.nl; 10.2.e @fnli.nl; 10.2.e @fnli.nl;
 10.2.e @COV.nl; 10.2.e @vionfood.com; 10.2.e @vionfood.com;
 10.2.e @Consumentenbond.nl; 10.2.e @thefoodhub.org
 Cc: 10.2.e @cosun.com
 Onderwerp: REMINDER: REACTIE GEVRAAGD! WG Voedselconsumptie uiterlijk vrijdag 23 nov 19 uur
 Datum: donderdag 22 november 2018 18:41:48

REMINDER

Beste werkgroepleden,

Dank aan 10.2.e & 10.2.e en Thijs

Cuijpers voor hun reacties.

Voor de anderen: Graag jullie reacties sturen VÓÓR vrijdag 23 november 19 uur!

Dan kunnen 10.2.e en ik er maandagochtend vroeg mee aan de slag!

Met vriendelijke groeten

10.2.e

Adviseur Agro en Food ketens

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Croeselaan 15 | 3521 BJ | Utrecht

Postbus 8242 | 3503 RE | Utrecht

M 06 10.2.e

10.2.e @rvo.nl

<http://www.rvo.nl>

Van: 10.2.e

Verzonden: dinsdag 20 november 2018 10:56

Aan: 10.2.e

@rabobank.nl;

10.2.e @nzo.nl; 10.2.e @natuurenmilieu.nl; 10.2.e @to.nl; 10.2.e @cbl.nl;

10.2.e @ede.nl; 10.2.e @peelenmaas.nl; 10.2.e @fnli.nl;

10.2.e @fnli.nl; 10.2.e @COV.nl; 10.2.e @vionfood.com; 10.2.e @vionfood.com;

10.2.e @Consumentenbond.nl; 10.2.e @thefoodhub.org

cc: 10.2.e @cosun.com

Onderwerp: REACTIE GEVRAAGD! WG Voedselconsumptie reacties uiterlijk Donderdag 22 nov 17.00 uur

Beste werkgroepleden,

Hierbij de tweede verdiepingsslag, zoals die door de sub-werkgroepen gedrag en verdienmodellen zijn gemaakt en een bijdrage van 10.2.e met een voorzet voor de definitie van klimaatvriendelijke consumptie indicatoren en een stuk van Marian betreffende een tekstvoorstel over reductie eiwitconsumptie. Dank voor jullie bijdragen.

Op basis van deze bijdragen heeft 10.2.e een status update gemaakt die naar de deelnemers van de klimaattafel landbouw en landgebruik is gezonden ter voorbereiding van de tafelbijeenkomst as vrijdag.

De tijd dringt en onze werkgroep Voedselconsumptie moet volgende week **woensdag de 28ste november** haar **definitieve stuk conform het format** opleveren.

10.2.e en ik zullen op basis van deze stukken en jullie reacties daarop en de input van

klimaattafel een samenvattend eindvoorstel maken, zodat we dat de 28ste kunnen afronden tot een document waar we allemaal achter staan.

Om te zorgen dat het een breed gedragen document wordt verzoek ik jullie deze stukken allemaal zorgvuldig te lezen en er op te reageren, zie actielijst hieronder!

Bij geen reactie gaan we ervan uit dat je het eens bent met de inhoud van deze stukken en je geen aanvullingen en/of reacties hebt. In het uiteindelijke stuk is ruimte voor vraagtekens of nader te onderzoeken interventies etc. Afspraken moeten echter wel SMART zijn!

ACTIES voor donderdag 22 november 17 uur!: Graag reacties in document met track en trace

De bijlagen:

PDF- WG Voedselconsumptie- actuele Draft = status update die naar Klimaattafel LB&LG is gezonden op 20/11/2018 voor de tafelbijeenkomst dd vrijdag 23 november

Word- voedselconsumptie format groep 4 = uitwerking van sub-werkgroep verdienmodellen

ACTIE ALLEN : aanvullen en reacties

Word- voedselconsumptie formats verspilling ...= uitwerking van sub-werkgroep gedrag **ACTIE**

ALLEN : aanvullen en reacties

Word- Klimaatvriendelijke consumptie... = definitie uitgewerkt door 10.2.e **ACTIE**

ALLEN : aanvullen en reacties

Word- Tekstvoorstel over reductie eiwit... = Tekstvoorstel over reductie eiwitconsumptie **ACTIE**

ALLEN : aanvullen en reacties

Wij zien uit naar jullie tijdige reacties

Met vriendelijke groeten

10.2.e

Adviseur Agro en Food ketens

.....
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Croeselaan 15 | 3521 BJ | Utrecht

Postbus 8242 | 3503 RE | Utrecht

.....
M 06 10.2.e

10.2.e @rvo.nl

<http://www.rvo.nl>